

Йосип Михайлович — 52-65-34.
До 30 вересня.

Моє село

---

*Моїм дорогим батькам
Анастасії та Михайлові Свинко,
всім колишнім односельцям і їх нащадкам
присвячую*

*До 60-річчя примусового виселення лю-
дей з села Ямна 13-14 жовтня 1945 року*

Йосип Свинко

ЯМНА:

**ЗНИЩЕНЕ СЕЛО
ПЕРЕМИШЛЬСЬКОГО КРАЮ
(історія, спогади)**

Тернопіль
«Підручники і посібники»
2005

УДК 908(477.84/.82)
ББК 63.3(4Пол-4 Укр)63
С 24

Рецензенти:

доктор історичних наук, професор
Микола Литвин (Інститут українознавства
ім. І.Крип'якевича НАН України);
кандидат історичних наук, професор
Богдан Лановик (Тернопільський державний
економічний університет)

Редактор проекту: *Сергій Ткачов*
Обкладинка *Світлани Бедної*

Гулик С.В. – комп'ютерний набір

Свинко Йосип

С 24 Ямна: знищене село Перемишльського краю (історія, спогади). /Серія: Моє село. Вип. 4/ — Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. — 224 с.

ISBN 966-07-0364-3

ISBN 966-07-0354-6 (випуск 4)

У книзі описано історію села від його виникнення до знищення. Охарактеризовано звичаї, побут й традиції його мешканців. Значна частина книги присвячена подіям 1944-1947 років, боротьбі його мешканців за волю України.

Книга призначена, перш за все, для колишніх мешканців села та їх нащадків, вона буде корисною також для істориків й широкого кола читачів.

ББК 63.3(4Пол-4 Укр)63

ISBN 966-07-0364-3

ISBN 966-07-0354-6 (випуск 4)

ПЕРЕДМОВА

У жовтні 2005 року минає 60 років з того часу як почалося примусове з застосуванням Війська Польського масове виселення української людності з Перемишльського Підгір'я. Село Ямна Долішня - одне з перших у Прикарпатті, до виселення якого було застосовано військову силу. Це було 14 жовтня 1945 року, а днем раніше так само було виселено с. Ямну Горішню. Ці два села, Ямна Долішня і Ямна Горішня, часто розглядали як одне ціле під загальною назвою Ямна, бо вони витягнуті майже безперервно по долині річки Ямнянки і як в географічному, так і в історичному відношенні були продовженням одне одного (рис. 1), входили до однієї парафії, мали одного священика, хоч і вважалися окремими адміністративними одиницями. Після перших двох днів виселення більша частина людей цих сіл змушена була покинути свої оселі і поселитися в різних областях колишньої УРСР. В селі залишилось лише декілька десятків сімей, яким вдалося втекти у навколишні ліси, а після виходу війська з села повернутися до своїх пограбованих хат. Декому вдалося втекти зі збірного пункту в селищі Риботичі. Але це не врятувало їх, бо у 1946 році був другий етап примусового виселення, а в травні 1947 – третій, останній. Але на цей раз уже не в УРСР, а на так звані повернуті землі на північному заході Польщі і проводився з ще більшою жорстокістю, ніж два попередні. Після цього село повністю опустіло. Хати спалили. Польська комуністична влада не пощадила навіть церков і цвинтарів, їх теж зруйновано. У Ямні Горішній не лише хрести, а й могили покійників зрівняно бульдозером. Такого варварства люди не знали з часів татарської навали.

Капличка св. Антонія між с. Трійця і Ямна Долішня. Єдина споруда, що зберіглася до наших днів

Я добре пам'ятаю цей похмурий дощовий холодний осінній день, як плакали люди, прощаючись зі своїми оселями, з церквою, селом, ідучи під конвоєм озброєних польських вояків на збірний пункт в Риботичах, а потім до державного кордону і далі на схід у відкритих товарних вагонах. Шлях цей був важкий і довгий. Від рідного села Ямни біля Перемишля до с. Лошнева у Теревовлянському (тоді Струсівському) районі Тернопільської області він тривав 53 дні або сім тижнів і чотири дні. І весь час під відкритим небом, а був осінній холод з дощами, морозами і снігопадами.

Зруйнований цвинтар у Ямні Долішній. Фото 2002 р.

Після перетину кордону повернення назад стало неможливим на десятки років, а для більшості людей й назавжди. Я вперше відвідав місцевість, де було моє рідне село, лише через п'ятдесят років, у червні 1994 року, коли в Польщі і Україні було покінчено з комуністичними тоталітарними режимами і ці дві сусідні країни стали демократичними. За цей час, що минув від виселення, місцевість в долині річки Ямнянки стала непізнаваною. В Ямні, яка колись простягалася на сім кілометрів, де вирувало життя, де проживало понад дві тисячі мешканців, де були дві церкви, дві школи, дві читальні, два невеликі фільварки і два цвинтарі, нічого не залишилось. Орні поля і городи покрилися лісом, жодних слідів колишніх хат, читальні, кооперативи, школи не залишилось. Місце колишньої нашої садиби впізнав лише по старій липі, що росла біля хати і чудом збереглася. Подекуди доживають свій вік здичавілі плодові дерева (яблуні і груші) – рештки колишніх садів. Сумно, надзвичайно сумно дивитись на

цю руїну. Серце стискається від болю, очі заливаються сльозами. Тоді в мене вперше зародилася думка в міру своїх можливостей відтворити і викласти у книзі історію мого рідного села і трагічну долю його останніх мешканців, села, що появилася ще в кінці ІУ століття і повністю зникло через п'ятсот років. На нових місцях поселення останніх мешканців колишнього мальовничого села Ямни на Тернопільщині, Львівщині, Дніпропетровщині, Одещині, Донеччині, у Північно-Західній Польщі вже вступає в життя четверте покоління. Молоді нащадки, на жаль, в більшості майже нічого не знають про трагічну долю своїх дідусів і бабусь, звідки вони походять, де могили їх пращурів. Ми повинні допомогти їм у цьому, розповісти їм хто ми, звідки походимо, де наше коріння. Саме це і стало основним стимулом підготовки даної книги.

Завдання виявилось не з легких, бо пройшло понад півстоліття від трагічних подій часу переселення і розпорошення людей по світу, багатьох сучасників цих подій вже немає в живих, а у тих, що ще залишились, ряд подій призабувся, стерся з пам'яті, та й тим кому за сімдесят, тоді було 10-15 років, не все вони знали, не все розуміли, що діялось навколо. Тому прийшлося пригадувати все, що залишилось у моїй пам'яті про рідне село. Згодом почав збирати спогади інших односельців, заглянув у архіви Львова і Тернополя, зібрав відповідні літературні джерела, у яких йдеться про Ямну, про події, що відбувалися в ній та навколо неї.

У зборі спогадів про конкретні особистості і події в селі мені допомагали: Попович Павло, Мешко (Леньо) Стефанія, Іванчук (Свинко) Вікторія, Данько (Малковська) Магда, Леньо (Слюсарчик) Ганна, Слюсарчики Павліна і Дмитро, Процик Микола, Жубелик Ярослав, Рубаха (Кілочко) Марія та ряд інших колишніх односельців. За це я їм щиро вдячний.

Звичайно, не все ми могли пригадати, не всіх тих, що загинули, назвати, бо в цих трагічних подіях багато наших краян пропало безвісті, не відомо, чи вони загинули, чи доля закинула їх десь у далекі чужі краї. Підтвердженням останньої думки є те, що один з колишніх мешканців Ямни Горішньої Гутей Павло 1921 року народження опинився аж у західній Австралії в місті Перт і став там відомим громадським і церковним діячем.

Сподіваюсь, що книга буде цікавою і корисною для колишніх мешканців Ямни Долішньої і Горішньої та їх нащадків, а також для людей з сусідніх сіл, у яких доля була аналогічною.

ПРИРОДНІ УМОВИ

Перемишльське Підгір'я розташоване на згині дуги Карпатської складчастої системи, де вона змінює свій напрям з широтного на південно-східний. З заходу і півночі воно обмежене річкою Сян, на сході межує з Надсянською рівниною, на півдні поступово переходить у гірські хребти Низького Бескиду. На південний схід від Перемишльського Підгір'я простягаються Східні Карпати з характерними для них лінійно витягнутими з північного заходу на південний схід гірськими хребтами.

Геологічна будова. В геоструктурному відношенні територія Перемишльського Підгір'я в основному відповідає Зовнішній, Скибовій зоні Карпатської складчастої системи, складеній переважно крейдово-палеогеновим флішем (пісковиками, алевролітами і аргілітами, що рівномірно перешаровуються). До її складу входить ряд зірваних з первинного місця залягання й пересунених на північний схід лежачих складок (насувів, "скиб") на відклади Внутрішньої зони Передкарпатського прогину, межа якого проходить дещо північніше, приблизно по лінії Перемишль-Ряшів (Жешув). Ширина скибового покриву тут досягає близько 40 км. Зім'яті у складки верстви гірських порід можна спостерігати у ряді пунктів на правому березі річки Вігор у сс. Трійці, Посаді Риботицькій, Риботичах та інших місцях.

У сучасному рельєфі асиметричні валоподібні лінійно витягнуті складки ("скиби") в більшості випадків служать вододілами між багатьма річками, притоками Вігору і Сяну. Але в зв'язку з цим, що гірські породи, якими збудовані складки є нестійкими до вивітрювання, вододільні хребти переважно виположені, не високі, з пологими схилами. У північній частині Підгір'я, приблизно від широти містечок Риботичі і Бірча на північ, де на поверхню

виходять найменш стійкі піщано-глинисті гірські породи, поверхня хребтів помітно знижується, вони втрачають характерну лінійність північно-західного простягання, стають розгалуженими в різних напрямках. Південніше цієї лінії, починаючи від села Ямна і далі на південний захід, гірські хребти мають типове для Скибової зони північно-західне простягання. Вони розділені між собою поздовжніми долинами малих річок і потоків, в яких скупчуються людські оселі. В одній з таких долин річки Ямнянки тулилося село Ямна, що складалося з двох частин або й окремих сіл Ямна Долішня і Ямна Горішня. Їм присвячена дана книга.

З корисних копалин у Перемишльському Підгір'ї відомі поклади нафти, кам'яної солі, діатоміту, будівельних матеріалів тощо.

Рельєф поверхні Перемишльського Підгір'я – низькогірний, горбистий. На півночі максимальні абсолютні позначки становлять 450-500 м над рівнем моря, в середній частині, в околицях села Ямна – 550-600, на півдні і південному-сході – 650 м над рівнем моря і більше, а два головні пасма Слонних Гір і Хванева досягають висоти відповідно 672 і 675 м н.р.м.

Село Ямна розташоване у міжгірській долині, абсолютні позначки днища якої зростають з північного заходу на південний схід, від гирла р. Ямнянки до її верхів'я, від 344 до 471 м н.р.м. Прилягаючий до села з північного сходу вододіл має абсолютні позначки 570, 581, 591, а з південного заходу, від села Грозьова – 571, 530, 559 м н.р.м. Відносні висоти коливаються в межах 180-190 м. Найвищими горами в околицях села є: Суха Обіч (616), Арламів (591), Діл (570), Кичера (571).

Клімат. Перемишльське Підгір'я розташоване в помірному поясі. Тут переважають західні і північно-західні вітри, які приносять багато вологи і атмосферних опадів. Значний вплив на клімат має висота місцевості і експо-

зиція схилу. Взаємодія цих та інших чинників зумовлює формування помірно-континентального клімату з нежарким літом, м'якою зимою і достатньою кількістю опадів. Пересічна температура січня становить -4°C , липня $+17-18^{\circ}\text{C}$. Річна сума атмосферних опадів 650-750 мм. Більша частина їх випадає в теплий період року. Зима триває 80-100 днів, літо – 90-100 днів. В Ямні зими часто були багатосніжні, холодні, але завдяки тому, що село було розташоване у глибокій долині, а гори покриті лісами, вони переносилися легко. Лише у 1928-1929 рр. зима була настільки холодною, що, як згадували старожили, повимерзали сади.

Поверхневі води. Гідрографічна сітка досить густа (до $1,5 \text{ км/км}^2$). Найбільшою рікою Перемишльського Підгір'я є Сян з його правою притокою Вігором. До них стікає безліч малих річок і потоків майже з усієї площі регіону. Лише невелика південно-східна частина терену дрениється річкою Стрв'яж, яка несе свої води до Дністра. Живлення річок змішане з переважанням дощового. Режим паводковий протягом року.

Річка Ямнянка. Фото 2002 р

Річка Ямнянка – основна водна артерія села Ямна, бере свій початок з джерел на південно-східній околиці Ямни Горішньої, тече на північний захід вздовж всього села і впадає у Вігор між долішнім кінцем Ямни Долішньої та с. Трійці. Довжина річки близько 9 км. Русло звивисте, береги невисокі. Режим непостійний. Весною і під час дощів характерні повені з відкладанням на заплаві великої кількості грубоуламкового алювію (валунів і гальки), який у нас називали „рінь”. Заглибини в річці називали „батоні”. У них водилося багато риби. Тепер річку не впізнати, вона губиться серед заростів лози і молодої вільшини.

До Ямнянки з обох гірських хребтів, між якими вона протікає, впадає ряд потоків, які одержали назви від прізвищ тих господарів, біля полів яких вони протікали. Найбільшими потоками, що стікали з північного сходу були Жуків Потік і Борисів Потік, їх довжини відповідно – 750 м і 2,0 км. Крім названих, ще було п'ять менших безіменних потічків.

З хребта, що обмежував територію села з південного заходу, найбільшими потоками були: Сахарів Потік, Белеїв Потік та ряд дрібніших. Довжина перших двох не перевищувала 0,5-1,0 км. Долини потоків, особливо у верхів'ях, були вкриті лісом і чагарником, що забезпечувало їх повноводність навіть влітку, коли дощів випадало менше.

Рослинність. Рослинність у Перемишльському Підгір'ї, як і у Карпатах, дуже багата. Ліси тут займали понад 50% площі терену, а тепер, після виселення української людності, вона зросла до 70-80% і більше. Переважають букові (з домішкою ялиці та ялини) ліси. Частими породами є також граб, дуб звичайний і скельний, липа, явір, ясень, береза, сосна, вільха, осика, горобина. З чагарників найчастіше зустрічаються ліщина, свидина, терен, ялівець, які серед лісів утворюють окремі угруповання;

на зволожених ділянках – верба, сіра вільха, чорна вільха та ін. В лісах на полянах і на луках росте велика кількість різноманітних квіткових рослин та грибів.

З грибів мені найбільше запам'яталися сморжі, лисички, рижики, грузді, козарі, голубінки зеленаві та, звичайно, білі або справжні гриби, які ми збирали у великих кількостях. Були ще такі рідкісні гриби як трюфелі, їх у нас називали серце, та баранячі роги. Сморжі були першими грибами, які ми збирали ранньою весною в квітні-травні. Літом наступала пора на лисички, баранячі роги, козарі, різноманітні голубинки, рижики, а в осени — підпеньки, сосняки (маслюки). Про гриби навіть була складена пісня, яку співали діти, йдучи до лісу.

Не тепер, не тепер по гриби ходити.

Восени, восени, як будуть родити.

Як підете по гриби, кличте нашу Сеньку,

Наша Сенька не сліпенька, бачить, де підпенька.

Цікаво те, що люди збирали і споживали багато різних грибів. Але ніхто ними не отруювався, принаймі, я не чув про це. Бо всі, навіть діти, розумілися на грибах, знали, які з них їстівні і як їх готувати. Зеленуваті сироїжки (голубінки) ми часто пекли на вогні і їли, коли пасли худобу під лісом. Рижики і грузді мама квасила у дерев'яних діжках і ми смакували їх восени та взимку з картоплею. Білі гриби, голубінки, підпеньки використовували свіжими і сушили на зиму.

Ямна зі всіх сторін була оточена лісами. Найбільший лісовий масив Турниця прилягав до села з північного сходу. Його площа становила понад п'ятдесят квадратних кілометрів. Це давній буково-ялицевий праліс. Крім бука і ялиці, тут зустрічаються ялина, явір, в'яз, клен гостролистий, осика, рідше липа серцелиста, горобина. Підлісок розвинений слабо. Часто трапляються лише вовчі ягоди, ліщина, крушина ламка, глід, ожина жорстка. Чагарники звичайно зосереджені на узліссях та галявинах.

Трав'янистий покрив зріджений і флористично бідний. У його складі переважають карпатські види. Особливо багато папоротей, осоки волосистої, маренки запашної, кислиці. Віддаль від села Ямни до Турниці 1,5-2 км.

Ліщина найбільше росла на зрубках у лісовому масиві Ласки. Сюди ми часто ходили по горіхи. Збір їх, зазвичай, розпочинався на Спаса. Було навіть прислів'я: „Спас — коні пас, взяв міхи і пішов по горіхи”. Мені зберігся в пам'яті один з таких щасливих сонячних днів, коли ми з батьком ходили по горіхи. Це було десь в кінці 30-х або на початку 40-х років, коли у наших мальовничих лісах був цілковитий спокій, ніхто ні на кого не нападав, не вбивав. Лісові горіхи були чи не найголовнішими ласощами для дітей під час тривалих, холодних, засніжених зим. Взуття не було, і діти змушені були сидіти в хаті. На Різдвяні свята горіхи розсипали в соломку, розстелену на долівці, і діти навиперки їх шукали. Ними прикрашали ялинку, обгорнувши різнокольоровим папером. Була і окрема гра на вгадування, в якій руці горіхи.

На фоні сільських пагорбів Грібик Іван зі швагром

З північного заходу до Турниці примикає невеликий лісовий масив Сташів. Через нього пролягала польова дорога, що з'єднувала Ямну з Бориславкою.

З південного сходу від Турниці аж до Ямни Горішньої простягалися лісові масиви Камера і Ласки, а зі сходу до Аламова – Пасіка.

У підвершинній частині хребта, що простягався з південного сходу між Ямною і с. Грозьовою тягнулася вузька смуга двох лісових масивів, що мали назви Кичера і Тінь. Ширина цих лісових смуг 500-600 м, довжина – близько дев'яти кілометрів. Вони в основному ялицеві з невеликою домішкою листяних видів. У міжвоєнний період ці лісові масиви були доповнені посадками сосни звичайної на малородючих крутих схилах. Вздовж русла річки Ямнянки росте звичайно вільха сіра і верба.

Найвища ділянка гірського хребта між Ямною і Турницею називалася Верхом і була безлісою. Її абсолютні позначки коливаються в межах 566-591 м. Від Верха до річки Ямнянки стікав ряд потоків і потічків, які розчленовували схил хребта на окремі частини, що використовувалися як орні поля, а долини потоків були покриті лісом. Вище Кичери й Тіні теж була вузька смуга вододілу не покрита лісом, з абсолютними позначками 530-570 м. Грунти на ній були кам'яністі, мало родючі і тому їх не розорювали. Тут лише випасали худобу. Гребенем хребта йшла польова дорога.

Південно-східний кінець Ямни Горішньої упирився в лісовий масив, що тягнувся до сс. Арламова, Квасенини і Войтківки. Північно-західний край Ямни Долішньої з'єднувався з с. Трійцею, яка теж була оточена лісами.

Ліси навколо села Ямни були дуже зручними для перебування партизанських відділів і оборони села у 40-х роках ХХ ст.

Після примусового виселення української людності з Перемишльського Підгір'я в 1945-1947 роках площа лісів

значно збільшилася за рахунок заростання лісовою рослинністю колишніх орних земель і тепер досягла 70-90 %. За 60 років, що пройшли з часу виселення людей, ліс став дорослим, межі між колишніми полями зникли. В Ямні залишилась лише вузька смуга, шириною 100-150 м з обох боків від дороги, заросла травами, яких ніхто не косить. Сади злилися з лісом. Колишні садиби можна пізнати хіба що по старих плодкових деревах (яблунях, грушах), які доживають свій вік. На сучасних географічних картах сіл Ямна Долішна і Ямна Горішна вже немає, на їх місці є лише запис “Урочище Ямна” (рис. 2.).

Грунти в Перемишльському Підгір’ї переважно бурі, гірсько-лісові (буроземи), сформовані на звітрілому щебенистому елювії та делювії флішу. Характерною рисою скельного матеріалу, на якому утворилися ці ґрунти, є його мала потужність, щебенуватість і безкарбонатність. Значно менші площі займають дерново-підзолисті, темно-сірі опідзолені та лучні ґрунти. При належному обробітку і удобрюванні вони давали непогані врожаї жита, вівса, ячменю, кукурудзи, картоплі, капусти, квасолі та інших культур. У садах добре плодоносили яблуні, груші, сливи, черешні. Тут було все необхідне для життя людей.

Тваринний світ. Різноманітність природних умов, значні площі лісів, велика кількість річок та інші чинники зумовили багатство і різноманіття тваринного світу.

З ссавців тут найбільш поширеними є заєць-русак, лисиця, дика свиня, козуля, олень, вовк, тхір лісовий, ласка, кріт, полівка звичайна та ін. З птахів найчастіше зустрічаються: строкатий дятел, зозуля, горлиця звичайна, сойка, зяблик, чорний дрізд, сорокопуд, жайворонок, сіра ворона, сойка, яструб, чорний шуліка, канюк звичайний, одуд, деркач, перевізник, щиглик, польовий горобець, вівсянка та ін. Під час перельоту навесні і восени зустрічаються дикі качки, дикі гуси, журавлі, кулики.

До другої світової війни звірини у наших лісах було так багато, що її можна було бачити не тільки в лісі, але й на полях, біля хат. Удень лисиці заходили навіть на подвір'я, ловили курей. Взимку зайці пробиралися до оборогів, щоби поживитися конюшиною і сіном. В лісах часто ревіли олені.

Селяни тримали свійських тварин і птахів: корів, коней, овець, кіз, свиней, курей, гусей і качок. Діти до 6-7 років пасли гусей, а потім починали вигоняти худобу.

Із земноводних і плазунів найхарактернішими є: тритон карпатський, жовточерева кумка, трав'яна жаба, рідше зустрічаються саламандра плямиста, тритон гребінчастий, ропухи звичайна і зелена, ящірка прудка, веретільниця, вуж звичайний, мідянка, гадюка звичайна. Із риб, які живуть в численних малих річках найбільш поширеними є: марена звичайна, головень, форель струмкова, голян, щипівка гірська, бабець барвистий, миньок.

До війни у р. Ямнянці було дуже багато риби, її майже ніхто не ловив. Тільки вчитель школи, який був присланий до нас, ловив риби на вудку. Вперше під час війни радянські солдати масово знищували рибу гранатами.

Природні умови і ресурси Перемишльського Підгір'я досить сприятливі для розвитку сільського господарства. Невипадково наші предки ще в глибоку давнину облюбували цей край і, розкорчувавши ліси, поселилися в ньому. Нажаль, в середині ХХ століття сталося так, що села, які ціною великих зусиль були засновані нашими предками ще у ХІІІ-ХІV-ХV століттях, зруйновані дощенту, дрімучі ліси знову покрили майже всю поверхню, як і колись, до її заселення, і хто знає, чи не прийдеться нащадкам знову розкорчовувати цей ліс і знову починати все спочатку.

ІСТОРІЯ СЕЛА Й НАВКОЛИШНІХ ТЕРЕНІВ (1469-1939)

Село Ямна на тлі історичних подій

Більшість істориків сходяться на тому, що жителями північно-східного Прикарпаття у першому тисячолітті нашої ери були спочатку карпи, а потім хорвати. Карпи, від яких походить назва Карпати, жили тут в перших століттях нашої ери, вони згадуються в римських джерелах аж до IV століття. Хорватські племена згадуються у праці візантійського імператора Костянтина Багрянородного під назвою Великої або Білої Хорватії, а також в деяких арабських джерелах з IX-X ст. Нарешті хорвати згадуються кілька разів у літописі “Повість временних літ”. Саме білих хорватів, які в цей час населяли басейн верхнього Дністра, а також землі між Сяном і Попрадом та Дунайцем в Карпатах, більшість українських істориків вважає предками населення княжого Перемишля та всього Перемишльського князівства [46].

Прикарпатські ліси, в яких у XIV столітті виникло невелике поселення пастуших племен, що згодом переросло в село Ямна, з півдня прилягали до значного ремісничого і торговельного центра – міста над Сяном Перемишля, відомого європейцям ще з часів Київської Русі. Тому, долі перших пастуших племен, перших поселенців і майбутніх постійних мешканців села Ямни тісно перепліталися з долею цього міста.

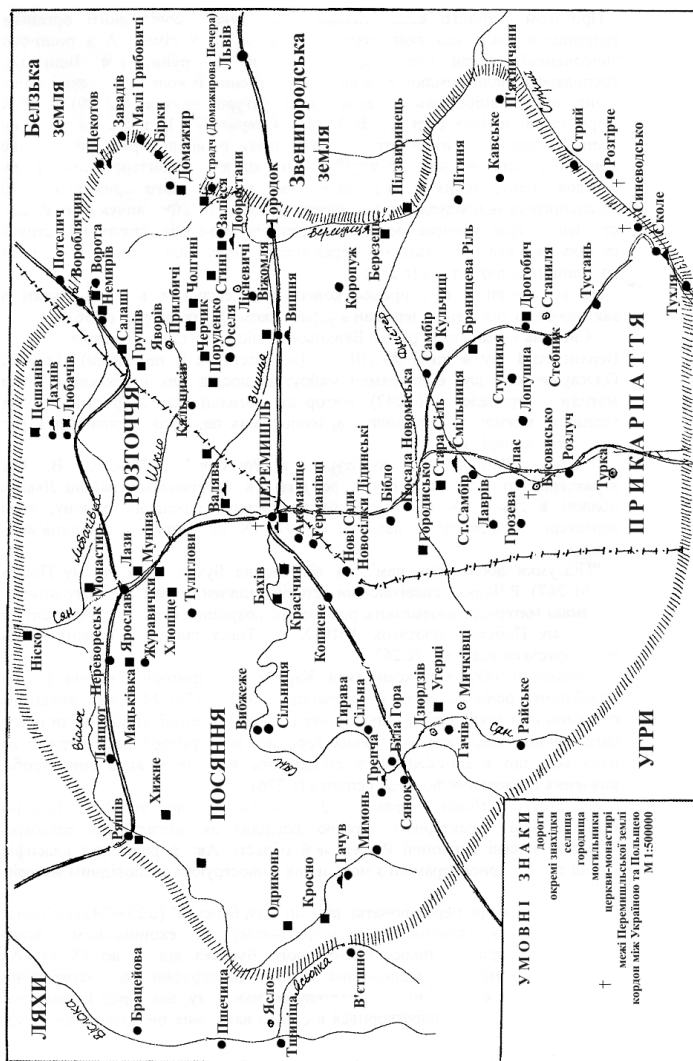
На початку X ст., в результаті об'єднання східнослов'янських племен виникла могутня держава Київська Русь. До її складу ввійшло також плем'я білих хорватів. У ті часи західні землі складали одну територію, яка підпорядковувалася безпосередньо київському князеві. Тоді

вперше на західних окраїнах було прийнято назви “Русь”, “руський”.

У кінці X сторіччя Перемишль вже був одним з найважливіших політичних і культурних осередків на західних землях Київської держави [10]. Перша згадка про нього міститься в найстаршому Київському літописі “Повість временних літ”, в якому згадується про похід Володимира Великого в 981 році на західні землі, в наслідок якого вони разом з Перемишлем, Червенем та іншими містами остаточно ввійшли до складу Київської держави [23]. З того часу аж до 1340 р. Перемишль був під владою українських князів.

Перемишль служив столицею Рюрикові і Володареві Ростиславичам, Володимиркові та Святославу Ігоровичу, а перемишльський замок був бастіоном для західних окраїн. Місто мало також торговельне значення як центр, розташований на шляхах в Угорщину і Польщу. Через Перемишль проходив “соляний шлях” на Моравію [28]. Польський історик Длугош описує, що “В той час це було могутнє місто, забезпечене великою силою міщан і пришельців та всяким військовим спорядженням, укріплене глибокими ровами і високими валами, а також рікою Сян, яка обмивала місто з півночі”.

Перемишльське князівство займало територію від тодішнього кордону з Польщею на заході, який проходив значно західніше Сяну, до Верещиці, Дністра і Свічі на сході; на півночі межувало з Белзьким князівством, на півдні доходило до Карпат [50] (рис.3).

Перемисьльська земля IX-XIV ст. (за Рудим В., 2003)

В 1141-1144 роках князь Володимир Володимирович або Володимирко, як його називали інколи, з'єднав Перемисьльське, Звенигородське, Тереховльське і Галицьке князівства в одне - Галицьке з столицею в Галичі. А у

1199 році князь Роман Мстиславович об'єднав Галицьке і Волинське князівства в одну державу Галицько-Волинське князівство. Однак після його смерті (1205) воно на деякий час розпалось. Князівські чвари привели до поділу Галицького князівства на чотири малі князівства: Галицьке, Перемишльське, Звенигородське та Терехівське. І тільки пізніше, після впертої боротьби, Данило Романович знову з'єднав все Підкарпаття в одну державу [11, 28].

В XIII-XIV ст. кордон між Галицько-Волинським князівством та Польщею набув стійкого характеру. В Карпатах він проходив по річці Яселці, далі в північно-східному напрямку через річки Віслок і Сян простягався на 15-30 км на захід від Вепру і, перетнувши його, спрямовувався на північний захід. Цей кордон залишався дійсним і пізніше, коли галицько-волинські землі загарбала Польща, він відокремлював так зване Руське воєводство від Краківського і Люблінського воєводств.

В період Галицько-Волинського князівства більша частина землі належала князям, а в деяких округах вся земля належала князеві. З власного фонду князі наділяли землями бояр, міста, духовенство. Ряд бояр-землевласників, які мали землі в період Галицько-Волинського князівства, зберегли її в перші десятиріччя польської влади. Значні площі земель займало вище духовенство. В цей період існували єпископства в Перемишлі, Галичі, Володимирі і на Забужжі. Основним заняттям населення було сільське господарство. Сільські поселення в Перемишльському Прикарпатті в ті часи зустрічалися порівняно рідко і розташовувалися переважно серед непрохідних лісів і пущ. Вони складалися з відокремлених дворич. Кожне з дворич, тобто сільськогосподарська садиба, було оточене власними сільськогосподарськими угіддями: оброблювальною землею, сіножатями, пасовищами, лісом. Основними сільськогоспо-

дарськими культурами були овес і жито; пшениці і ячменю сіяли менше. Таке співвідношення зберігалось і в наступні століття.

З сільськогосподарських тварин найбільше вирощували овець і свиней. Багато тримали коней для військових потреб. Про велику рогату худобу точних відомостей немає. В деяких селах спеціалізувалися у бджільництві.

В ці часи в лісах Прикарпаття водилася велика кількість диких звірів: олені, ведмеді, дикі кабани, лисиці, серни, зайці, вовки та інша звірина. Мисливство мало тоді важливе господарське значення, воно постачало цінні шкури та м'ясо. Цілком можливо, що в багатій звіриною ліси, які були на місці майбутнього села Ямни, не раз ходили на полювання перемишльські князі та бояри.

В середині XIII ст. на виснажену міжусобними війнами Київську Русь насунули з азіатських степів дикі татаро-монгольські орди.

Зруйнувавши в 1240 році Київ, вони рушили далі на захід. Наші предки під керівництвом Данила Галицького своїми грудьми закрили Європу від страшної навали. Але у нерівній боротьбі з татарами та близькими сусідами поляками і литовцями ослабла міць Галицько-Волинської держави. Цим скористалася Польща і в 1349 році захопила Галичину. Спочатку польський король Казимир захопив верхнє Надсяння з Сяноком (1345), а пізніше в 1349 р. і всю Галичину. Першим після важких оборонних боїв він зайняв Перемишль.

Після захоплення Галичини Польщею володіння (домени) галицьких князів, що перейшли під владу польських королів, ще деякий час продовжували жити старим життям, виконуючи для польських королів ті ж повинності, які раніше виконували для місцевих князів. На землях Галичини продовжував зберігатися адміністративний поділ, який був при руських князях, і лише в 1434 році скасовано руське право та введено новий адміністративний

устрій. Утворено Руське воєводство, яке складалося з п'яти земель: 1) Львівської, 2) Перемишльської, 3) Сяніцької, 4) Галицької і 5) Холмської.

Посилився процес заселення Перемишльського Підгір'я і Карпат, в першу чергу польською шляхтою, а також українським селянством з рівнинних районів Галичини. Це відбувалося під впливом двох основних причин. Першою з них було те, що польська шляхта шукала на сході кращих земель і вигідніших для себе умов життя. Польські королі роздавали заслуженим людям незаселені землі, чи залишені давними власниками або конфісковані в галицьких бояр. Це робилося перш за все з воєнно-стратегічних міркувань, для укріплення прикордонних районів, бо це населення в разі потреби можна було мобілізувати проти загарбників. Польська шляхта, яка одержувала великі земельні наділи, повинна була нести за це військову службу і бути опорою державної влади. Крім цього, щоб запобігти спалахові невдоволення і відкритого бунту проти Польщі, польський король зрівняв у правах з польськими феодалами і частину покірних галицьких бояр, щоб привернути їх на свій бік. Такі бояри одержували різні привілеї і стали не гіршими від польських панів гнобителями свого народу.

Другим чинником, що сприяв колонізації, було польське духовенство. В 1375 році засновано перші єпископства в Галичі, Перемишлі, Володимирі та Холмі. Почали виникати латинські парохії головним чином в містах. Особливо інтенсивно відбувається заселення міст поляками і німцями, які згодом попольщилися. На пограничні території ринули польські поселенці з заходу [15]. Але, з другого боку, українське населення пішло у нові колонізовані терени. В XV-XVI ст. наші поселенці густо заселили Прикарпаття і західну Лемківщину. В тих часах є вже парохії грецького обряду у цілому ряді сіл - далеко на захід вздовж Карпат. Тоді національні, чи релігійні погляди

ще не грали ніякої ролі в колонізації. Польські пани, щоби освоїти пустирі, заохочували і українських колоністів поселюватися, навіть будували для них церкви.

Поступово густішало населення в Прикарпатських лісах і в Карпатах. Спочатку туди йшли тільки пастухи з долів із своїми стадами, вони ставили там собі загороди або обори для мешкання. Пізніше в тих місцях починають виростати села. Закладанням нових осель займалися фахові підприємці, яких називали “осадчими”, це були селяни, шляхтичі або й священики. Осадчий діставав від власника більший шматок землі, право вести лови, утримувати млин і корчму з заїздом, збирати данини від поселенців. Осадчий закликав охочих поселюватися на новому місці, розділяв між ними землю й керував корчуванням лісів та загосподарюванням оселі. Поселенці звільнялися на кільканадцять років від всяких данин і обов’язків, щоб могли добре загосподаритися. На знак того, на скільки років селяни одержували “свободу”, осадчий ставив в селі т.зв. хрест свободи і вбивав у нього стільки цвяхів, скільки було років волі, - потім щороку по цвяху витягали. Тоді появились назви осель: Воля, Вілька, Слобода і т.д. Серед різних осель того часу в Карпатах особливої уваги заслуговують т.зв. волоські села, початок яким дали поселенці з Молдови і Волощини, які поступово посувалися вздовж Карпат. Це були скотарі, що займалися годівлею овець та свиней і мали свій окремий устрій під проводом старшин, яких звали князями. Спершу між ними переважали справжні волохи-румуні: вони позалишали по собі ряд румунських назв в наших Карпатах (Брустри, Акришори, Магура та ін). Але пізніше вони асимілювалися серед українського населення і сліди їх зникли, а волоськими селами почали називати ті оселі, що займалися самим скотарством, випасом худоби. Закладали їх, звичайно, серед лісів, поки можна було очистити площу і приступити до хліборобст-

ва [10]. Аналіз вивчення історичних джерел показав, що переважна більшість сіл (57 %) у Перемишльському Прикарпатті появилася у XV столітті, 20% було відомо до XV століття, 17% - у XVI столітті і лише 6 відсотків появилися після XVI століття, тобто є підстави вважати, що переважна більшість сільських поселень виникла тут у XV-XVI столітті і потім вони лише розросталися, а нові поселення виникали рідше.

Отже, процес остаточного заселення Перемишльського Прикарпаття, як і Лемківщини, після XVI століття завершувався зростанням уже існуючих сіл. Головною причиною інтенсивного заселення Карпат і Прикарпаття були привілеї, які надавалися новим поселенцям на королівських чи шляхетських землях, їх звільняли від податків, подекуди на довгий термін - 24 роки. Були й інші причини міграції селян, а саме татарські напади, жорстока експлуатація підданих шляхтою тощо.

Протягом XV ст. польські королі роздали майже всю землю на Перемишльському Підгір'ї; королівські землі скоротилися до кількох невеликих обшарів. В цьому столітті тут виникла переважна більшість відомих нині сіл. Одним з перших польських родів, який одержав від короля великі площі землі у Перемишльському Підгір'ї, був рід Кмітів. З їх ініціативи були засновані село Дубецько (1358) і місто з такою ж назвою в 1389 р., а також села: Володж (1378), Яблониця Руська (1373), Бахір (1377), Сільниця (1377), Бахів (1389), Іскань (1389) та ін. [64].

Над Вігорем вів колонізацію рід Риботицьких. Їх родове помістя Риботичі назване вже в 1359 р., а через кілька років пізніше в актах згадується про закладання нових сіл Вугники і Сіраківці (1367), а також поселення при монастирях: Семенів (нині Пацлав), Гонофри (нині Посада Риботицька) і Трійця.

В 1367 р. Казимир Великий надав слабо заселений басейн верхнього Вігору Стефанові Венгринові. На цій

території вже існували такі села: Риботичі, Вугники і Сіраківці та поселення при монастирях: Семенів (нині Пацлав), Гонофри (нині Посада Риботицька) і Трійця. Перші власники ключа прийняли назву Риботицькі (від назви місцевості, де були їх родові маєтки). Значну частину їх багатств становили букові ліси і діброви, серед них найбільший лісовий комплекс - Турниця, розташований поблизу Риботич. Він використовувався для випасу свиней, стада яких виводили в ліс від половини серпня до пізньої осені "на жир", а після цього продавали або вбивали для власного вжитку. По сусідству були королівські ліси, які теж використовувалися для випасу свиней перемишльських старост. Стада нараховували сотні свиней. Відомо, що в 1467 р. Ян Риботицький зайняв¹ 26 вепрів перемишльського старости, тієї ж зими його слуги перехопили на дорозі з Макови до Перемишля стадо з 300 свиней і загнали до Риботич. Справу розглянув суд [64].

Для ведення землеробства Перемишльське Підгір'я було менш придатне, ніж рівнинна частина Прикарпаття, тому його колонізували волохи, основним заняттям яких була відгодівля худоби.

На основі вивчення архівних матеріалів і аналізу місцевих назв з XV ст. польський дослідник К.Вольський прийшов до висновку, що хоч на території Перемишльського Підгір'я не значиться значних скупчень поселень, які б сплачували певну феодальну ренту, однак область ця була заселена відносно рідко розкиданими селищами. На території пущі розвивалось мисливство, бджільництво, починали свою діяльність землероби, які освоювали поля в лісах вогневим методом. Однак найбільш чисельну і важливу в господарському відношенні групу складало напівосіле населення; яке розводило велику рогату худобу, овець і кіз. Травостої в лісах і гірські пасовища

---

¹ Відібрав.

(сушиці) служили літньою кормовою базою для тварин, а сам ліс - зимовою базою (для корму використовували омелу і ялинові гілки). За використання кормової бази в королівських лісах пастуші племена вносили певну грошову плату солтисам, які охороняли ці угіддя. Другою досить вигідною галуззю лісового господарства продовжувала залишатися відгодівля напівдиких свиней жолудями і буковими плодами. Розведення домашніх тварин складало основу багатства місцевого населення його феодалів [64].

Чим раз більше зростаючий в XV столітті попит на готівкові гроші у шляхти, викликав дальше намагання до збільшення і упорядкування феодалської експлуатації. Наслідком цього був набір у родинні маєтки Риботицьких селян, які тікали з інших районів, і намагання закріпити мандруючих пастухів в скотарсько-землеробських селищах, які згодом переросли у села з назвами Воля в басейні верхнього Вігора (Грозьова Воля, Войткова Воля, Юркова Доля і т.п.). Під кінець XV століття на території Перемишльського Підгір'я вже існували практично всі села, за винятком Крайни, історія яких простежується у пізніші часи. Одним з таких поселень була Маруна Воля, яка пізніше була перейменована у село Ямна [64].

Села засновувалися тут на так званому волоському праві [63]. Вони мали свій окремий устрій під проводом осадчого (засновника села), якого називали "князем". Крім "князя" був ще крайник, який стояв на чолі кількох або кільканадцяти осад, які становили так звану крайну. Сам "князь" не платив чиншу*, якщо він не мав більше 200 овець, крім цього він користувався допомогою кметів** в польових роботах в кількості днів, визначених привілеєм. "Князь", звичайно, мав більше землі, ніж кметі,

---

* - натуральний або грошовий податок, що його сплачували феодалам

** - вільні селяни, які сплачували князеві податок

отримував третю частину чиншів і данин та третю частину грошових штрафів, які мав право накладати на кметів. Влада князя була спадковою в його роді. В замість на привілеї “князь” мусів ставати відповідно озброєним на військову службу.

Осадники на волоському праві мали певні права, привілеї і обов'язки. Передовсім вони мали право займатися і розпоряджатися землею. Найчастіше одержували 3/4 або і лан пуці для корчування і користувалися 20 або 24 літньою вольницею. Привілеєм осадників було й те, що вони були виведені з-під судового апарату і сили земського права, а були виключно під владою волоського права репрезентованого через “князя” і крайника. Привілеєм було також право випасання овець чи коз в лісах за певну оплату. Специфікою волоського права було й те, що данину сплачували тваринами (баранами, вівцями) або сиром, обсяг данини рахували від кількості тварин (переважно віддавали кожну 20-ту штуку). Податки платили за випасання волів, військовий податок, на утримання пана, якщо він був в селі та ін.

Від 1605 року сусіднє з Ямною село Трійця належало Яну Дрогойовському. У другій чверті XVII століття через одруження з Анною з Корняктів стало власністю Миколая Осолінського. Це був відомий в ті часи авантюрист, який зорганізовував собі розбійницьку компанію і нападав на навколишні села, фільварки і містечка. В XIX столітті село належало Тишковським.

На південному кінці села, з боку Ямни, знаходився колись оборонний двір з XVI-XVII століття - розбійницьке гніздо Миколая Осолінського, який ув'язнював тут своїх противників, а також свою другу дружину з Старолеських. До сьогодні зберігся підвищений майдан в плані близький до квадрата, з зарисами напівкруглих бастіонів на вуглах. При його північному краю зберігся давній двірський підвал. Все це було оточене ровом [64].

Трійця була осідком греко-католицької парохії і мала власну дерев'яну церкву, збудовану в 1763 році. Вона мала пізньобароковий іконостас і класицистичні бічні вівтари. В 1972 році була розібрана. При існуючому в Трійці кляшторі базиліанів діяв правдоподібно в XVII і на початку XVIII століття осередок малярства ікон, зв'язаний з Посадою Риботицькою і Риботичами. Також в XIX ст. появляються в архівах згадки про працюючих тут художників - Йосипа Ліскевича і Михайла Дукельського. В 1845 році Ліскевич намалював ікону до іконостасу церкви в Кописні. Твори ці не були, однак, зв'язані з класичною риботицькою школою, яка закінчила свою діяльність у першій половині XVIII століття.

У XVI і XVII ст. найбільшою бідою для України в цілому і Прикарпаття зокрема були часті і раптові татарські напади. Під час кожного з нападів десятки сіл і дворів йшли з димом, а сотні і тисячі людей забирали в ясир. В цей час багаті будують замки, щоби захиститися перед татарською навалою та своїми агресивними сусідами. У Перемишльському Підгір'ї виникають замки в Красічині, Корманичах, Риботичах, Бірчі, Аскманичах, Ліську. Укріплено королівські замки в Перемишлі, Сяноку, Дубецьку, Динові і Кривчі.

Дрібніша, шляхта також укріплювала свої фільварки. Тоді виникли оборонні двори (фільварки) в Кривчі, Сіраківцях, Станковій, Трійці, Тростянці, Войткові, Дзвинячі Долішньому та ін. В XVII столітті, коли посилюлися татарські напади, майже кожен сільський двір був оточений ровом і валом, який закінчувався остроколом чи зрубовим парканом. Сліди цих примітивних укріплень подекуди збереглися до недавнього часу.

Церква в с. Посада Риботицька

Укріплялися також церкви і костели, які в селах часто були єдиними пунктами опору. До нашого часу збереглися рештки оборонних мурів навколо церков в Посаді Риботицькій, Улючі, монастиря в Кальварії Пацлавській та ін.

З розвитком фільваркового господарства в XVI-XVII ст. на Прикарпатті посилюється панщина, дедалі більше закріпачування селян, вони мусіли безплатно працювати на панських ланах та ще й платити панам данину в натурі або в грошах. В Перемишльському Підгір'ї панщину запроваджено приблизно від середини XVI століття. Посилення закріпачування викликало невдоволення у селян, бунти і втечі від панів, а згодом і так званий опришківський рух, який супроводився нападами і підпалюванням панських маєтків або й вбивствами панів, але він не дав бажаних результатів. У XVIII столітті до Прикарпаття докотилася хвиля національно-визвольної війни під керівництвом Богдана Хмельницького, тут виникли повстан-

ня проти польської шляхти. На жаль, ця війна не принесла українському народові бажаної волі.

В кінці XVIII століття Польща втратила незалежність. Її територія в 1772 році була поділена між Росією, Австрією і Прусією. Перемишльське Підгір'я, як і вся Галичина, опинилося під владою Австрії. Колишні королівські землі стали державними або так званими камеральними. В 1782-1783 роках цісар Йосиф II спровадив на територію Галичини поселенців з Німеччини і поселив їх на королівських землях. На Перемишльському Підгір'ї виникли чотири німецькі колонії Обердорф, Сігенталь, Макова-колонія і Фолькенберг. Німці в них жили аж до 1944 року. Тоді ж у 80-х роках XVIII століття в селах почалось складання так званих Йосифінських земельних метрик для кожного землекористувача. В них вказувалась загальна кількість землі в господарстві, в тому числі ріллі, пасовищ і лісів, які сільськогосподарські культури вирощуються і їх врожайність та розмір податку. Доля простих українських селян залишалася важкою і безправною. В містах влада була в руках поляків, які всюди намагалися використовувати її на свою користь та сполячення українського населення.

У 30-40-их роках XIX століття в Галичині знову почалися селянські повстання, напади на фільварки, вбивства панів і нищення їх маєтків. Зокрема, було пограбовано фільварок у селі Войткові, здійснено напад на фільварок Вінцентія Тишковського в Риботичах. В багатьох селах селяни відмовлялися працювати на панів. 17 квітня 1848 року цісар оголосив про знесення панщини в Галичині. Друга половина XIX століття характеризується пожвавленням громадського життя в Галичині, виникненням ряду українських культурно-освітніх організацій, а через них розбудження національної свідомості народу. На початку XX століття почав розвиватися кооперативний рух. Разом з освітньою і громадською діяльністю росла і полі-

тична активність української людності в містах і селах Перемищини, не залишалось осторонь цього процесу і село Ямна. Ряд його мешканців брав участь у Першій світовій війні, служив в Українській Галицькій Армії, боровся за волю України.

Виникнення села та його мешканці

Вважають, що село Ямна Долішня було засноване на волоському праві десь в середині XV століття [64]. Перша письмова згадка про нього відноситься до 1469 р. Тоді село називалося Маруна Воля. В документах 1505 року названо князя села Романа. На жаль, більше відомостей про село з тих далеких часів не знайдено. Можна лише стверджувати, що освоєння і заселення долини річки Ямнянки починалося знизу від гирла, збоку села Трійця, яке появилось значно раніше. Ще в 1367 році на його місці існувало поселення при монастирі Св. Трійці, яке пізніше ввійшло до складу маєтків Риботицьких. Наступна згадка про Ямну, Трійцю та інші сусідні села є в документах з 1494 року, в яких Риботичі вперше згадуються як місто з навколишніми селами: Бориславка, Посада, Трійця, Ямна, Воля, Лодинка, Грозьова, Туржа (пізніше Войткова), Тростянець і Лімна. В кінці XV століття кількість мешканців у кожному з цих сіл за даними польського дослідника К. Вольського орієнтовно становила по 90 осіб [68]. Село Ямна Горішна, яке розташоване у верхів'ї річки Ямнянки, закладено на початку XVI століття (згідно документів у 1511 році вже існувало). Перші його мешканці походили з Макови. В 1565 році в Ямні Горішній нараховувалось 24 кметі на 18 ланах*. Вже тоді в селі мешкав священик, якому кожен з кметів давав данину (барана, вепра, і півмірок попелу). В люстрації за 1661-1665 роки згадується, що в Ямні Горішній війтом був Миколай з Тенчина. Піддані платили чинш двома ратами: перший раз на Св. Івана, другий — на Св. Марціна. Як чинш кожен з підданих повинен був дати півтора барана, півтора вепра, 8 півмірків лісового вівса, 2 лісові курки, 2

---

* - міра площі величиною 19-25 га.

прості курки, 1 гуску і 15 яєць. В селі був фільварок і корчма. Основними зерновими культурами на фільварку були: овес, жито, ячмінь, пшениця і татарка** ; горох і просо не родили [60,61].

У XVIII ст. Ямна Горішня належала ідичу Адамові Конарському, в 1812 році село купив Тишковський Павло (йому належала також більша частина села Ямна Долішня).

За даними Йосифінської метрики в Ямні Долішній у 1785 році нараховувалось 84 дворища, в яких проживало 569 осіб, в т.ч. 540 – греко-католиків, 13 латинників і 16 жидів. Загальний земельний фонд села (орні землі, ліси і пасовища) становив 1214 моргів. З них: громада займала 1115 моргів, фільварок - 68 і церква - 32. В Ямні Горішній було 46 дворищ, в яких проживало 407 осіб, в т.ч. 373 греко-католики, 12 латинників і 22 жида. Загальний земельний фонд становив 942 морги. З них: громада займала 611 моргів, фільварок - 287 і церква – 44 [58].

В Трійці проживало 450 осіб, в т.ч. грекокатоликів 416, латинників - 24 і жидів - 10.

Всі три названі села (Трійця, Ямна Долішня і Ямна Горішня) входили до однієї парафії з центром в селі Трійця. В 1792 р. в Трійці збудовано парафіальну церкву.

У 1820 році за Францішканською метрикою в Ямні Долішній вже було 103 дворища [59]. Змінився ряд власників землі, появились нові. Основними зерновими культурами, як і раніше, були: овес, ячмінь, жито. Списки власників землі в селі Ямна Долішна за Йосифінською (1785) та Францішканською (1820) метриками подано в додатку до даної книги.

Зміна кількісного складу людності за період з 1785 по 1939 роки в селах парафії Трійця, Ямна Долішна і Ямна Горішна подано в таблиці 1.

** - ячмінь чорного кольору, друга його назва “оркіш”.

Таблиця 1.

**Зміна кількісного складу людності в селах
парафії села Трійці за період з 1785 по
1939 рр.[57, 29]**

Рік	Село Трійця		Село Ямна Долішна		село Ямна Горішна	
	Всього людей	В тому числі	Всього людей	В тому числі	Всього людей	В тому числі
1785	450	Греко-католиків 416	569	Греко-католиків 540	407	Греко-католиків 373
		Латинників 24		Латинників 13		Латинників 12
		Жидів 10		Жидів 16		Жидів 22
1840		Греко-католиків 484		Греко-католиків 820		Греко-католиків 590
1856		392		629		495
1859		419		614		515
1862		443		688		524
1903		516		906		659
1909		554		955		700
1932		632		1077		802
1934		710		1057		817
1236		724		1092		842
1939	790	760	1150	1130	930	890
		Латинників 20		Латинників 10		Латинників 25
		Жидів 10		Жидів 10		Жидів 15

В зв'язку з цим, що у шематизмах в основному подано дані лише про кількість греко-католиків, які становили основну частину населення цієї території (латинники і жида займали лише декілька відсотків від загальної кількості мешканців), то про динаміку людності можна судити на основі зміни їх кількості по окремих роках. З наведеної таблиці витікає декілька висновків:

1. Протягом всього охопленого аналізом історичного відрізу часу (від 1785 по 1939 рік) на досліджуваній те-

риторії переважало населення греко-католицької віри, тобто українці. В Ямні Долішній у 1785 році вони становили 95 %, а у 1939 - 98 %, відповідно у Трійці - 92 і 96 % та в Ямні Горішній - 91,6 і 95,6 %.

2. Загальна кількість населення за 154 роки зросла: з Ямні Долішній на 581 особу, в Трійці на 40 осіб і в Ямні Горішній на 523 особи, тобто в Ямні Долішній вона майже подвоїлась, в Ямні Горішній зросла дещо більше, ніж у двічі, а в Трійці зростання кількості населення було найменше.

3. В окремі роки спостерігається різкий спад кількості населення як в Ямні Долішній, так і в сусідніх селах парафії. Найбільший спад був між 1840 і 1856 роками. В Ямні Долішній за цей час кількість населення зменшилась на 191 особу, в Ямні Горішній - на 95 осіб, а в Трійці - на 92 особи. У ці роки смертність значно перевищувала народжуваність. Це пов'язано з неврожаєм і голодом та страшною епідемією холери у 1846-1856 роках. За даними С.Копчака у 1847 р. епідемія холери особливо великих масштабів набрала в Сяніцькому і Самбірському округах. У Сяніцькому окрузі коефіцієнт смертності в 1847 р. становив 104,7 на тисячу населення [26]. Такого високого коефіцієнта смертності на Прикарпатті не було зафіксовано офіційною статистикою з часів її існування. Епідемія холери тривала і в 1848 році. Ще до недавня в Ямні Долішній зберігався з тих часів окремих цвинтар далеко, за селом, в лісі, на якому ховали померлих від епідемії. Мабуть від тоді в селах надовго зберігся звичай спалювати постіль, на якій лежав померлий.

4. Стабільний, хоч і нерівномірний, приріст населення спостерігається лише з другої половини XIX століття. У першій половині XX століття суттєвий вплив на зменшення темпів зростання кількості населення мала Перша світова війна та еміграція частини населення в інші країни в пошуках праці.

Наше село було невелике, тому товари привозили з Добромиля, Бірчі. Це містечко були і ярмарковими. Селяни водили туди продавати коней, корів. Для дітей було великою радістю потрапити до міста і купити білу булочку. Тож коли батько обіцяв взяти з собою, то я чекав цієї миті з нетерпінням. До Добромиля їхалося через Ямну Горішню, Квасенину, Мігову, Княжпіль. Дорога складала 15-17 км. Ми встигали поїхати і повернутися за дня. Пригадую, як одного разу ми їхали на возі через ліс. Вздовж дороги подекуди зустрічалися майстерно виготовлені годівниці для звірини. Тоді мені дуже хотілось бути лісником і я замиловано дивився на ці споруди і уявляв себе біля них. До Бірчі було всього 6-7 км, тому туди люди ходили пішки.

Наш родовід

Встановити родовід простих селян зі зруйнованого села Ямна в даний час дуже важко, бо архівні матеріали залишились в Польщі, або взагалі пропали у вирі війни.

Родина Свинка Йосипа (дружина Марія, син Володимир і дочка Леся).

З розповідей батька відомо лише, що мій дід Свинко Олекса походив з сусіднього села Бориславки, а бабуся Магда народилась у Ямні Долішній і походила з роду Залуцьких. Прізвище Залуцьких тут відоме ще з XVIII ст. У Йосифінській метриці (1785 р.) це прізвище зустрічається тричі (Залуцький Микола, Залуцький Петро та Залуцький Данко), у Францішканській (1820) — двічі (Залуцький Іван

і Залуцький Гриць). Очевидно, один із них і був дідусем моєї бабусі Магди, бо вона народилася в 60-х роках ХІХ ст., як і дідусь, що помер у 1937 р., проживши 76 років.

У дідуся Олекси було три сини і одна дочка: Василь (1900 р.н.), Михайло, мій батько (1903), Микола (1913) і Марія.

Найстарший син Василь, мій стрийко, мав трьох синів і дві дочки: Василь, Микола, Михайло, Марія і Зося. Він з дружиною Катериною і синами у 1945 р. був переселений у Дрогобицьку область. У 1947 р. вся його родина була репресована і вислана на Урал. Після повернення з заслання поселились у м. Червонограді і влаштувалися на роботу у вугільних шахтах.

Дочку Марію під час німецької окупації забрали до Німеччини і слід її пропав. Наймолодша Зося вийшла заміж за поляка і залишилась у Перемишлі.

Другий брат мого батька Микола в кінці 30-х років виїхав у Литву на заробітки, одружився і там його застала війна. Десять під кінець війни ми одержали листа і довідались, що він у складі Війська Польського перебуває на фронті. Це було останнє повідомлення. Подальша доля його нам не відома.

Мамин батько Грібик Степан і мати Марія (з Сиваків) народилася у Ямні Долішній. Обидва ці прізвища згадуються у Йосифінській та Францішканській метриках, що свідчить про те, що їх предки були ямнянами.

У сім'ї Степана і Марії Грібиків, тобто моїх дідуся і бабусі по мамі, було три сини (Василь, Михайло і Іван) та чотири дочки (Марія, Катерина, Олена та Анастасія, моя мама).

Старші брати Василь і Михайло на початку ХХ ст. виїхали до США на заробітки і там залишились на все життя. Наймолодший брат Іван з дружиною Анною і дочкою Іриною жив у Ямні Долішній. У 1945 р. виселений у Дрогобицьку обл., згодом переїхав у м. Комарно до дочки,

яка після закінчення медичного училища була направлена туди на роботу. Там вони і залишились до останніх днів свого життя.

Доля маминих сестер склалась по різному. Найстарша вийшла заміж за Данька Павла з Ямни Горішньої. Катерина захворіла скарлатиною, стала інвалідом і невдовзі померла. Олена ще до війни виїхала в Англію на заробітки і пропала без вісті.

Данько Марія з чоловіком Павлом

У Марії і Павла Даньків народилося п'ять синів: Йосип (1917 р.н.), Василь (1915), Микола (1927), Гриць (1930) і Кароль (1933) та чотири дочки: Люся, Зося, Олена і Магда. Всі вони, крім Миколи, під час акції «Вісла» були виселені на північно-західні землі Польщі у Щецинське воєводство. Микола залишився в Ямні і, ймовірно, загинув в останньому бою сотні «Ластівки» 4 червня 1947 р. в лісовому масиві Рєберець. Наймолодша

дочка Магда під час акції була арештована і один рік томилась у концтаборі Явожно. Після звільнення переїхала до родини у Щецинське воєводство. Згодом вийшла заміж за учасника війни Малковського Стефана і 1951 р.

переїхала в с. Коровники біля Перемишля, де і проживає тепер. Сюди ж переїхав і наймолодший брат Кароль. Через деякий час сюди повернулись брат Василь і сестра Люся зі своїми сім'ями і поселились у сусідніх селах.

Малковська (Данько) Магда. Фото 1997 р.

Найважчою виявилась доля Магди. З 16-17 років співпрацювала з УПА, виконувала ряд небезпечних доручень, зазнала страшних тортур під час арешту в квітні 1947 р. та слідства в Ліску і Сяноці, в Явожно, переслідування після повернення з концентраційного табору. Після одруження важко працювала аби облаштуватися на новому місті, збудувати якусь хатину, придбати клапоть землі, виховувати дітей, яких народилось троє. Весь цей час погіршувалось здоров'я від перенесених побоїв. Після смерті чоловіка Степана залишилась одна в своїй невеликій хатині, бо діти розійшлись по світу. Нарешті опинилась у притулку доживати свій багатостраждальний вік.

Мої батьки Грібик Анастасія і Свинко Михайло одружились у 1926 р. У них народилось четверо дітей: Вікторія (1927 р.н), Ярослава (1930), Йосип (1934), Ярослав

(1940). Ярослава померла у 1938 р. від запалення легенень. Пасла худобу, покупалась у гірській річці і через тиждень згоріла. В моїй пам'яті лунають її слова «Тату, рятуй мене», але батько був безсилий що-небудь зробити. На той час селянам були невідомі антибіотики. Наймолодший Ярослав прожив лише три місяці.

Після переселення в Україну в с. Лошнів сестра Вікторія вийшла заміж за односельця з Ямни Іванчука Йосипа, працювала в колгоспі, народила двох дівчаток, тепер пенсіонерка.

Я після закінчення Лошнівської середньої школи у 1953 р. поступив на геологічний факультет Львівського університету. У 1958 р. одружився з випускницею географічного факультету Андрец Марією. Маємо сина Володимира, дочку Олександру і чотирьох внуків: Андрія і Олену від сина і невістки, та Володимира і Наталю від дочки і зятя.

Онуки Андрій та Оленка Свинко

Син, дочка, зять Віктор і невістка Людмила здобули вищу освіту. Син закінчив природничий факультет Тернопільського педагогічного інституту та аспірантуру при Інституті фізикоїдної хімії та хімії води НАН України. Працює в Києві. Дочка Леся — кандидат педагогічних наук, доцент. Вчилась на факультеті іноземних мов Львівського державного університету ім. І. Франка, який закінчила з відзнакою. Невістка Людмила — кандидат хімічних наук. Вона закінчила Тернопільський педагогічний інститут й аспірантуру при Інституті неорганічної хімії НАН України. Працює в Києві.

Демченко Наталя

Внуки Андрій, Володимир і Оленка вчаться в університетах Києва та Чикаго.

Наймолодша Наталя — школярка, успішно займається сучасними танцями. Вона нагороджена декількома медалями за перемогу в міжнародних та всеукраїнських конкурсах. В даний час навчається і танцює в українському ансамблі „Громовиця” в Чикаго.

ДУХОВНИЙ СВІТ ЯМНЯН

Церква і пастори

Коли була збудована перша церква в Ямні Долішній і хто був в ній першим священиком встановити важко, відповідних документів в архівах не знайдено. Перша згадка про священика і дяка в цьому селі є у так званій Йосифінській метриці (1789 р.), в якій у списку господарів, які володіли землею є священик Заліховський Михайло і дяк Лопушанський Іван. В селі було тоді 83 дворища (нумери). Громада займала 1115 моргів землі (сюди входили рілля, луки і ліс), фільварок - 68 і церква 32 морги. Згідно шематизму (церковного звіту) в селі в цей час проживало 540 грекокатоліків, 13 католиків латинського обряду і 16 євреїв [58].

За опосередкованими даними можна стверджувати, що церква в Ямні Долішній появилася значно раніше, щонайменше за 200 років до цього, десь в кінці XV - на початку XVI століття. Зокрема, якщо взяти до уваги, що в Ямні Горішній, яка появилася значно пізніше (перша згадка про неї відноситься до 1511 р.), а в 1565 році в ній вже мешкав священик, якому кожен з 24 кметів села складав данину (чинш), то напевно був священик і в Ямні Долішній, яка появилася раніше (перша відома письмова згадка про неї відноситься до 1469 р.) і протягом всієї історії свого існування вона завжди була більшим селом, ніж Ямна Горішна, але нажаль підтверджуючих документів ще не знайдено. Документально підтверджено лише, що в 1505 році Ямною Долішною правив князь (староста) Роман [64].

Остання дерев'яна церква в Ямні Горішній Св. Архангела Михаїла була збудована в бойківському стилі у 1843 році і добудована у 1900 році. В ній було три іконо-

стаси (два старі на бокових стінах). Розібрали її у 1956 році. Цвинтар біля неї зруйновано, могилки зрівняно бульдозером, з надгробних хрестів не залишилось сліду. Свідченням є лише барвінок, який колись був на могилах.

За даними одного з найдавніших шематизмів в Ямні Долішній була дерев'яна церква Святої Трійці, збудована, ймовірно, у 1830 році. У 1905 році її розібрано і збудовано нову дерев'яну церкву Святого Миколая, яка проіснувала до 50-их років ХХ століття. Біля неї була оригінальна дерев'яна дзвіниця з ХІХ ст. Ці церкви були дочірними, головна парафіальна церква знаходилась в сусідньому селі Трійця. Проте священики жили, принаймні з 1901 року, в Ямні Долішній, яка завжди мала значно більше парафіян. До складу парафії в с.Трійці входила також Ямна Горішня. Після депортації мешканців села Ямна Долішня, як і двох сусідніх сіл парафії, десь у 50-их роках церкву і дзвіницю розібрано (чи спалено) поляками. Її місце заросло бур'янами і чагарником. Місце, де була церква, можна впізнати лише по деревах, якими була обсаджена її територія.

Старожили розповідали, що стара церква минулого століття була в іншому місці, за річкою на лівому схилі долини річки Ямнянки, а нова напроти неї, на правому, біля дороги, що йшла з Трійці на Ямну Горішню. Відомостей про стару церкву не маємо. Нова дерев'яна церква Св. Миколая Чудотворця збудована у 1905 році. Її будував місцевий умілець Шмілик Онуфрій з односельцями. Для обробки дерева було закуплено спеціальні віденські верстати, які після будівництва церкви ще довго служили людям для різних столярних робіт, зокрема виготовлення возів. Нова церква і стара дерев'яна дзвіниця біля неї після виселення людей розібрані, чи спалені десь у 50-х роках. На її місці ростуть кущі і дерева. Разом з церквою

повністю знищено цвинтар, на могилах не залишилось жодного хреста, вони зруйновані, все заросло лісом.

У побудові останньої церкви велика заслуга належить священику о. Василеві Балкові, який працював в селі парохом 30 років (з 1901 по 1931 рік). Крім церкви, він побудував також мурований парохіальний дім поблизу церкви та купив землю для побудови дерев'яного кооперативного будинку, а згодом і мурованого Народного Дому, в якому примістилася читальня товариства "Прогрес" і молочарня [29]. Очолював кооперативу найстарший син о. Балка Теофіль (Філько).

Тут хочу сказати декілька добрих слів про всю сім'ю пароха о. Василя Балка, яка відіграла надзвичайно велику роль у підвищенні духовності, освіти і культури села Ямна Долішна і всієї парафії. За повідомленням Комаровської Я. М., отець Балко походив із с. Негребки біля Перемишля. Освіту здобув в Перемишлі. Мав четверо дітей: трьох синів і дочку. Всі вони одержали належну освіту і були українськими патріотами. Під час навчання, особливо в час канікул, часто перебували в селі, працювали з молоддю, співали в хорі.

Найстарший син Теофіль народився в 1898 році в селі Стара Сіль, закінчив Українську державну чоловічу гімназію в Перемишлі в 1916 році, а після цього сільсько-господарську академію в Подебрадах (Чехія), здобув освіту інженера-агронома. Очолював кооперативу в Ямні Долішній. Після смерті батька у 1931 році разом з матір'ю переїхав до с. Негребки. У 1945 році переселений в м. Миколаїв Львівської обл., де помер і похований на початку 50-их років.

Другий син Теодор (Дорко) народився в 1909 році в Ямні Долішній. В 1927 році закінчив гімназію з Перемишлі, здобув вищу юридичну освіту, працював адвокатом в Перемишлі, під час війни виїхав до США, де і помер.

Третій син Володимир (Влодко) народився в Ямні Долішній у 1913 році, закінчив гімназію в Перемишлі у 1931 році, здобув освіту інженера, виїхав на захід і дальша його доля невідома.

Дочка Марія (Маруся) закінчила Український інститут для дівчат у Перемишлі в 1925 році, потім здобула спеціальність фармацевта, працювала аптекаркою в Перемишлі, в 1945 році переїхала у Львів. Померла в кінці 50-их років.

Після смерті о.Василя Балка, в 1931 році, парафію в с. Трійці і парафіальний будинок в Ямні Долішній зайняв о. Чолач Іван. Він народився 7.08.1898 р. у селі Млини Перемишльського повіту, яке широко відоме як місце багаторічної праці і поховання о. Михайла Вербицького, автора музики українського державного гімну “Ще не вмерла Україна”, яку він написав у 1863 році. У 1921 році Іван Чолач закінчив Українську державну чоловічу гімназію в Перемишлі і духовну семінарію у цьому ж місті. Парохом в Ямні працював з 1931 по 1945 рік, до примусового виселення парафіян з рідного прабатьківського села і наступного повного його знищення разом з церквою. Був головою товариства “Просвіта”, навчав дітей у школі. Після переселення працював священиком у селах Добромильського і Самбірського районів (Дорожів, Неновичі, Баранчичі). Мав двох синів (Богдана і Зенка) та дочку Надію. Похований у Львові.

На закінчення коротких відомостей про церкву, подаю список всіх пасторів і їх помічників, які за даними шематизмів в різні роки займали парафію в селі Трійця і задовільняли духовні потреби парафіян сіл Ямна Долішна і Ямна Горішна, починаючи від 1828 року [3]:

Підляшевський Василь 1828 - 1865 рр.,

Людкевич Йосиф 1865 - 1866,

Тарнавський Іван 1866 - 1896,

Калужнянський Лев 1896 - 1898,

Голіян Іван 1898 - 1901,
Ростович Михайло 1901 адм.,
Балко Василь 1901 - 1931,
Чолач Іван 1931 - 1945.

Помічники пасторів:

Межик Василь 1874 - 1876,
Тустанович Петро 1880 - 1883,
Гандяк Михайло 1883 - 1884,
Коростенський Северин 1884 - 1885,
Калужнянський Лев 1894 - 1896,
Ліскевич Микола 1929 - 1931.

Свята й звичаї

Різдвяні свята

Як і всюди, на Перемищині, в Ямні дуже радісно відзначали різдвяні свята. До них старанно готувалися заздалегідь. На передодні Різдва Христового всі дорослі постили аж до Святої вечері. Жінки порались біля печі, готували 12 страв. Серед них обов'язковими були кутя з ячменю і меду, голубці, гриби та інші страви. Чоловіки ладнали дідуха, доглядали худобу, діти і підлітки робили зізду, готувалися колядувати, а юнаки проводили останні проби, ладнали костюми, готуючись до ходіння з вертепом.

Свинко Анастасія.

Фото 30-х рр.

На Святий вечір, коли на небі з'явилася вечірня зірка, на стіл клали сіно і покривали його обрусом, а глиняну підлогу застеляли м'якою вівсяною соломою. Під обрус мама клала зубці часнику для кожного з членів сім'ї, а зверху розставляла всі 12 страв. В центрі стола стояла макітра з кутью і горіла воскова свічка. Після цього батько вносив до хати великий пишний житній сніп "дідух", вітав з порога всю родину словами "Христос ся рождає" і ставив дідуха в кутку під образами, а мама

запрошувала всіх до вечері. Зайнявши свої місця за столом, всі члени сім'ї хрестились і разом з батьком відмовляли "Отче наш" і "Богородице Діво", а після цього бать-

ко поздоровляв усіх з Різдвом Христовим, бажав доброго здоров'я, добра всім і запрошував споживати святкові страви. Перед їдою батько брав ложку куті і кидав її до стелі, якщо кутя прилипала, то це був знак, що в цьому році буде добрий врожай.

Після вечері діти довго бавилися в соломі, шукали лісових горішків, заздальгідь розсипаних батьком чи мамою, залазили під стіл і там “квокали”, щоб квочки сідали. Батько йшов до стайні і пригощав всіх своїх тварин калачом, благословив їх. Відтак всі колядували, старші хлопці і дівчата йшли до гурту своїх ровесників і відправлялися колядувати під вікнами односельців.

Свинко Михайло.

Фото 40-х рр.

Удосвіта на Різдво всі дорослі йшли на Всеночну і Утреню. Опівдні, після Служби Божої в церкві, люди збиралися родинами на гостину. Хлопці ходили з Вертепом по хатах, відтворювали дійство, пов'язане з народженням Ісуса Христа. Ввечері все село колядувало, то тут, то там ходили групки колядників зі звільдою і колядували під вікном кожної хати, віншували господарів і їх сім'ї, вони всюди були бажаними. Особливо раділи колядникам діти, які не відривали своїх оченят від замерзлих віконних шибок.

Колядників завжди обдаровували гостинцями, давали їм гроші або зерно, хто що міг. Старші колядники, учасники церковного хору, члени читальні “Просвіти” колядуючи, збирали на церкву на “просвіту”. До опівночі все село вирувало, веселилося, але п'яних ніколи не було. На гостинах, якщо й пили горілку, то цілком символічно, в дуже малих кількостях. Пили переважно одним маленьким келішком, почергово звертаючись до сусіда

по столу словами “Дай Боже”. Хто випив, наповнював келішок сусідові і так дальше келішок переходив з рук в руки по колу. Якщо хтось відмовлявся пити, то його не силували, черга переходила до наступного гостя. Пригадую, на одній з таких гостин у нас були рідні з маминої сторони, які жили у Ямні Горішній. Разом з мамою і татом, за столом було 8 дорослих людей, але за час обіду однієї півлітрової пляшки горілки так і не подужали.

Зустріч Нового року

У нас в селі святково відзначали лише Новий рік за старим стилем. Але свято це було особливе, радісне, вселяло велику надію на краще життя, бо вважалося, що як гарно, радісно і в достатку люди проведуть перший день Нового року, то так буде вестись цілий рік. Опівночі, напередодні Нового року, коли люди міцно спали першим сном, під вікнами хати раптом з’являвся гурт музик. Голосно під приємні звуки кількох музичних інструментів (переважно двох скрипок і бубна) починав віншування піснею:

*“Новий рік вже ся зачинає,
Новий цар на пристіл ступає,
Убого ся народив, багатого засмутив
Ірода...”*

А дальше йшло віншування, побажання цьому дому і господарю щастя, здоров’я, доброго врожаю і всіх благ у новому році. Гурт був невеликий, переважно з 3-х осіб, в тому числі два музиканти грали на скрипках і один на бубні. Починалось це дійство дуже раптово, бо вони майже бігли від хати до хати по великому снігу, і надто мелодійно. Ці чарівні звуки скрипки, удари бубна і слова пісні, під які я просипався в новорічну ніч, мені закарбувалися в пам’яті на все життя. Кращого новорічного віншування як те, що було в дитинстві у рідному селі, я ніколи більше

не чув. Після віншування батько щиро дякував музикантам і вручав їм гроші або кварту-дві зерна.

Вранці в перший день Нового року ми всі вмивалися водою, в яку мама клала декілька монет, щоб гроші водилися у нас протягом всього року. Цілий день люди намагалися бути в доброму настрої, при зустрічах поздоровляли один одного, бажали міцного здоров'я, щастя, успіхів в господарюванні, родинного спокою і добра. Діти, намагалися бути особливо чемними й слухняними, щоби бути такими цілий рік.

Щедрий вечір і Йордан

На Щедрий вечір так само, як на Святий вечір, готували спільну вечерю, але страв було менше. Обов'язково була кутя, часник, капуста, варена піхота (фасоля) та інші страви. Великий сніп-дідух стояв в куті під образами ще від Святого вечора. Соломи не стелили в хаті, лише сіно на стіл під обрус. Перед вечерею батько ішов зі свічкою і опалянком до стайні частувати худобу. Після цього вся родина сідала за стіл вечеряти. Перед споживанням їжі, стоячи за столом, всі голосно вслід за батьком молилися (“Отче наш” і “Богородице Діво”), а після вечері співали щедрівки. Старші діти йшли в село щедрувати під вікнами. Я з сестрою ходив до маминого брата Івана та вуйни. Вуйна нас завжди радо зустрічала і пригощала чим могла. Я з дитинства чомусь не міг пити молока від чужої корови, їсти деякі страви, але вуйни це не стосувалося. З її столу міг із задоволенням пити молоко, їсти почастунки.

Залишки їжі від вечері мама змішувала з тістом і пекла з них своєрідні коржики – “щедрики”, які краяла на куски і давала їсти худобі.

На Йордан зранку всі дорослі йшли до церкви на Службу Божу, а після неї весь народ разом з священиком

і хоругвами йшов на річку святити воду. Місце для свячення води готували завчасно напередодні, вирубували ополонку, ставили великий хрест з криги, гарно прибирали його і обставляли ялинками. Після дійства освячення люди набирали воду в глечики, збанки або пляшки і швидко розходилися по домах, кропили нею хати і господарські приміщення, щоби вигнати з них злих духів. Господині розмішували свяченою водою муку на рідке тісто і малювали ним хрестики над всіма дверима (до хати, до хліва). Йорданську воду дбайливо зберігали протягом всього року і використовували під час найважливіших подій в домі: нею кропили коней, знаряддя і господаря, коли він розпочинав весняні роботи в полі, її давали пити хворим, нею хрестили новонароджених тощо. Люди глибоко вірили в силу йорданської води, нею відганяли злу силу.

Великдень

Протягом всього Великого посту люди готувалися до святкування Великодніх свят. Довгими зимовими вечорами і днями жінки пряли нитки з конопель і льону, ткали полотно; чоловіки вивозили гній на поле, заготовляли дрова, різали січку, доглядали худобу. Вечорами бувало посходяться сусіди та й довго-довго розповідають про всякі життєві пригоди, хто був на війні, то про воєнні пригоди, про те, як живуть люди в інших країнах, а найбільше - про всякі привиди, домовиків. Жінки співали скорботну пісню “Страдальна Мати під хрестом стояла”. Ми діти заб’ємось в куток біля теплої печі і слухаємо-слухаємо, поки не заснемо.

Всі щиро постили, не їли м’яса, сала, обмежували споживання масла. Основною їдою був житній хліб з грубої, змеленої на жорнах муки, вівсяна паляниця, картопля, квашена в бочці капуста, сушені гриби, чир, кисили-

ця, варена сушня (сливи, яблука, груші) та інші страви з продуктів свого виробництва. Мабуть варто пояснити, що таке кисилиця. Це страва приготовлена з заквашеного вівсяного борошна і заправлена часником. Вона мала кваснуватий смак і приємний запах. Омастою переважно була конопляна або льняна олія. В цей час не доїлись корови, бо були тількиними, в хатах не було молока, його заміняли молочком з тертого насіння конопель. Готуючись до свят, люди дбали про те, щоби на свята мати чисту або нову одягу. Жінки складали цибулиння для малювання писанок.

Незадовго до свят всі дорослі і діти сповідалися і причащалися в церкві. Це було обов'язковим. Після сповіді, звільнившись від гріхів, люди, а особливо діти, почували себе щасливими, кожному ставало легко на душі, ніби скинув з себе великий тягар. Можливо й тому вони менше хворіли серцевими хворобами, неврозами.

З наближенням свят в селі білили хати, наводили порядки на подвір'ях, на вулиці кожен господар напроти свого обістя. В останню неділю посту, на Квітну неділю, після Служби Божої біля церкви святили баськи (молоді пагінці іви з розквітлими гладенькими суцвіттями). Після освячення їх несли додому і клали за образи або впихали під стріху для зберігання, а відтак протягом року використовували для різних потреб: ними відганяли хвороби від людей, клали під поріг, коли молодята верталися від шлюбу, щоб злomu духові не було доступу до молодого подружжя, весною ними виганяли худобу на пасовисько перший раз, випроводжали господаря орати і сіяти тощо.

У Страстний Четвер господині пекли паски та різне печиво. Переважно пекли одну велику паску, як решето, і декілька малих пащат. В церкві відправляли Страсті.

Велика П'ятниця була найбільш скорботним днем в році. Всі люди постили, лише після повернення з церкви

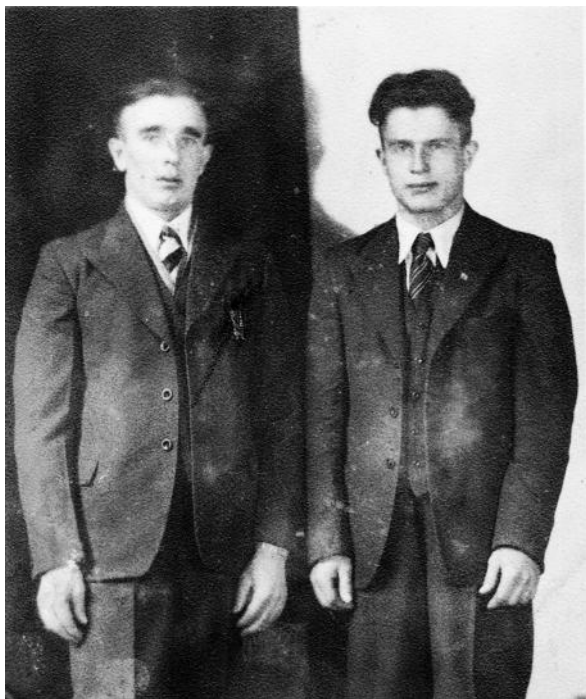

споживали дещо з пісних страв і то лише один раз в день, їли в основному лише картоплю, помащену конопляною олією, з квашеною капустою, пили відвар з сушні (компот). Особливо важко було втриматись без їжі дітям, вони заглядали по горшках, намагалися хоч раз вкусити чорного хліба. В цей день ніхто не співав, не грав, навіть не сміявся. В церкві не дзвонили дзвони, лише діти калатали калатавками. Це був глибоко скорботний день, день смерті Ісуса Христа.

В суботу після обіду люди несли в обрусах і кошиках до освячення паски, ковбасу, шинку, сир, масло, яйця, писанки і крашанки, хрін, сіль та інші продукти, приготвлені до святкового столу. Все це добро розкладали на обрусах великим “колом” в кількох місцях довгого села, а відтак по черзі до них приходив священник і освячував його. Для нас дітей це завжди було великою радістю. Запам’ятався мені один смішний випадок, пов’язаний з освяченням паски. Ніс чоловік на плечах в обрусі велику паску і декілька малих пащат, йшов крутим берегом над річкою і тут несподівано один кінець обруса вислизнув йому з руки і паска з пащатами покотилася вниз. Він став, заломав руки та й каже: “Не дивуюся тим пащатам, а тій великій пасиці...”

На Великдень дуже рано всі хто міг, дорослі і діти йшли до церкви. Досі пам’ятаю, як урочисто і мелодійно звучала в церкві свята пісня “Христос Воскрес”. Скільки було радості! Після Служби Божої всі люди окрилені радістю спішили додому, запрошували рідних в гості їсти свячене. Після великого посту все було особливо смачне, та й готувалося все найкраще на цей день. Починали, звичайно, з свяченого яйця, яке батько розрізав на частинки і частував кожного з членів сім’ї, а після цього їли все інше (ковбасу, шинку, студенину та інші страви). У нас яйця різали дрібними кусочками і змішували їх з хроном, потертим на терці, та цукром. Перед початком

святкового снідання батько вітав усіх словами: “Христос Воскрес!”, ми відповідали: “Воістину воскрес!”. В селі то тут, то там лунали вибухи. Це хлопці виявляли свою радість пострілами з моздрів і саморобних пістолетів, а в роки війни нерідко і з справжньої зброї (крісів, пістолетів, гранат), якої після переходу лінії фронту немало залишили солдати в садах, на городах, в лісах. У другій половині дня люди знову поспішали до церкви на вечірню. Всі щиро віталися: “Христос Воскрес!” Хлопці і дівчата, дорослі і діти до самого вечора гралися біля церкви, співали гаївок. В цьому брала участь і моя сестра з двоюрідними братами Даньком Йосипом і Василем.

Данько Йосип і Василь

На другий день, у понеділок від ранку до вечора хлопці і дівчата обливалися водою. Діти й собі бігали з горнятками або з заздалегідь приготовленими “сикавками”, зробленими з бузини, струмінь води з яких досягав декількох метрів. Це був обливаний понеділок. Пополудні люди разом з священником і

церковним хором йшли процесією на цвинтар, кропили

гробу і відправляли парастаси за душі померлих. Над могилами зринало

*“Христос Воскрес із мертвих,
смертю смерть подолав
і тим, що во гробі, життя дарував”.*

Як жаль, що вже давно немає ні села, ні церкви, доценту зруйновано й цвинтар, ледь-ледь ще помітні окремі горбочки-могили наших рідних, пращурів, які навічно залишились спочивати у своїй споконвічній землі, А їхні нащадки в більшості, на жаль, і не знають звідки походять, де знаходиться їхнє коріння. Страшно подумати, як жорстоко обійшлась з нами доля в середині ХХ століття!

Зелені свята

Зелені свята у нас теж проходили дуже урочисто і весело. Мені особливо запам'яталися дві події, які відбувалися під час цих свят традиційно. Перша з них - це прикрашення (маїння) хат і всіх господарських будівель зеленими гілками листяних порід дерев, їх прикріплювали на зовнішніх стінах хати, на воротах, менші гілки запишали в стріху, озеленювали ними внутрішні стінки. Все це люди робили у суботу перед вечером. Маїли в основному гілками липи і клена, рідше ліщини, ясена. В неділю, як завжди, всі люди йшли до церкви.

Другою пам'ятною подією було випасання худоби в цей день. Це було особливе свято для пастухів. До нього кожен господар готувався з самого початку весни, вибирав одну з найкращих ділянок пасовищ і не випасав на ній худоби аж до Зелених свят, щоб трава добре підросла. Вигнавши худобу на таку ділянку, вона паслася не піднімаючи голови. А пастух тим часом теж пригощався чимось смачним, що йому дали батьки, чи господар. Переважно це були ячіння, масло, хліб, ковбаса та інші домашні делікатеси. Для цієї трапези та відпочинку і захис-

ту від дощу напередодні свят пастухи будували собі спеціальні намети (буди) з гілля хвойних дерев. Траплялося, що сусідські пастухи ще до приходу господаря могли розвалити або й спалити намет, тоді бідоласі приходилось нашвидку будувати новий. Такі були сільські жарти.

У наших хліборобів була традиція під час зелених свят виходити з процесією на поля і благословити урожай. Це був великий кілька кілометровий похід зі священником, він супроводився молитвами і релігійними піснями. Процесія йшла по межовій польовій дорозі між Ямною і Грозьовою, зупиняючись для освячення кожного з ланів, що простягались вгору по схилу долини від хат, що вервечкою тягнулися по долині вздовж річки Ямнянки.

Щорічно в першу неділю після Зелених свят молоді хлопці і дівчата разом з дорослими їхали до села Пикулічі біля Перемишля вшанувати пам'ять борців за волю України, яких тут поховано в 1920 р. близько двох тисяч. У цей день завжди там збирався народ не лише з близьких, але й з далеких від Перемишля околиць, покладав вінки і квіти на могили, священники відправляли надгробні панахиди. На центральній високій могилі стояв великий 10-ти метровий залізний хрест, на якому на початку урочистостей вішали терновий вінок, який символізував ті муки, які переживав весь український народ. Польська поліція не дозволяла нести терновий вінок на могилу. Щоби його занести до місця призначення, треба було вдаватися до всяких хитрощів. Пам'ятаю, як батько ховав кусок такого вінка в рукав плаща, а за брамою з окремих кусків, перенесених різними людьми, складали великий вінок і один з молодих хлопців вилазив на хрест і вішав його на вершині.

Під час Другої світової війни могили січових стрільців були зруйновані комуністами. Лише на початку 90-х років, коли Україна здобула свою незалежність, могили і

хрест в Пикуличах відновлено, і тепер, як і колись, знову щорічно тисячі українців з Польщі і України в першу неділю після Зелених свят ідуть до Пикулич, щоб покласти квіти і помолитись за упокій душ своїх героїв, які віддали життя за Волю України. В цих урочистостях бере участь і нове покоління вихідців з Перемищини, насильно виселених в 1944-1947 роках з рідної землі і розкиданих в різних областях України і Польщі.

Біля братської могили вояків УПА в Пикуличах. На Зелені свята 2005 р. з'їхалися ямняни з України: Скрип І., Ясевич, Леньо Й., Мелешко (Леньо) С., Свинко Й.

Івана Купала

Це стародавнє свято в Ямні відзначали теж дуже весело і дещо інакше, як в інших регіонах України. Ввечері напередодні свята Івана Купала, яке святкували 7 липня, на одній з високих гір над селом, під кичерами палили так звану “собітку” - велике вогнище з сухої ялиці і кущів ялівцю. Для цієї мети ще весною хлопці підрубували одну з ялиць висотою в декілька метрів і ряд кущів ялівцю, щоби вони добре висохли до Івана Купала. Напередодні свята цю ялицю закопували у зручному місці, обкладали сухими ялівцями, а ввечері, коли вже стемніло і збиралось доволі хлопців та дівчат, її запалювали. Суха хвоя ялиці і ялівцю швидко спалахувала яскравим великим полум'ям, яке було видно на все село. А молодь в цей час раділа, веселилася, бігала, витанцьовувала навколо вогнища. Коли полум'я згасло, одні стрибали через вогонь і показуючи свою спритність, інші розмальовували своє тіло вугіллям, жартуючи при цьому, а потім всі гуртом ішли до річки купатися. Вереск, сміх, пісні наповнювали село до пізньої ночі. Вранці на Івана Купала всі люди йшли до церкви на Службу Божу, після якої священник святив зілля - різні лікарські рослини сплетені у віночки або складені в букетики. Після освячення зілля несли додому, клали під стріхою і протягом року використовували для лікування від різних хвороб. Слід зазначити, що люди добре розумілись на лікарських рослинах, вміли їх збирати, зберігати і використовувати. Ці знання і досвід передавались з покоління в покоління.

Відпуст на Кальварії

Люди в Ямні були глибоко віруючі. Кожен мешканець села, починаючи від дітей дошкільного віку, один раз в рік перед Великоднем сповідався і причащався. Під час сповіді кожна людина щиро розповідала священникові про

свої гріхи, які зробила протягом року, обіцяла не повторювати їх. Священик уважно вислуховував і призначав відмовити за ці гріхи по декілька разів “Отченаш” і “Богородице Діво”, а після цього причащав, тобто давав з чаші ложечку вина і кусочок білого хліба, як символ крові і тіла Ісуса Христа. Після сповіді люди поверталися додому з легкою душею, щасливими, що позбулися гріхів і намагалися їх не повторювати. Особливо раді були діти. Вони ставали чемними, ввічливими, послухними. Сповідь мала великий виховний вплив як на дітей, так і на дорослих. Якщо людина тяжко захворіла, то вона, теж обов'язково повинна була висповідатись. В такому випадку священик приходив до хворого додому. Коли він ішов або їхав сповідати хворого, то всі, хто зустрічав його, на шляху, мусли клякати і молитися поки він не пройшов мимо.

Грибик Іван і дружина Анна

В неділю і свята всі йшли до церкви. Хто не міг іти, молився вдома. Наша родина ходила разом із сім'єю маминого брата Грибіка Івана, які жили по сусідству.

Під час Служби Божої не можна було нічого робити, а також спати, це вважалося великим гріхом. Але в жнива і під час сінокосів, якщо наближався дощ чи гроза, то священик, дозволяв і в неділю після Служби Божої йти в поле рятувати хліб.

Кожного року 15 серпня люди ходили на відпуст на Кальварію Пацлавську, щоби

заслужити собі відпущення гріхів і царство небесне. Кальварія знаходилась всього за 7-8 км на північний схід від нашого села. Там була мурована відпустова церква і дванадцять каплиць. Люди молилися в них, сповідалися, давали пожертвування на Службу Божу.

Крім цього, на Кальварії завжди можна було щось цікавого побачити і купити, бо під час відпусту там організували великі ярмарки. Був великий вибір образів, хрестів, нагрудних хрестиків, медаликів, Іграшок та багато різного краму. Напередодні відпусту через Ямну йшло багато людей з гір, аж від Сянока, Ліська, з Лемківщини. Всі вони йшли пішки, так було прийнято. В групах іноді було й до 100 осіб, переважно жінок, бо відпуст випадав на кінець жнив, тому чоловіки залишалися їх закінчувати.

Школа

Перша школа в Ямні Долішній була при церкві. Дітей навчали священники і дяки, яких готувала Перемишльська духовна семінарія. Відомо, що ще в кінці XVIII століття перемишльська єпархія під керівництвом Максиміліана Рилла (1779-1794 рр.), засновника духовної семінарії, провела велику роботу по піднесенню освіти серед широких мас населення. З Перемишля вийшли перші священники, які несли освіту і культуру в міста і села Перемищини, організували школи з українською мовою навчання [45].

Справу розпочату Риллом Максиміліаном, продовжили єпископи Левицький Михайло, а пізніше Снігурський Іван. Єпископ Михайло Левицький (1813-1816) організував консисторію (орган церковного управління) і запросив у 1815 році на шкільного референта пароха зі села Дроздовичі Івана Могильницького, який став ініціатором створення Товариства священників – першого просвітнього товариства в Перемишлі. У завдання товариства

входило заснування шкіл при церквах і зрозумілих та доступних книжок для народу. Іван Могильницький був також ініціатором заснування (1877 р.) дяковчительського інституту в Перемишлі – першої в Галичині української школи для широкого загалу, для синів селян, дяків і священників, а дяки в цей час були рівночасно вчителями у парафіяльних школах. Першим директором цього інституту став І. Могильницький. Він же був і автором шкільних підручників для народних шкіл: катехизму (1815) та букваря (1817), розвідок про українську мову (1829, 1837) і граматики української мови (1823). Від 1817 року до смерті (1831) Могильницький Іван був головним інспектором народних шкіл Перемишльської Єпархії. Його заслуги в розвитку шкільництва дуже великі: у 1832 році в цій єпархії на 697 парафій біло 385 шкіл, 24 тривіальні й головна школа в Лаврові. Села Ямна Долішна і Ямна Горішна на цей час уже були немалими (у 1785 році у кожному з них проживало відповідно 569 і 407 осіб). Був священник Заліховський Михайло, а з 1828 по 1865 рік – Підляшевський Василь. Звичайно, був і дяк. Отже, слід думати, що при церкві діяла і початкова школа. Але вона ще не мала окремого приміщення. До тридцятих років минулого століття заняття дітей проходилися в більших хатах, переважно у дяка Дуця Володимира або його сусідів (Зарічного, Жубеля, Ясевича), які були розташовані біля церкви. Таку трьохкласну школу закінчив і мій батько Свинко Михайло Олексович, якого вважали у селі одним з найосвіченіших селян на цей час. Він та його ровесники були засновниками просвіти, кооперативи, читальні, драматичного, хорового та інших гуртків для молоді.

Окремий будинок для школи в Ямні Долішній було збудовано у 1935 році. Школа стала чотирьохкласною. Прізвищ вчителів цього часу мені не вдалось встановити, вони стерлись в пам'яті тодішніх учнів, та й вчителі переважно були поляками, вони часто мінялись. Постійно

заняття з релігії проводив, починаючи з 1931 до 1939 року, новоприбулий священик Чолач Іван та його дружина. Під час німецької окупації в Ямні Долішній діяла чотирьохкласна школа. Її управителем (директором) був Горбачевський Іван, мій перший вчитель. Заняття проводили також священик Чолач Іван та його дружина (їмосць). Вчителів не вистачало, уроки часто проводились паралельно у двох класах.

Іван Горбачевський народився 7.06.1912 року в м. Бірчі. У 1933 р. закінчив Українську державну чоловічу гімназію в Перемишлі. Там же студіював і теологію. До осені 1944 року проживав в школі в Ямні Долішній і поділяв всі труднощі воєнного часу разом з селянами. Пригадую, як восени 1944 року під час однієї з облав поляки хотіли його зловити, але йому вдалося втекти. Після цього слід його пропав. Лише недавно мені вдалося встановити, що у 1945 році він був переселений в УРСР. З 1948 року проживав у с. Дзвинячі Чортківського району Тернопільської області, працював вчителем німецької мови, математики, фізики, а перед виходом на пенсію — вихователем групи продовженого дня. Односельці добре про нього відгукуються, кажуть, що мав широкий, всесторонній розвиток, міг вільно викладати будь-який шкільний предмет. На пенсію вийшов у 70-х роках.

В Ямні Горішній теж спочатку діти вчилися по хатах, а школу збудували у 1937 році. Це був одноповерховий дерев'яний будинок на шість кімнат. Ініціаторами будівництва були: Шмілик Михайло, Попович Іван, Процик Степан, Турчинський Володимир та ін. Останніми вчителями були Хамрик Павло та його дружина Юлія. У 1943 році П. Хамрик пішов в дивізію “Галичина” і пропав безвісти. Після 1945 року дружина з двома дітьми виїхала в Польщу.

Читальня “Просвіти”

Товариство “Просвіта” утворено у Львові в 1868 році. Воно стало могутнім легальним форпостом українства в Галичині. Під впливом “Просвіти” формувався світогляд широких мас українців, котрі ставали національно свідомими громадянами, здобували навички цивілізованого господарювання, прилучались до здобутків української та світової культури. Просвітянський рух швидко поширювався і до початку Першої світової війни у більшості сіл Галичини, за винятком Карпат, були утворені читальні “Просвіти”. Спробам проводити просвітянську роботу серед українського населення Карпат постійно перешкоджала польська адміністративна влада та москвофіли. Розповсюдити свій вплив на Карпатський регіон “Просвіта” змогла лише в 1932-1936 роках. Але, не дивлячись на короткий термін, вона зробила великий внесок у ліквідацію масової неграмотності українського населення, підвищення його національної свідомості і культури. Просвіта дала життя товариствам “Сільський господар”, “Союз українок”, “Рідна школа”, “Пласт”. Вона організувала народні свята, фестини, засновувала музеї, друкарні, народні школи, торговельні курси, а також економічні організації “Центросоюз” і “Маслосоюз”.

Первинний осередок товариства “Просвіта” в Ямні Долішній створено на початку 1933 року. Його засновниками були² молоді селяни: Адам’як Михайло, Шевчик Василь, Жубелик Василь, Скрип Іван, Леньо Михайло, Шевчик Павло, Цебенко Павло, Залуцький Степан і Балко Володимир [61].

---

² Відомості подаються за матеріалами ЦДІА України у Львові, фонд 348, оп.1, № 6189.

Свою роботу читальня розпочала у надзвичайно важких умовах. Катастрофічно не вистарчало коштів. Селяни були бідні. Польща, як і вся Європа, переживала важку економічну кризу. В Галичині економічна криза співпала з другою хвилею антиукраїнських виступів з боку польських шовіністів. Керівництво новоствореного осередку змушене було звернутися до Головного Віділу Товариства “Просвіта” у Львові з просьбою про зменшення сплати членського внеску за 1933 рік з 30 злотих до 12 злотих. Ось копія цієї просьби :

До Хвального Головного Віділу Товариства “Просвіта” у Львові

через філію “Просвіти” в Добромилі

Підписаний Віділ читальні “Просвіти” в Ямні Долішній просит отсим о ласкаве звільнення від плачення залеглої вкладки за 1933 р. у висоті 30 зол. Своє прохання мотивує тим, що читальня заснована щойно в 1933 р. і ще не мала змоги та часу сильно розбудуватися.

Читальня приміщується в кооперативному домі. Бібліотека читальні числить всего 15 книжок. Одинокий дохід складається з членських вкладок і з вистав театральних і навіть не вистачає на найбільше пекучі потреби, як на куплю книжок до бібліотеки і що видатки, чого доказали, що в 1933 р. не було формально за що пронумерувати часопису. Тому підписаний Віділ просить ввічливо знизити членську вкладку до висоти 12 зол. бо у повній висоті тобто 30 зол. читальня рішучо не може заплатити.

Ямна Долішна дня 28.І.1933 р.

за Віділ

Михайло Адам’як Василь Шевчик

в заступі голови печатка секретар

Віділ філії “Просвіта” прихилиється до повищого прохання

*Степан Чорняк Секретар
голова*

На зборах 19 лютого 1933 року обрано виділ осередку в такому складі:

1. Голова - о. Чолач Іван, священик, 35 років;
2. Заступник голови - Адам'як Михайло, рільник;
3. Секретар - Шевчик Василь, рільник;
4. Скарбник - Леньо Михайло, рільник;
5. Бібліотекар - Скрип Іван, рільник;
6. Господар - Жубелик Василь, рільник;
7. Член виділу - Дуць Володимир, рільник.

Контрольна комісія:

- 1-й член - Свинко Михайло, рільник;
- 2-й член - Карпа Михайло, рільник;
- 3-й член - Леньо Павло, рільник.

Обраний актив осередку, не дивлячись на труднощі, розгорнув значну організаційну і просвітницьку діяльність.

На звітно-виборних зборах 15 липня 1934 року відмічалось, що за звітний період орендовано приміщення для читальні в кооперативному домі за оплату по 25 злотих щорічно. Передплачено журнал "Наш прапор". Прочитано вголос ряд книжок, зокрема такі як: "Коротка історія України", "Тарас Шевченко", "Замок у Карпатах", "Захар Беркут", "Тарас Бульба", "Над Кодацьким порогом", "Зруйноване гніздо" та ін. При читальні працював театральний гурток, яким керував Шевчик Василь. В гуртку займалося 20 аматорів. Протягом року вони дали 8 вистав, а саме: "Сватання на Гончарівці", "Пан писар", "Пан майстер – Колиско". Відзначено свято "Просвіти", організовано забави для молоді тощо. На цей час читальня мала 62 члени. Річні внески до читальні становили для дорослих 1,80 зл., для дівчат - 1,20 зл. А це були не малі кошти для бідних селян. На зборах обрано новий склад виділу осередку:

1. Голова - о. Чолач Іван, священик, 35 років;
2. Заступник голови - Адам'як Михайло, рільник, 30 років;
3. Секретар - Шевчик Василь, рільник, 30 років;
4. Скарбник - Леньо Михайло, рільник, 35 років;
5. Бібліотекар - Скрип Іван, рільник, 30 років;
6. Господар - Бугера Адам, рільник, 27 років;
7. Член виділу - Сеньків Павло, рільник, 24 роки;
8. 1-й заступник - Бугера Ефрузіна, рільник, 24 роки;
9. 2-й заступник - Винарчик Вікторія, рільник, 24 роки;
10. 3-й заступник - Подола Василь, рільник, 26 років.

Провірна комісія:

1-й член - Тимчишин Михайло, рільник, 26 років;

2-й член - Дребот Йосиф, рільник, 34 роки;

3-й член - Подола Йосиф, рільник, 32 роки.

У 1936 році осередок товариства “Просвіта” в Ямні Долішній нараховував 111 членів. Розмір членських внесків зменшено до 50 гр. Це очевидно стало однією з причин швидкого зростання кількості членів товариства. На початку 1937 року їх вже було 127, а в кінці цього ж року - 158. Збори прийняли рішення про закупку для бібліотеки читальні книг на суму 100 злотих.

В 1937 році в читальні працювали гуртки: самоосвітній, театральний і співочий. Бібліотека нараховувала 126 книжок. Передплачувалися часописи: “Просвіта”, “Наш прапор” і “Самостійник”. При осередку була “Молода Просвіта”, яка виховувала юнь в національному дусі, давала знання з історії і географії України, які тоді в школі не вивчалися. Осередок зміцнюється матеріально і фінансово. Розгорнуто роботу по дальшому збільшенню бібліотечного фонду.

26 грудня 1937 р. на звітно-виборних зборах осередку обрано новий склад виділу. Головою обрано о. Чолача Івана, заступником Сеньківа Павла, секретарем Подоляка Осипа, скарбником Сеньківа Василя, бібліотекарем

Карпу Михайла, господарем Цебенька Василя, членом виділу Леньо Павла, заступниками: Подолу Осипа, Подолу Василя і Винарчик Вікторію. До контрольної комісії обрано Слюсара Федя, Скрипа Івана і Дуця Володимира.

Сидять: Попович Степан, Процик Іван.

Стоять: Бахурський Микола, Кілочко Степан, Кілочко Павло. Фото 30-х р.

Спочатку читальня “Просвіти” в Ямні Долішній охоплювала своєю просвітницькою діяльністю не лише своє село, але й сусідні села Ямну Горішну і Трійцю, які належали до однієї парафії. 12 лютого 1936 року ініціативна група мешканців села Ямна Горішня звернулася до Го-

ловного Виділу Товариства “Просвіта” у Львові з просьбою заснувати первинний осередок у своєму селі. Проську підписали: Кілочко Стефан, Процик Павло, Кілочко Павло, Мацьків Михайло, Шмілик Василь, Попович Михайло, Процик Павло, Гамеляк Іван, Шмілик Михайло, Дребот Йосиф, Васишин Миколай, Попович Іван, Процик Іван, Стасишин Стефан і Гораль Йосиф [60].

Кілочко Дмитро. Фото 50-х р.

30 грудня 1936 року проведено установчі збори і обрано виділ читальні “Просвіта” в Ямні Горішній в такому складі:

Отець парох Чолач Іван - голова читальні,

Шмілик Михайло син Стефана, літ 34 - заступник голови,

Кілочко Павло син Миколи, літ 23 - секретар,

Процик Павло син Івана, літ 26 - касієр,

Гамеляк Дмитро син Михайла, літ 26 - бібліоте-

кар,

Хархан Іван син Юстина, літ 42 – господар,

Процик Іван син Михайла, літ 42 - господар,

Гребельський Дмитро син Івана, літ 30 - заступник.

До складу контрольної комісії ввійшли:

Дребот Йосиф син Івана, літ 39,

Кілочко Дмитро син Федя, літ 39,

Гутей Стефан син Миколи, літ 26.

Делегатом до філії в Бірчі обрано Шмілика Василя сина Стефана (29 літ), а делегатом до Головного Виділу у Львові - Горалья Йосифа сина Михайла (40 літ).

Осередок розгорнув просвітницьку роботу серед односельців. Нажаль, матеріали про його конкретні справи поглинула війна і вони не збереглися в архівах.

Просвітницька робота читальні “Просвіти” в Ямні Долішній та Ямні Горішній відіграла надзвичайно велику роль, у підвищенні культурного рівня населення, формуванні його національної свідомості, вона заклала міцний фундамент для створення ОУН, а пізніше і УПА. Недаремно в 1945-1947 роках Ямну українські партизани називали столицею УПА, а поляки – “українською столицею”.

СЕЛО ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939-1945 РР.)

Прихід перших «совітів»

Друга світова війна почалася 1 вересня 1939 року нападом нацистської Німеччини на Польщу. 3 вересня війну Німеччині оголосили Великобританія і Франція, проте не надали Польщі військової допомоги. Слабо підготовлена польська армія не витримала сильного натиску і швидко була розгромлена [32]. Через два тижні польська держава перестала існувати, армія розбрелася, уряд втік за кордон. Пам'ятаю, як окремі невеликі групи польських вояків, переважно офіцерів, змучені, налякані, не по-військовому пробиралися полями і лісами кудись на схід. Німці зупинились на річці Сян і почали облаштувати свій кордон. За німецько-радянськими домовленостями наше село відійшло до СРСР. Невдовзі, десь у двадцятих числах вересня, до нас прийшли “визволителі” зі сходу. В селі появилась машина, на якій приїхали перші представники нової адміністрації для ознайомлення з селом і встановлення радянської влади. Люди не зустрічали їх квітами, а дивились на них насторожено, з острахом, бо частково вже знали, що робилося на Україні у 30-тих роках, про репресії, голодомор, але змушені були змиритися з долею. Обрали голову сільської ради, ним став Адам'як Михайло, розпочалась підготовка до виборів представника до Народних зборів у Львові. В селі появилась велика кількість портретів Сталіна і Хрущова, зачастили різні агітатори, які почали вихваляти радянський спосіб життя, досягнення колгоспного ладу. Уже в перші дні нової влади товариство “Просвіта” було ліквідовано, майно націоналізовано, книжковий фонд знищено, читальню перейменовано на клуб.

Наше село було підгірське, особливо багатих господарів не було, єдиний власник невеликого фільварку, капітан польської армії Магунік мав 100 моргів поля. Він встиг втекти до приходу „визволителів”. Через деякий час фільварок згорів. Теж саме зробив і Якубовський – поміщик з Ямни Горішньої. В селі практичне не було й симпатиків КПЗУ, тому й не було донощиків, сексотів та арештів. НКВС не встиг добратись до віддаленого гірського села, бо мав багато роботи в містах. Селяни продовжували працювати на невеликих клаптиках своєї землі

Невдовзі почалось масове вирубування лісів, особливо ялиць, буків і відправка їх у східні райони країни. У сільському магазині (колишній кооперативі) появилось багато горілки, інколи привозили чорний житній хліб для лісорубів. З цим хлібом у мене пов'язаний один смішний випадок. Батько приніс додому буханку і я взяв собі кусочок цього хліба, коли вкусив його, то виявив у ньому довге сиве волосся і чомусь вирішив, що це волосся з бороди старого жида, тому не взяв його більше до рота. У нас тоді вважали, що радянська влада є жидівською і все, що в ній зроблено теж жидівське, це уявлення передалось і дітям. Таке твердження мало певні підстави, бо основні творці цієї держави (Ленін, Троцький, Куйбишев, Каганович та ін.) були жидами і люди це знали.

Разом з радянською владою в селі появились і нові пісні. Найбільше мені чомусь запам'яталися слова з пісні, яку співав, ідучи селам, молодий чоловік на ім'я Герасько: “Кипучая, могучая, никем непобедимая, ты самая любимая моя Москва”.

Були й пісні іншого змісту:

*“А в колгоспі добре жить,
Десять робить, сто лежить,
А як сонце припече,
То й тих десять утече...”*

Але її співали тихо, у вузькому колі близьких друзів.

У 1940-1941 рр. всіх молодих хлопців забрали до Червоної Армії. Деякі з них служили біля Перемишля у прикордонних військах, інших війна застала далеко від рідного дому. Серед інших наш сусід Дребіт Михайло на прізвисько „Панич” дійшов з відступаючим військом до Самбора, а звідти пішки повернувся додому.

Частину молодих хлопців з Ямни Горішньої перед початком війни забрали до Добромиля і слід їх пропав. Існує думка, що їх з багатьма іншими молодими патріотами скинуто в соляну шахту в с. Солінка.

Так почалося наше життя при радянській владі. Тоді воно тривало недовго і ми не встигли повністю відчутися всім його „принад”.

У вирі німецької окупації

В неділю, 22 червня 1941 року люди прокинулись вдосвіта від канонади і гулу літаків з боку Перемишля. Чоловіки вийшли на дорогу і почали обговорювати почуте. Більшість твердила, що це війна, дехто говорив, що військові маневри. Люди знали, що вздовж Сяну будувались військові укріплення, є багато війська, бо там служили і деякі хлопці з Ямної, яких недавно забрали до армії. Новину сприймали по-різному, одні вважали війну новим великим горем, яке приведе до нових великих жертв, а в селі ще не загоїлись рани від Першої світової війни, інші бачили у війні єдиний порятунок від червоного терору, від голоду і репресій, під час яких загинули мільйони людей у Східній Україні і які вже почались тут, на недавно окупованій Перемищині. Я добре пам'ятаю цей тривожний ранок, бо був присутній на дорозі напроти нашої хати і слухав розмову старших. Десь приблизно опівдні з долішнього кінця села, з боку с. Трійці, показали колони солдатів-червоноармійців. Вони повільно, понуривши голови, в сірих шинелях з обмотками на но-

гах, йшли на схід. Люди можливо й співчували їм, але не виявляли цього, лише мовчки спостерігали через вікна своїх хат, боячись появлятися на вулиці. Виглядали, чи не надійде хтось із знайомих або й рідних, які були в цей час в армії. Через деякий час декому з односельчан таки вдалось вирватись з відступаючого війська і повернутись до рідного дому. У наступні дні жінки, які ходили до Перемишля за товарами першої необхідності (сіллю, сірниками, милом тощо) мали можливість спостерігати вояків наступаючих частин німецької армії. Вони були акуратно вдягнені, добре озброєні їхали на мотоциклах або і йшли пішки, але були бадьорі, веселі і справляли добре враження. Особливо виділялись в цьому відношенні словаки. Однак ці перші, в цілому непогані, враження скоро змінились розчаруваннями і страхом.

В селі відновлено адміністрацію, пошту, торгівлю, а восени відкрито школу. В усіх установах запрацювали свої люди, які дбали насамперед про добро населення. Адміністрація села часто попереджала про наїзд німців. Запрацювала читальня, почали ставити вистави.

Однак невдовзі окупаційна влада наклала на селян великі податки, контингенти, хлібоздачі, розпочалися постійні збори м'яса, яєць, масла та інших продуктів. Було здійснено перепис та кульчикування худоби (до вух спеціальними кліщами прикріплювали металеву пластинку з номером). Господар втратив право розпоряджатися своєю власністю, забити для своїх потреб свиню, чи зарізати теля, бо воно закульчиковане. А щоби здати визначену кількість м'яса люди складалися, купували в когось одну чи дві корови і таким чином відкуповувалися від натиску влади. Було заборонено молоти зерно в млинах, на домашніх жорнах, їх конфіскували. Якщо в когось виявили, то їх на місці розбивали. На цю тему навіть появилася пісня "На Україні земля чорна, а там мелять добре жорна, а як прийшов ляндрт грубий, то за жорна вибив

зуби...". Пам'ятаю, як приходилось ховати курей, коли в село приїжджали німці збирати данину, бо якщо вони побачили стайку курей на подвір'ї, то могли випустити чергу з автомата і забрати курей.

Весною 1943 року у нас в селі, як і у всьому Прикарпатті, настав великий голод. Ми ходили по полю і збирали минулорічну змерзлу гнилу картоплю, а потім лободу, кропиву і цим рятувались від смерті. Основною причиною голоду було те, що восени 1942 року дуже рано випав сніг і люди не встигли зібрати врожай. А тут ще й війна, від завойовників допомоги ніякої, навпаки, вони забирали останні запаси продуктів.

Щоб якось вижити селяни носили приховані від контингенту продукти (масло, сметану, яйця, молоко) до міста. До Перемишля, куди носила продукти моя мама, було майже 30 км. Вона виходила вдосвіта, розносила продукти під конкретне замовлення господарям, і поверталася пізно вночі. За продукти, вона приносила сіль, гас, сірники та інший дріб'язковий товар. Якось, йдучи через Турницю, майже 6 км, її застала ніч. Щоби перебороти свій страх, вона голосно кричала: „Іване, зачекай”. Ніби-то той вигаданий Іван, ішов перед нею.

Під час окупації, як і за радянських часів, почалась масова рубка наших гарних, як свічечки, ялиць. В село приїжджали озброєні німецькі вояки і виганяли чоловіків рубати і вивозити лісоматеріали. Згодом почалось “полювання” на молодих хлопців та дівчат з метою вивезення їх до Німеччини на важкі роботи. Спочатку німці вимагали від солтиса (голови сільської управи) подавати списки тих, хто має їхати до Німеччини на роботу. Але солтис був свій чоловік і подавав переважно лише хворих, інвалідів, яких відправляли зі збірних пунктів як непридатних. Згодом почались облави і німці почали самі вилучувати молодих людей та відправляти на підневільні роботи до Німеччини, вони стали остарбайтерами. Така

доля спіткала кількох десятків молодих дівчат та хлопців (див. додаток №4). Мало хто з них повернувся додому, вони або загинули у вирі війни, або розсипались по цілому світу. Інших молодих хлопців 1922-23 року народження примушували вступати в так званий “баудінст” (служба будови).

Кілочко Марія Степанівна.

Німецька влада повністю заборонила будь-яку політичну й різко обмежила культурно-освітню діяльність на окупованих територіях. Але, зважаючи на те, що західноукраїнські землі увійшли до так званої Генеральної Губернії як один з округів, тут були дещо інші, пом'якшені умови, ніж у Східній Україні. Генеральна Губернія безпосередньо підпорядковувалася рейху, як своєрідна колонія Німеччини з тоталітарним

устроєм та мінімальними правами місцевого населення. Крім того, певний вплив на політику німців в Галичині мав той факт, що вона колись належала до Австро-Угорської імперії, головним спадкоємцем якої вважала себе нацистська Німеччина. Українцям було дозволено заснувати в округах нижчу адміністрацію, так звані Українські допомогіві комітети (УДК), відкрити народні (початкові) й професійні школи. Згодом, з метою координації діяльності допомогівих комітетів, у Кракові було створено Український центральний комітет (УЦК), який очолив

професор В. Кубійович. Одним з головних завдань УЦК було утвердження національної самосвідомості українського населення, виховання в молоді любові до своєї мови, звичаїв, української культури тощо. Ці функції поклались передовсім на освіту, тому її розвитку приділялось найбільше уваги.

Уже у вересні 1941 року в Ямні Долішній почала діяти початкова (чотирикласна) школа. Директором школи став Горбачевський Іван 1912 року народження, родом з містечка Бірчі. Разом з ним дітей навчали священник Чолач Іван та його дружина. Священик викладав лише релігію. Вчителів не вистачало, через те вчитель працював одночасно з двома класами. Не вистачало підручників, зошитів. Багато уваги приділялось виховній роботі. Проводились різні тематичні вечори, присвячені знаменним датам з історичного, літературного та культурного життя. Регулярно в березні відзначалися роковини Тараса Шевченка, на початку травня – День Матері. Діти читали вірші Тараса Шевченка, Івана Франка та інших українських поетів, співали гімн “Ще не вмерла Україна” та національні революційні пісні, як “Не пора, не пора”, “Бо прийшов такий час”, “Заповіт” та інші. В школі на стінах появився тризуб і синьо-жовтий прапор, дерев’яні хрести, портрети Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки. Дерев’яний наплічник для книжок і зошитів кожен учень намагався прикрасити гарним тризубом.

У Ямні Горішній аналогічну навчальну і виховну роботу проводили молоді вчителі Каспер Юлія (зі Львова) та Хамрик Павло (з Гусятина). У 1943 році Хамрик Павло пішов в дивізію “Галичина” і пропав безвісті, Юлія з двома дітьми (Богданом і Юліаном) повернулися до Львова, а згодом виїхали в Польщу.

Дуць Володимир.

Фото 60-х рр.

Відновила свою роботу читальня “Просвіти”, почали діяти драматичний і хоровий гуртки. Ставились вистави: “Рвуться кайдани”, “Рідна кров”, “Їхав стрілець на війну”, “Свекруха” та ін. Керували драмгуртком дяк Дуць Володимир та Шевчик Василь. Зі своїми виставами аматори виїжджали в сусідні села (Трійцю, Сенькову та ін.).

Змінився і загальний вигляд села: впорядковано подвір'я, криниці, обов'язковими були ями для збору гноївки, регулярно підчищались фоси (придорожні рови) навпроти кожного двору тощо.

Підрастаюча молодь почала проходити військовий вишкіл – на рідній мові вивчали стройові команди, назви підрозділів та інші складові національної військової служби. За три роки клопіткої самовідданої праці активістів ОУН вдалося підняти національну свідомість села на небувалу висоту, а молодь підготувати до боротьби за незалежність України.

Уже восени 1943 року стало очевидним, що Німеччина програє війну. Пам'ятаю, як тоді повернувся з роботи в Німеччині близький друг батька Фізар Василь і розповідав, що німців охопила паніка. Ті, кому вдалося вирватись з оточення під Сталінградом, розповідали своїм рідним про жахливі страхіння війни на східному фронті.

З наближенням лінії фронту панічний страх зростав і серед нашого населення. За німцями ніхто не жалів, але

думка про нову більшовицьку окупацію сприймалася з жахом. Поширювались чутки, що Червона армія просувається на захід як татарська орда, грабуючи і знищуючи все на своєму шляху. Величезна армія йде мало не суцільною лавиною полями й лісами і всюди сіє смерть, перед якою не можна ні встояти, ні заховатися. Селяни почали нагромаджувати запаси найнеобхіднішого (мила, солі, сірників, гасу), сушити сухарі з хліба і м'яса, топили масло, сало і ховали все це у надійні місця на “чорний день”. Тоді вперше в селі почали появлятися підземні сховища – криївки.

Утворення самооборонних кущових відділів (СКВ). Перші сотні УПА. Ямна – “Повстанська столиця”

З перших днів німецької окупації активізує свою діяльність теренова сітка ОУН. Згодом організуються перші відділи самооборони. За усним повідомленням одного з активістів, колишнього мешканця сусіднього села Посада Риботицька Мельничука Осипа, перший відділ самооборони у нашому терені був створений у вересні 1942 року. Його очолив комендант станиці української поліції в Риботичах Труш Сильвестр. До відділу входили молоді хлопці з навколишніх сіл (Риботич, Тисови, Ямни, Бориславки). Відділ був організований за зразком відділів УПА. Найменшою

Галаса Василь

одиницею відділу був рій. Під адміністративним і організаційним наглядом відділи самооборони належали до проводу теренової сітки ОУН. Вишколи відділів відбувалися скрито, переважно вечорами, а вдень їх члени працювали на господарствах.

Весною 1943 року обласним провідником ОУН на Перемищині* став Галаса Василь (“Зенон”, “Назар”, “Орлан”). До цього, під час німецької окупації він працював окружним провідником ОУН. в Тернопільській, Чортківській та Бережанській округах [9]. Недивлячись на свій молодий вік (йому тоді ще не сповнилось 23 роки), він вже набув значного досвіду підпільної роботи. З його приходом діяльність ОУН на Перемищині ще більше поживилась, вона взяла на себе функції тилу армії, її матеріального кадрового та ідеологічного забезпечення. Зросла роль біфонів – паперових однобічних грошових квитанцій ОУН-УПА, які від імені проводу видавали населенню за внесені кошти на витрати організації. Біфони поєднували в собі організаційно-пропагандистську та фінансову функції. За внесені пожертвування кожен громадянин одержував біфон відповідного номіналу, який з метою конспірації тут же в його присутності спалювався. Пригадую, як ці невеликі, односторонні

Чорній Яків

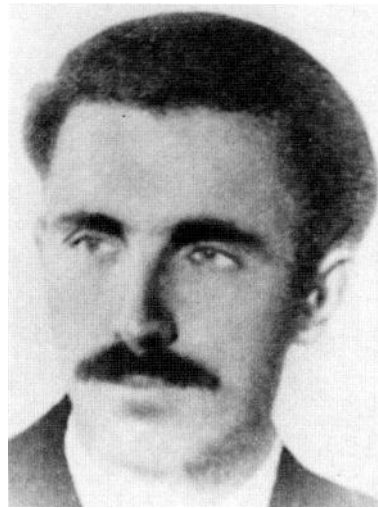
---

* Перемишльська область за адміністративним устроєм ОУН тоді займала територію від Мостиського та Хирівського районів на сході до найдалі виступаючих на захід земель, заселених українцями, тобто до неї входили округи: Лемківщина, Перемищина та Ярославщина.

квитанції (біфони) за розміром в сучасні гривневі купюри з майстерно виконаним графічним зображенням тризуба вручав батькові за грошові пожертвування один з активістів ОУН, наш сусід Грибік Микола.

Влітку 1943 року за наказом Проводу ОУН почався призов до партизансько-повстанського війська (УПА). Списки рекомендованих перевіряла служба безпеки (СБ). Одночасно з формуванням відділів УПА запрацювали пункти заготівлі харчів. Продукти, які могли довго зберігатися, відправляли у засекречені склади-бункери, створювали запаси медикаментів, санітарних засобів. До цієї роботи був залучений і мій батько. До нашої хати привозили медикаменти, друкарські машинки, папір та інші речі необхідні для підпільної роботи, а також деякі продукти харчування. Батько складав їх опис і передавав до криївок на зберігання, або видавав за потребою відповідним людям.

Восени 1943 р. у с. Мелна на Львівщині відбулася нарада обласних неповідників ОУН та їхніх військових керівників. Нараду проводили члени проводу ОУН і командування УПА: Шухевич Роман «Чупринка», Маївський Дмитро — «Тарас» і шеф ГВШ Грицай Дмитро — «Перебийніс». Повернувшись з цієї наради Галаса Василь, приступив до укомплектування обласного проводу. Військовим референтом області призначив Чорнія Якова («Удар-

Грицай Дмитро
«Перебийніс»

ник», «Мушка», «Куля»), членами військового штабу стали Павлик Володимир — «Ірка», «Павук». Окружним провідником Перемищини став Кавула Петро «Тарас», окружну референтуру УЧХ (Українського Червоного Хреста) в Перемишля очолила Козакевич Наталка «Сіра» родом з Бібки Львівської області [9].

Лемеха Ірина „Рогніда”

навчання з володіння зброєю проводив військовий інструктор „Зруб”. Після вишколу всі учасниці розійшлися по клітинах ОУН [38].

Тим часом лінія фронту невпинно просувалася на захід, все ближче і ближче до Перемишля. ОУН інтенсивно приготувалась до переходу великої чисельності військ обох окупантів. Головним завданням було зберегти відділи УПА й підпільні кадри для дальшої боротьби.

Село Ямна розташоване в долині між гірськими хребтами, покритими лісами, віддалене від головних шляхів переходу військ, виявилось найбільш зручним для концентрування і збереження відділів УПА та підпільних кадрів. У липні 1944 року за наказом Головного Команду-

вання УПА сюди прибула з Прикарпатського Чорного Лісу сотня командира “Черника” та інші відділи, які зупинилися у великому лісовому масиві Турниці, що прилягав до села Ямна з півночі. Сюди ж прибуло чимало дівчат-підпільниць: “Сіра”, “Зоя”, “Христя”, “Степова”, “Святослава”, “Молуша”, “Роксоляна” і “Марічка”. Дівчата налагоджували зв’язки, проводили розвідку, привчалися володіти зброєю, допомагали кухарям, часто ввечері вони сходили в село на вечерю або за продуктами.

Одного літнього ранку вдосвіта через наше село розміреним кроком йшла колона військовиків, акуратно одягнених в одностроях мадярської армії і пів голосом наспівувала пісню:

*Ура-ура-ура, ми йдем на ворога,
За вільну Україну, за наші права;
Ура-ура-ура, ми йдем на ворога,
А Степан Бандера заведе нам права...*

Козакевич Наталка «Сіра» і Савчин Марія «Марічка»

Ця пісня глибоко залягла в моїй дитячій пам’яті, уже дорослим у роки незалежності, я шукав її у збірниках пі-

сень УПА, але поки що не знайшов. Десь у ці ж передфронтіві дні, по цій же дорозі з Горішньої Ямни через наше село йшла й колона дівчат, теж в акуратних одностроях, але жіночих (темно-синій піджак, спідничка, берет, чобітки). Колона була меншою, але всі дівчата йшли по-військовому повільним розміреним кроком.

У цей же передфронтівий час в Ямні перебували перший командир УПА Перемишльської Воєнної Округи Чорний Яків “Куля” (пізніше під псевдонімом “Мушка”, „Ударник”) і його співробітники “Ірка” та “Павук”. Часто бував тут і “Орлан” – керівник ОУН Перемищини. «Куля» підпорядковувався командирові УПА Захід «Шелестові».

Павлик Володимир „Ірка”

Тоді ж, у липні 1944 року до Ямної прибула зі Станіславщини група випускників підстаршинської школи “Олені”, яка була на горі Могура. В Ямні Долішній їх прийняв командир “Ірка” і розподілив по селах Перемищини для проведення військових вишкочів молоді, збору і реєстрації придатної до вжитку зброї. Припускаю, що військовики, які йшли вдосвіта по дорозі біля нашої хати і були випускниками підстаршинської школи, а дівчата – майбутня медична обслуга УПА.

У своїй діяльності з розгортання національно-визвольної боротьби «Орлан» велику роль надавав друкованому слову. З його ініціативи у надрайоні «Холодний Яр» у другій половині 1943 р. провідник «Тарас» організував т.зв. технічне звено (ТЗ). Його очолив Ліщин Микола — «Липа». Тут друкувалися

листівки адресовані червоноармійцям, брошури, звернення до польського населення, польського війська, міліції, до польського проти більшовицького підпілля (Армія Крайова) та «Вольність і Незалежність». Друкувались листівки до чехів і словаків, призначені для розповсюдження під час рейдів УПА. територією Чехословаччини. Тут же передруковувались видання та офіційні документи УГВР, ОУН, УПА, тут виходили літературно-виховний журнал «Перемога» та «Інформативні вісті».

До редакційної групи, що готували матеріали входили «Професор (Орелець)», «Григор», «Степова».

Криївки ТЗ від осені 1943 р. до 1945 р. знаходились в лісі біля с. Ямна Горішня, а з 1946 до 12 червня 1947 рр., тобто до ліквідації їх ВП — у Турницькому лісовому масиві, що прилягав до села Ямна з півночі [9].

27 липня 1944 року передові частини більшовицьких військ зайняли Перемишль. Лінія фронту фактично розірвалась, німці хаотично відступали головними дорогами до Карпат. В останні дні липня і перші дні серпня до Ямни Долішньої терміново було стягнуто військових інструкторів з навколишніх сіл. Сюди прибула група українських поліціантів, що не хотіли покидати рідної землі і йти з німцями, зі всіх сторін сходились члени українського підпілля, вони прибували групами і поодиноко. Як справедливо зазначає Грицько-Цяпка у своїх спогадах “Ліс шумить”, у ці дні в Ямні було як у вулику. Прибула збірна сотня “Лиса”, до якої увійшли добровольці, що зібрались йти на вишкіл у Карпати [12, 13, 14, 17]. Прибув і військовий референт цього терену командир Чорний. Всього тут зійшлося кілька сот людей. Другого серпня всі вони зібрались біля церкви в Ямні Долішній, командир Чорний виголосив коротку промову про ситуацію в світі, розповів про завдання і приступив до формування сотні, яка повинна відправитись на вишкіл у Карпати. Командиром новоствореної сотні добровольців призначено “Лиса”, а

випускників підстаршинської школи “Олені” – ройовими, призначено також чотових. Сотня нараховувала понад 200 осіб, серед них були і поліцянти, і вояки з дивізії “Галичина”, але переважали цивільні люди. Командир “Лис” був лише зв’язковим, який повинен був привести цю збірну сотню на вишкіл в Карпати. Десь в післяобідню пору з Ямної сотня попрямувала на південь через Грозьову, Тростянець, Пашову, Ропеньку, біля Ліська, Балигорода до гори Хрещатої, а звідти на гору Букове Бердо між верхів’ями річок Сян і Волосата на висоті 1335 м над рівнем моря, де зібралось понад три тисячі вояків. Людей, які не увійшли до складу сотні призначили до інших ділянок підпільної діяльності в терені.

Мартин Мізерний («Рен»)

На горі Букове Бердо зі всіх прибулих людей сформовано три курені. Очолив вишкіл командир “Рен” (Мізерний Василь). У цей час почав формуватися кордон між Польщею і УРСР. Після вишколу, десь у половині вересня, курінь “Рена” взяв курс на Чорний Ліс, курінь “Бойки” залишився на місці, щоб пізніше податися на Дрогобиччину, а курінь “Євгена”, який складався з трьох сотень – “Громенка”, “Крісового” та “Осипа” – дістав завдання йти в Перемишчину. З “Реном” подалися сотні “Веселого”, “Бурлаки”, “Байди” та “Нечая”.

Слід зазначити, що в цей час, коли сотні збиралися в Карпатах і проводили вишкіл, фронт просувався на захід і південь без великих битв. У прифронтовій смузі панував

хаос, ніхто не орієнтувався де проходив німецько-радянський фронт, в одному місці більшовики загнались далеко на захід, в іншому ще тримались німці, нераз годі було знати, де більшовики, а де німці.

Німці відступали поспішно, хаотично, а радянські війська йшли навздогін по основних дорогах, Ямна залишалась деякий час у нічийній смузі. Заволодівши Перемишлем 27 липня, радянські військові частини рушили на Сянїк двома шляхами – через Вільшани на Бірчу і через Вугники і Риботичі на Бірчу з заходом у Трійцю і Ямну. 3 серпня відбувся невеликий бій з німцями у Трійці. В один з днів через Ямну проскакали на конях кілька радянських розвідників, шукали німців і питали, чи далеко Берлін. Німців у нашому селі не було. Люди були страшенно налякані, боялись загибелі у зв'язку з можливим боєм, боялись пограбувань, боялись, що буде з ними, коли опиняться під більшовицькою окупацією. Корів і коней виводили в ліс, в потоки і перебували там з ними вдень і вночі, щоби їх зберегти.

У першу неділю серпня був гарний, теплий, сонячний день, діти купалися в річці. Десь близько обіду я побачив, що до села з лісового масиву Кичери сходить група (до десяти чоловік) німецьких вояків. Вони йшли пригнувшись один за одним зі зброєю в руках. Хоч і не розуміючи всієї складності ситуації та небезпеки, я побіг додому. При переході стежкою від річки через город до нашої хати я зустрів групу радянських солдатів, які скриваючись, пробираються по нашій картоплі до річки в напрямку німецької розвід-групи. Вже з хати я побачив, що кількість радянських солдатів збільшується, вони скрито підкрадаються поза хатами, огорожами і йдуть до горішнього кінця села. А німці тим часом пробралися в село, спалили два невеликі дерев'яні мости і повернулися назад до Кичери, обмінявшись з радянськими солдатами декількома автоматними чергами. Жертв не було ні з однієї,

ні з другої сторони. З долішнього кінця села від с. Трійці чим раз більше нарастив гул танків, йшли радянські солдати. Вони зайняли й наш садок. В хаті розмістився штаб. Нам сказали вибиратись з села в ліс, бо тут буде бій. Батько залишився в хаті берегти майно, а ми з мамою і сестрою подались з конем і худобою в ліс. Мама з сестрою вели корову і ялівку, а я коня. Йшли Жуковим потоком на північ, а під Верхом повернули через поле у Борисів потік, бо над верхів'ям потоку в кущах вже стояли гармати і методично обстрілювали с. Лімну, де ймовірно були німці. У Борисовому потоці ми вибрали глибокий яр, прив'язали худобу і коня та почали вкопуватись в землю, будувати собі сховища. Там провели ніч і першу половину наступного дня. У другій половині дня обстріл припинився і ми повернулися додому. Солдати теж відійшли назад до Трійці. Після відходу радянських солдатів, німці ще здійснили декілька артилерійських вистрілів по Ямні Горішній, було поранено кількох цивільних людей і вбито декілька корів. На цьому бойові дії в Ямні закінчились, фронт перемістився даліше на південь до Сянока. В селі стало спокійно, але тривожно. Що буде далі?

Хоч боїв в Ямні не було, але радянська армія залишила багато слідів. Танки понищили сади, поламали дерева, солдати покинули багато набоїв, снарядів, мін, різних типів гранат. Ми, хлопчаки, мали що збирати. Не один постраждав від цього, став інвалідом.

Вслід за Червоною армією наїжджали війська НКВС. Ті зразу взялись проводити облави по селах, шукати підпільників і відділи УПА.

Через два тижні після відходу фронтовиків, 19 серпня 1944 року, на Спаса, рано вранці війська НКВД оточили село, почалась облава, ловили чоловіків до Червоної Армії, робили обшуки в хатах, господарських приміщеннях, брали все, що подобалось, що можна було їсти.

Наша хата була біля дороги в садку, тут зупинився якийсь офіцер (звання не пам'ятаю) з кухарем. Кухар був високий з вусами, казав що йому "пятьдесят лет". Мені запам'яталось, як він готував обід для свого начальника. Зловив нашу курку, взяв її за голову і крутив в повітрі до тих пір, поки вона не відірвалась від голови, тоді підняв і почав обробляти. Дуже оригінальним було і його картопляне пюре. Зварив картоплю у двох - чи трьохлітровій каструлі, відлив з неї воду, поклав туди великий, майже пів кілограмовий кусок масла, яке взяв у мами і все це разом розім'яв. Масла було явно забагато, пюре стало дуже рідким, але для них голодних напевно смачним.

Облава виявилась не дуже вдалою для енкаведистів, бо як тільки вони появилися в долішньому кінці села, попередження про небезпеку швидко розійшлося по хатах і переважна більшість чоловіків встигла втекти у Турницю – великий лісовий масив, розташований на північний схід від села. Але частина все ж таки потрапила в їх руки: в Горішній Ямні – 37 чоловік, а Долішній - дещо менше (див. додаток №5). Тих, кого зловили зразу під конвоєм повели на збірний пункт до Добромиля (до війни Добромиль був районним центром) і після дуже короткої (до двох тижнів) підготовки відправили на передову в Карпати. Більшість з них там загинула, лише декому вдалось втекти або повернутись інвалідом. Де і коли загинули ці чоловіки не знав ніхто.

ВЫДАЕТСЯ ОДИН РАЗ
ИСПОЛЬЗОВАТЬСЯ НЕЛЬЗЯ

**ЦЕНТРАЛЬНЫЙ
ОРДЕНА КРАСНОЙ ЗВЕЗДЫ
АРХИВ**

Министерства обороны Р.Ф.

1 ноября 1999 г.

№ 9 / 26000

143100, г. Подольск, Московской обл.

ГАСАН Е. А.

г. Тернополь, ул. Живова д. 11
ком. 302 Редакция Книги Памяти

По документам учета безвозвратных потерь **сержантов и солдат Советской Армии** установлено, что стрелок 320 гв. стрелкового полка 129 гв. стрелковой дивизии рядовой **ЖУК МИХАИЛ ДМИТРИЕВИЧ**, 1924 г.р., уроженец Дрогобычской обл., Добромильского р-на, с. Ярине Долина, призван в СА ~~хххххххххх~~ Добромильским РВМ, погиб 24.9.44 г., похоронен: с. Довжице, что 22,5 км южнее нп Лиско, Польша.
Жена жук Анна Степановна проживала по месту рождения уличного.

ОСНОВАНИЕ: ЦАМО, донесение № 84314с 1944 г.

Примечание: год рождения, место рождения, хххххх место гибели в СА - так в документе.

Зам.

Начальник отдела

Васильченко ЦАМО

Исп. Мишина зе

У 1999 році до мене звернулась Козар Євгенія, дочка одного з тих молодих хлопців, що був відправлений на фронт і пропав безвісті. Їй тоді було всього п'ять місяців, батькові – 23 роки, вона, звичайно, його не пам'ятає. Мати давно померла і її все життя мучило питання, де пропав її батько. Ми написали листа в Москву, у військовий архів і через п'ять місяці одержали відповідь, що стрілець 320 полку Жук Михайло Дмитрович загинув 24 вересня 1944 року і похований в с. Довжиці Ліського повіту, тобто загинув через місяць після того, як був забраний з села.

Тривожна осінь та зима 1944-1945 року. Боротьба продовжується!

Протягом всієї осені і на початку зими село було незахищене. Відділи УПА відійшли в Карпати, СКВ ослаблені, бо значна частина чоловіків відправлена на фронт. З північного сходу від села Арламів до Ямної часто навідувалися радянські прикордонники, а з південного заходу з Бірчі – поляки з енкаведистами. Певний захист був лише збоку великого лісового масиву Турниці, через який ні поляки, ні енкаведисти не наважувалися нападати на села. В польських селах і містечках створювались боївки для нападу на українські села, арештовувати свідому молодь, інтелігенцію, винищувати їх. Їм у цьому допомагали загони енкаведистів, які виловлювали молодих хлопців і відправляли їх на фронт у штрафні роти або в Сибір.

Однак невдовзі почали діяти зв'язки. В терені появився військовий зверхник „Явір”-„Пастернак”. Відновились діяльність підпільних осередків ОУН, надійшли розпорядження й інструкції, в селах почали організовувати групи (рої і чоти) самооборони, розпочато їх вишкіл. Встановлюється постійне вартування – стійки на околицях села. Поляки стали рідше появлятися в селі. В Ямні Долішній вишкіл юнаків проводив командир “Білий”, колишній поліціант Коростенський з с. Княжполя біля Добромилля.

У Турниці в цей час перебували сотні командирів “Хоми” й “Чорного”. Командиром відділу був “Куля”. В один з серпневих днів на відділ напали енкаведисти. Зав'язався бій. В ньому загинуло шість повстанців та декілька десятків червонопогонників. Після бою повстанців поховали на цвинтарі в Ямні Долішній. Днями сотні перебували в лісі, а ввечері сходили в село Ямну Долішню на вечерю, яку їм організував місцевий кущовий „Жар-Вістун”. Про це ймовірно довідався ворог. У селі почали

появлятися ворожі розвідники, агенти. Пам'ятаю, як одного дня, коли ми копали картоплю під Кичерою з лісу вийшли і підійшли до нас два чоловіки в шинелях без погонів і розпитували про село. Нам сказали, що вони тікають з Червоної Армії.

18 жовтня сотні "Хоми" і "Чорного" через Ямну, Грозьову перейшли на нове місце постою в околицях сіл Тростянець та Ліцава Горішна. 20 жовтня вони підійшли до села Ліцави Горішньої і там заквартирували. Невдовзі їх виявили енкаведисти. 24 жовтня відбувся один з найбільших боїв УПА з енкаведистами та польською боївкою з села Кузьмини. Він тривав 15 годин. У бою брали участь п'ять чот командира "Хоми" й три командира "Чорного", разом понад 500 людей та 70-80 кулеметів. З боку більшовиків було 2500 вояків, три танки та понад 200 легких кулеметів і декілька "максимів". У результаті бою

загибло 207 енкаведистів. Знищено дві легкі танкетки та 13 вантажних автомашин. Втрати УПА: 17 вбитих, 8 поранених. Загинув і командир "Хома", після бою його поховано на кладовищі в с. Лімній. В цьому ж бою був важко поранений чотовий "Хрін", пізніше один з найталановитіших сотників УПА в Карпатах, що неодноразово бував в Ямні Долішній [40,56].

У листопаді 1944 року до Ямної повернулася сотня "Громенка" після великого рейду з гори Букове Бердо по Дрогобиччині та перетину но-

воствореного радянсько-польського кордону. Люди при-

Дуда Михайло «Громенко»

йняли вояків як рідних синів, яких влітку провели від церкви на вишкіл в Карпати. Тут на них наскочили більшовики, зав'язався бій. Сотня втратила двох вояків, а ворог - 17. Після бою сотня пройшла через Турницький ліс, село Бориславку, річку Вігор до с.Тисови, звідки в сотні було багато повстанців. Селяни радо зустріли своїх воїнів, їх огорнула радість і гордість, що є вже свої збройні сили, які можуть їх захистити від ворожих нападів.

Але ця радість тривала недовго, бо саме в цей час вище командування УПА видало наказ про демобілізацію сотень. Справа в тому, що була глибока осінь, починалася холодна зима, а це творювало значні труднощі для збереження великої кількості вояків, їх забезпечення одягом, харчами, умовами проживання у важкий зимовий період. Тому було прийнято рішення про розпуск сотень. Частині повстанців було рекомендовано перейти у підпілля, щоб пережити зиму, а хто не може повернутися у своє село, легалізуватися, той мав перейти під опіку ОУН. [9]. Зброю від стрільців було здано у магазини-криївки. Після демобілізації відділів зміцнилася теренова підпільна мережа, але втрачена військова сила, яка могла протистояти добре озброєному ворогові в особі сил НКВД та польських банд, що невдовзі стало дуже відчутним. Правда, по селах демобілізовані вояки

Коцьолок Ярослав „Криlach”

самочинно почали творити самооборонні кущові відділи (СКВ). Сотник “Громенко” почав готувати малі військово-вишкільні конспекти, розділив своїх стрільців по селах і вони організовували молодь в СКВ. У селі Лімна самооборону збирає стрілець “Дуб” з цього ж села, в Лішаві Горішній - ройовий “Залізний”, сам сотенний “Громенко” організує такі відділи в Брижаві, Жогатині, Явірнику Руському та ін., в околицях Перемишля цю роботу проводив „Сухий - Крилач”.

З часом було охоплено й інші села. Але великої вій-

Сеньків Василь

ськової частини, яка зуміла б протиставитися ворогові зброєю восени, взимку і на початку весни 1945 року в Перемишльському Передгір'ї ще не було. А ворожі місцеві сили були набагато сильніші, краще організовані та озброєні. Головними їх базами були міста Перемишль і Сянік, а в містечках і селах вони мали свої підбази. Час від часу їхні боївки збиралися і нападали на українські села, грабуючи їх, вбиваючи свідомих селян та інтелігенцію. Особливо вони розгулялися в

березні-квітні 1945 року. Запалали цілі села: Павлокома, Малковичі, Березка та ряд інших сіл над Сяном. Вони

вишукували тих українців, які поверталися з робіт у Німеччині по дорогах на території Польщі. Багато з них було потоплено в річці Сян біля Динова та в інших місцях. В додатку в селах почали появлятися більшовицькі спецгрупи з міст та прикордонних застав. Вони проводили облави, наскоки на села й ліси.

Восени 1944 року таких наскоків на Ямну Долішню було декілька. Під час одного з них у жовтні вони арештували Сеньківа Василя (Дзвіникового) – активіста читальні “Просвіта”, завезли його до Добромиля і слід його пропав. Під час другого наскоку зловили Слюсарчика Павла, Тимчишина Степана (Фльоркового) і Куліковського Степана. Всіх завезли у Добромиль і разом з багатьма іншими жертвами закрили у підвалі. Але вже в першу ніч в’язні зробили підкоп і втекли на волю. Третій раптовий напад енкаведистів на Ямну Долішню відбувся на початку грудня. Це було рано-вранці. У декількох хатах (у Вайдовича, Дуця) ночували вояки УПА та їх командири “Павук” і “Тісо”, які ще не встигли відійти у ліс, як це зазвичай робили. Зав’язалась перестрілка, під час якої один енкаведист був убитий (офіцер) і один поранений в руку. Партизани відійшли в ліс. Але постраждали селяни. Енкаведисти спалили шість хат, арештували дяка Дуця Володимира і відправили на фронт. Подальша його доля була дуже важкою, трагічною. Він був важко поранений, потрапив у німецький полон, довго хворів, але вижив. Десятки років прожив самотньо на чужині, там і помер, похований у Нюрнбергу. Ось, що нам розповіла дочка Дуць Стефанія про долю свого батька: *“Осінь 1944 року. Облава. Партизани в хаті дяка Володимира Дуця. Хата окружена. Почалась стрілянина. Партизани позибігали з хати і втекли, а одного вбили. Хата горить. Двоє більших дівчат вибігли з хати, а маленькій Олі всього три місяці. Маму кинули в певницю. Батька забрали і кричали: “Бандера”! “Убить”! Але один із них сказав: “Не*

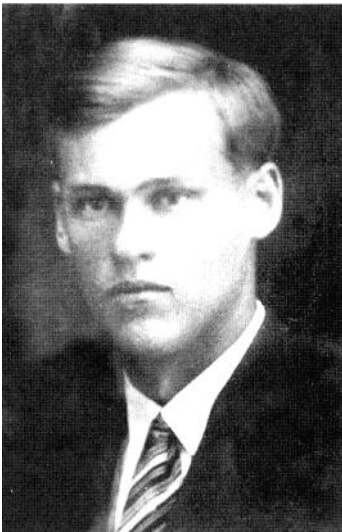
убивать, отправит на фронт, там его убьют". Сусідка, ввірвалась через полум'я до хати і врятувала дитину. Худоба в стайні (2 корови, телята і кінь) згоріла.

Ми лишились без хати, без хліба, ходили по сусідах просити хліба, а жили у вуйка Леня Павла.

Тата відіслали на фронт. Там він попав в полон. Дуже його били, весь хребет мав перебитий. Лежав в ліжку п'ять років, не вставав. Познайомився з однією українською сім'єю. Ця сім'я дуже йому допомагала. Ходили біля нього, лікували. Жив в м. Нюрнберг, коли вишов на волю. Жив один до кінця свого життя. Перед смертю зробив нам виклик. Ми всі троє поїхали до тата, застали його ще живим. Двох дочок батько пізнав, а малої Олі не впізнав. Тато дуже плакав. Хотів дуже побачити маму, але, коли мама зібралась їхати, то прийшла телеграма, що батько помер. Чужі люди похоронили, а особливо велику роль відіграла українська сім'я. Вони все зробили. Ми всі їздили на могилу. Тут, у Києві зробили пам'ятник і завезли аж туди в Нюрнберг.

40 років жив самотній. Дуже тужив за сім'єю".

Пам'ятаю, як одного зимового дня в Ямні появилася невелика група радянських пограничників. Вони йшли дорогою в білих кожухах-дублянках з автоматами наготові й оглядалися в усі сторони. Люди позакривалися в хатах, село завмерло, я спостерігав за ними через віконну

Стебельський Степан «Хрін»

98

шибку. Пройшовши повз нашу хату, вони помітили перед собою на подвір'ї однієї з хат біля школи чоловіка, який не встиг заховатися, пустили по ньому чергу з автомата і вбили на місці. Без попередження і розбору, хто він, що робить. Це був Сеньків Дмитро, син лісника. Зупинити сваволю в селі не було кому. Люди тремтіли від страху. Майже з кожного села приходили звістки про вбивства селян і повстанців.

Усі ці події сколихнули народ, діячі місцевого підпілля взялися до активної праці й боротьби. Девізом стало: "Хочеш жити – борися й бий". Активізували свою діяльність СКВ в Ямні Долішній та група ОУН під керівництвом "Потапа".

У один з дощових березневих днів десь близько сьомої години ранку на село Грозьову напала червона польська боївка, їх було багато, близько 200 чоловік, вся поліція з сіл Войткови, Кузьмини, Ліщави і містечка Бірча. Їм для допомоги прийшло і польське військо. Вони почали грабувати майно що їм попадало під руки і вбивати українських селян. У цей час біля сусіднього села Лімна проводила польовий вишкіл група вояків УПА під керівництвом чотового "Хріна" та один рій місцевого СКВ. Усього 37 стрільців. Роздумувати не було часу. "Хрін" вирішив вступити в бій з переважаючими силами ворога, щоби рятувати селян від загибелі. Він розділив свою групу на три частини (рої), дав кожній конкретну ділянку села для наступу. Одночасно послав гінця до "Потапа" в Ямну Долішню з просьбою надати допомогу. О 8-ій ранці почався наступ. Три рої групи "Хріна" вдарили на долішній кінець і середину села. Група „Потапа” підійшла з гір від села Ямна Долішня. Поляки не сподівалися такого повороту справи, вони були надто безпечні і навіть не виставили стійки. Почалася паніка, але бій був запеклий, тривав шість годин і закінчився триумфальною перемогою стрільців УПА та СКВ. Ворог мав сімох убитих та 28 по-

ранених. У повстанців – один поранений в п'яту. Врятовані селяни із сльозами на очах дякували стрільцям, пригощали чим могли. Після бою “Хрін” і “Потап” уклали план відплатної акції проти тих, хто допомагав бандитам у їхній боротьбі в Грозьовій. Було вирішено оточити село і знищити стільки ж озброєних червоних боївкарів, скільки загинуло наших селян, і спалити стільки польських хат, скільки згоріло наших. Було оголошено, що це відплата за напад, за помордованих наших селян, за спалені наші хати і за пограбоване наше майно. Дано завдання переказати боївкарям, що від сьогодні за кожне вбивство буде відплата вбивством, за підпал – підпалом. Особливо захвилювалось боївкарське гніздо у селі Войтковій, яке було головним організатором нападу на Грозьову [40].

Чутки про успішний бій і врятування селян від знищення в Грозьовій швидко рознесли по навколишніх селах. Багато розмов про перебіг бою, хто найбільше відзначився ньому було в Ямні, на жаль, з пам'яті вже стерлися конкретні імена цієї події. Пам'ятаю тільки, що особливо відзначився один зі стрільців-кулеметників з Ямни Долішньої, який вправно використовував свій кулемет в бою, вистріляв найбільше набоїв.

Невдовзі прийшли звістки, що біля Красичина чотовий „Сухий-Крилич” побив бандитів, хтось обстріляв польську банду в Риботичах. Почались бої відплати. Однак польські шовіністичні банди не вгамовувалися. З березня вони вимордували українців у с. Павлокомі. Розстріляли, по-звірячому закатували 373 особи, переважно старців, жінок і дітей, 5 березня в селі Вільшани біля Перемишля польські міліціонери з Красичина, що поруч, вбили 12 українців, дружину і дочку священика Копистянського, родину вчителя Синишина та інших найсвідоміших селян. Їх вивели на річку Сян і в тому місці, де щороку на

Йордан святити воду, постріляли. Організатором вбивства був місцевий поляк Круліковський.

11 квітня поляки з Гути Березької і Бірчі, разом з поліцією вимордували українців в селах Бахові (95 осіб), Березці (200 осіб), Сівчині (26 осіб), а 18 квітня – в Малковичах біля Перемишля – 168 осіб. А були ще жертви в Іздебках, Глідно, Лубно над Сяном, про які немає точних даних. У Скопові і Волі Кривецькій групи озброєних бандитів серед білого дня їхали на підводах зі списками в руках і розстрілювали українців, хто тільки їм попався на очі. В усіх цих селах не було надійної самооборони, бо майже всі чоловіки пішли до Червоної армії, вони гинули на фронті, а їх старі батьки, жінки і діти – дома від польських бандитів.

Одне з найбільших гнізд бандитів знаходилось в польському селі Борівниця, що недалеко від містечка Бірча. Вони щоденно нападали на навколишні українські села, грабували худобу, коней, збіжжя й убили близько 200 молодих хлопців і дівчат – українців. Банду очолював колишній офіцер польської армії Котвіцький (псевдо “Сліпий”). Вона нараховувала близько 300 чоловік, була добре озброєною (мала 40 кулеметів, легкі і важкі міномети та інше озброєння) і була однією з найсильніших терористичних боївок у Бірчанщині.

Провід УПА змушений був вжити заходів для оборони своїх людей.

21 квітня 1945 року відділи СКВ “Громенка”, “Зруба”, “Ластівки”, які були сформовані на Перемищині приступом взяли цю фортецю, спалили бандитське гніздо. Бандити понесли великі втрати. З цивільних поляків ніхто не постраждав, бо був приказ, щоб їх не чіпати. Ця акція набула широкого розголосу, вона нагадала польським бандам про силу українського підпілля і вони на деякий час притихли [40].

До початку червня 1945 року УПА опанувала практично всім тереном Перемишльського Підгір'я. Тут виникла своєрідна партизанська республіка зі своїм управлінням [4, 5]. Енкаведистські і польські військові й міліційні сили збереглись тільки в містах Перемишлі і Бірчі, звідки в села час від часу навідувались їхні невеликі військові групи з розвідувальною метою, але робили вони це тільки вдень і вели себе мирно і обережно. Одна з таких груп декілька разів навідувалась з Бірчі до Ямни Долішної. Під час одного з раптових наскоків на автомашині на початку літа 1945 року їм вдалося схопити і вивезти з собою двох молодих хлопців з місцевої самооборони. На допитах один з них не витримав тортур і видав місцезнаходження криївки з медикаментами та видав ряд родин підпільників. В нагороду за це, й для заохочення інших енкаведисти його звільнили. Коли це виявилось, суд УПА засудив його на кару смерті. Вирок виконано в неділю на Зелені свята 1945 року в присутності великої громади села [40]. Все аптечне майно енкаведисти вивезли возами. Родин людей, на які вказав зрадник не арештували, лише обмежились короткотривалими допитами на місці і виїхали. На цей раз все обійшлося.

Весною 1945 року відбулася зміна адміністративного поділу терену і його керівництва. Перемишльська область була розділена кордоном між УРСР і Польщею. Згідно з новим поділом зліквідовано Перемишльську область. Та її частина, що була на території УРСР перейшла до Львівського краю, а із земель, що залишились у ПНР створено окрему теренову одиницю Закерзонський край. До нього входили Лемківщина, Перемищина, Ярославщина, Любачівщина, Холмщина і Підляшшя. На цих землях створено також окремий військовий округ (VI ВО) під назвою "Сян", що входив до з'єднання УПА-Захід. Командиром VI ВО призначено Онишкевича Мирослава

(“Ореста”). ВО “Сян” поділено на три теренові відтинки (ТВ):

I “Лемко”, який охопив Лемківщину і Надсяння;

II “Бастіон” - Ярославщину і північні райони Перемищини;

III “Данилів” – Холмщину.

Командиром першого відтинка призначено Мізерного Мартина (“Рена”). До його складу входили два курені: “Рена”, що базувався на Лемківщині та Галя Михайла (“Коника”) – в Надсянні. У 1945-1947 рр. до куреня „Рена” входили сотні: “Біра”, “Бродича”, “Мирона”, “Стаха” та “Хріна”; у курінь “Коника” – сотні: “Бурлаки”, “Громенка”, “Крилача” і “Ластівки”. Сотня “Ластівки” сформована на початку літа 1945 року із самооборони II-го району Перемишльського надрайону та однієї чоти сотні Громенка під команду “Малиняка”. Вона складалася із трьох чот: “Журавля”, “Зимного”, “Малиняка”, загальною кількістю 160-170 вояків. Кожна чота складалася з чотирьох роїв по 10-11 стрільців. Крім трьох чот, у кожній сотні існувала інтендантська група, санітарна допомога та польова жандармерія (ПЖ). Сотня діяла на визначеному їй терені або поза його межами цілком самостійно. За всі її дії і їх наслідки повністю відповідав командир сотні. Сотня “Ластівки” складалася в основному з молодих хлопців з сіл другого району (Ямної, Тисови, Риботич та ін.), але завдяки його військовому досвіду, знанням військової справи, вона була добре вишколена і скоро стала здатною до бойових дій. Сотня в основному базувалася в Ямні та лісовому масиві Турниця, який прилягав до села.

Старух Ярослав

В устрою ОУН. після переходу фронту на Захід та встановлення польсько-радянського кордону Закерзонський Край було поділено на три округи – Перемишльську, Любачівську і Холмську. Округи склалися з надрайонів, які поділялися на райони, далі – кущі та станиці, що становили найменшу одиницю.

Головою Проводу ОУН Закерзонського Краю призначено Ярослава Старуха (“Стяга”), який одночасно діяв від імені Української Головної Визвольної Ради (УГВР). Його заступником і референтом пропаганди призначено Василя Галасу (“Орлана”). Керівником служби безпеки (СБ) – Петра Федоріва (“Дальнича”). Окружним провідником Перемишльської Округи став “Варнак”. Референтом СБ залишився “Летун”, однак ненадовго. У 1946 році він загинув на засідці і його пост зайняв “Старий”. Пропагандивним референтом став “Григор”.

Перемишльська округа поділялася на два надрайони: “Холодний Яр”, до якого входила Перемищина з Бірчанщиною та “Бескид”, до якого входила Лемківщина (повіт Лісько, Сянок). Надрайон “Холодний Яр” поділявся ще на 5 підпільних районів, що позначалися цифрами від I до V.

У керівний склад надрайону “Холодний Яр” входили: “Тарас” – надрайоновий, “Мирон” – референт пропаганди, “Потап” – референт СБ і “Вишенський” – господарський референт, надрайоною УЧХ – “Марічка”(Марія Савчин). Медсестрою по шпитальках УПА і фармацевткою працювала “Богдана” (Гайдукевич Леся).

Керівний склад надрайону “Холодний Яр” майже постійно перебував в с. Ямні Долішній або у лісовому масиві Турниця, від часу його сформування до літа 1947 року, тобто до остаточного виселення людей з села та відходу сотень УПА.

Федорів Петро

Боротьба продовжується!

Після розгрому банди “Сліпого” в селі Борівинці на всьому просторі від Перемишля до Карпат на декілька місяців запанував мир. Місцевий підпільний провід на чолі з “Орланом” видав декілька пропагандивних брошур для польського населення, в яких вказувалось на шкідливість ведення боротьби з українцями для обох народів польського і українського. “Орлан” закликав: “Ворожнечі треба покласти край. Хтось мусить поступитися. Почнемо ми” [25].

23 квітня провід УПА отримав листа від представників польського підпілля, в якому пропонувалося зустрітися представникам сторін для переговорів. Переговори відбулися в неділю 29 квітня 1945 р. Було досягнуто певних домовленостей.

А тим часом, “повстанська республіка” укріпляла свої кордони. Вздовж них було виставлено стійки³, що контролювали рух населення. Кожен, хто потребував перейти цей кордон, мусів мати дозвіл від місцевого повстанського проводу

У “республіці” організовано систему постачання. По селах скрізь будували криївки, підземні сховища для харчів, зброї, ліків. Станичні Кілочко Степан та Свинко Михайло збирали сухарі, масло, м’ясо і сіль. Виникли малі фабрики, що виробляли: цигарки з етикетками УПА, пасту для взуття, мило, виправляли шкіри.

Працювали майстерні з пошиття білизни, взуття. Дівчата в’язали шкарпетки, рукавиці, светри, шалики тощо. Цю роботу очолювали Карпа (Дребут) Зося, Кілочко (Рубаха) Марія, Грибик Ірина, Слюсарчик Павліна та ін.

У селах проходили військові вишколи, не лише молоді, але й усіх чоловіків.

Відбувалися санітарні вишколи дівчат під проводом “Скали” й “Богдани”. Жінки й діти збирали лікарські рослини для виготовлення лікарств. Лікарі й санітари лікували цивільне населення.

Працювали кузні й слюсарні, де направляли зброю, доробляли потрібні частини. Люди збирали зброю й амуніцію.

У селах запрацювали хори та театральні гуртки.

Грибик Ірина

³ Стіяка — військовий караульний пост.

Ранньою весною 1945 року в Ямні Долішній відбувся санітарний вишкіл вояків для забезпечення санітарним персоналом відділів УПА.

Михайло Гальо

Вишкіл проводив надрайоновий референт УЧХ “Нехрист” (Совган Ярослав). Після вишколу деяких вояків було призначено на посади санітарів першої допомоги до СКВ. Кожний кущовий санітар мусів знати, як перев’язати рани, зміряти температуру, дати хворому першу медичну допомогу, потрібні ліки, а в разі потреби й уколи. Їхнім завданням було також організувати в терені медикаменти. Санітар писав місячний звіт про діяльність в своєму кущі, а саме, хто був хворий й на

яку хворобу, які ліки використовувалися для лікування. Важко ранених доставляли в санітарний пункт. Легко ранених лікували на місцях кущові санітари. Так було до вересня 1945 року, коли в Перемишині почалось примусове виселення українського населення, багато місцевих вояків СКВ залишилось на своїх постах, хоч їхні родини були змушені виїхати до УРСР.

12-19 травня 1945 року у школі в селі Ямна Долішна відбувся вишкіл референтів СБ “Холодного Яру”. Вишкіл проводили окружний провідник СБ “Летун” та надрайоновий “Потап”. Крім них навчання проводили працівники служби безпеки. Всього учасників вишколу було 33. Серед них референт безпеки 1-го району “Рудий”, його заступник – “Буйтур”, командир охоронного відділу “Сокіл”, референт безпеки 2-го району, командир охоронного

відділу “Орел”, референт безпеки 3-го відділу “Орач”, 4-го – “Карло” та низка інших осіб, що здійснювали функції СБ. За оцінкою учасників, вишкіл пройшов дуже успішно [38].

У першій половині червня 1945 року на Перемищину повернувся з Карпат сотник “Бурлака”. Зі своєю сотнею прийшов командир старшинської школи УПА “Олені” хорунжий “Коник” (Гальо Михайло), який обняв посаду командира Перемишльського куреня.

8 червня під час постою у Войтківському лісі чота “Левка” зі сотні “Бурлаки” була раптово заатакована з трьох сторін військовими НКВД силою 500 осіб, а саме зі сторони Квасенини, Войткови і Ямни Горішньої. Чота змушена була прийняти бій, щоб вирватись з оточення і відступити в наміченому напрямку. Бій тривав всього 10 хвилин. В ньому загинуло 9 вояків УПА і один був поранений. Ворог втратив 30 вбитими і 3-х поранено. Вояків УПА поховали на цвинтарі в с. Ямні Горішній. Ось їх список [36]:

“Базар” (прізвище невідоме) – стрілець;

“Бук” (прізвище невідоме) – командир роя, член ОУН.;

“Жук” (прізвище невідоме) – стрілець;

“Зрубик” (прізвище невідоме) – стрілець;

“Комар” (прізвище невідоме) – стрілець;

“Малинович” (прізвище невідоме) – стрілець;

“Соловейко” (прізвище невідоме) – стрілець;

“Степаненко” (прізвище невідоме) – стрілець;

“Тичка” (прізвище невідоме) – стрілець.

Після акції “Вісла” цвинтар, як і дерев’яну церкву, в с. Ямні Горішній, де поховано названих та інших вояків УПА зруйновано повністю, поверхню зрівняно бульдозером. Свідченням того, що на цьому місці колись був цвинтар є лише уламок металевого хреста, який хтось поклав біля старого бука, якого не зміг звалити бульдозер, та зарості барвінку, що ріс на могилах. У 1994 році під час відвідання цієї місцевості групою колишніх переселенців одна з жінок показала місце могили вояків УПА. Там встановлено невеликий залізний хрест і вперше покладено квіти.

Байляк Анна

5 серпня 1945 року в Ямні Долішній відбулася одна зі знакових подій – весілля зв’язкової “Роми” (Байляк Анни) і чотового сотні Громенка “Орського” (Карванського Дмитра). Весілля відбувалося скрито в хаті Климків, що жили недалеко від церкви. На весіллі зібралися близько тридцяти друзів. Серед них: “Оксана” (дружка), зверхниця УЧХ на Перемищині і близька подруга “Марічка”, котра недавно вийшла заміж за провідника “Орлана”, “Софія”, підпільниця “Ксеня” – вчителька з села Трійця; з чоловіків – сотенний “Бродич” та “Вишинський” – дружби “Орського”, керівники надрайону: “Потап” та “Пугач” з дружиною, прибув також корінний “Коник” (Гальо Михайло), який був близьким другом “Орського” [25].

Карванський Дмитро

Вінчав молодих місцевий священик Чолач Іван. Він і їмость навіть позичили свої обручки молодим для вінчання. Вони ж були шанованими гостями на весіллі.

Охорону весільних урочистостей здійснювала чота “Орського” під командуванням одного з ройових. Весілля тривало до ранку. А вранці гості розійшлися, хату прибрали так, щоб і сліду не залишилося від зустрічі друзів, бо в день можна було сподіватися нашестя поляків або більшовиків, які останнім часом сюди нерідко навідувалися. Цього ж дня “Орський” відійшов з чотою до сотні, а молода подалася за призначенням у 5-й район в Карпати до провідника “Ігоря” для виконання підпільних завдань.

Наближався вересень, польська комуністична влада спільно з НКВС СРСР шукали шляхів завершення примусового виселення українців з Польщі. Нарешті, вони приймають рішення про введення 1 вересня 1945 року трьох дивізій Війська Польського на територію Перемишльського, Ліського і Любачівського повітів для прискорення виселення українців з їх споконвічних земель.

РАДЯНСЬКО-ПОЛЬСЬКЕ ТАКТИЧНЕ ЗНИЩЕННЯ ЯМНИ

Примусове виселення 13-14 жовтня 1945 р. Скорботний шлях в УРСР

Зразу ж після переміщення лінії фронту на територію Польщі і звільнення від фашистів східної її частини, у липні 1944 року польськими комуністами було створено в Любліні тимчасовий уряд, так званий Польський Комітет Національного Визволення. Назріло питання про формування кордону між Польщею і СРСР.

У вересні 1944 року між Радянським Союзом і тимчасовим урядом Польщі було досягнуто домовленості про прийняття так званої Лінії Керзона як польсько-українського кордону, а отже, про узаконення окупації поляками значної частини споконвічних українських земель (Підляшшя (Підлісся), Холмщини з містами Холм, заснованим ще в 1237 році князем Данилом Галицьким, Надсяння з княжими містами Перемишль і Ярослав та Лемківщини). Таким чином, на польському боці залишилася територія загальною площею 19500 квадратних кілометрів, на якій з прадавніх часів проживали українці. На цей час їх кількість тут становила близько мільйона осіб.

9 вересня 1944 року М. С. Хрущов від імені уряду УРСР за вказівкою Москви підписав у Любліні з головою Польського Комітету Національного Визволення Особою-Моравським “Угоду про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР” [16, 51]. негайно було сформовано апарат Головного Уповноваженого з переселення українців в УРСР, котрий очолив тодішній заступник наркому харчо-

вої промисловості УРСР, майбутній перший секретар ЦК КПУ і голова Верховної Ради СРСР Микола Вікторович Підгорний. Фактично процесом протиправної акції по примусовому переселенню керував заступник наркома внутрішніх справ УРСР, полковник держбезпеки Т. Кальненко, а потім П. Коноваленко, який його замінив на цій посаді з 10 грудня 1945 року.

Переселення розпочалося у вересні-жовтні 1944 року. Спочатку воно було добровільним, як і передбачалося договором. По селах розпочали роботу переселенчі комісії, створені з представників УРСР і Польщі, які проводили агітацію за переселення. Восени і взимку 1944-1945 років до УРСР виїжджали тільки бажаючі. Це, насамперед, мешканці знищених війною сіл, мешканці Холмських сіл, оточених польськими селами, та члени і симпатизи компартії, москвофіли. В Ямні таких не було, тому ніхто не виїхав. Процес переселення і в інших тере-нах Перемищини здійснювався дуже повільно і неохоче.

З моменту розгортання роботи по переселенню українського населення почала зростати національна ворожнеча і ненависть до українців з боку поляків. Почалися залякування українців, складання списків для знищення, почастишали погрози і вбивства. Поляки заявляли, що при виїзді з Польщі вони не допустять, щоб вивозилось майно і домашні тварини в Україну, що все надбане в Польщі їй і належить. Уже восени 1944 і особливо на початку 1945 року в Польщі організуються спеціальні збройні формування, які розпочали мордування українців, щоби прискорити виконання переселенської акції. Запалали цілі села на Холмщині, Надсянні, Лемківщині. Насильство перевершило будь-який деспотизм, який знала світова історія, полилися ріки крові.

Водночас тут появляються формування Армії Крайової (АК), яка також здійснює терористичні акції проти українського народу. Та все ж українці не хотіли покида-

ти своїх осель. Вони захищалися як могли і змушені були створювати загони самооборони, самооборонні кущові відділи (СКВ). Почали формуватися сотні УПА, про що йшла мова вище.

Варто зазначити, що виселення українців почалося дуже поспішно, тобто ще до закінчення війни і до укладення Договору між СРСР і Польською Республікою про радянсько-польський державний кордон. Отже, акція депортації українського і польського населення була проти-законною, такою, що докорінно суперечила міжнародно-правовим актам, нехтувала елементарними правами сотень тисяч людей [2].

Договором від 9 вересня 1944 року передбачалося закінчити евакуацію українського населення до 1 лютого 1945 року, але план не виконувався, тоді в грудні 1944 року було вирішено продовжити цей термін до серпня 1945 року, але й його не було виконано. І тоді польська влада спільно з НКВС СРСР приймає рішення про введення 1 вересня 1945 року трьох дивізій Війська Польського на територію Перемишльського, Лиського і Любачівського повітів для прискорення виселення українців з Польщі.

Перед масовою виселенною акцією дивізії генерала Раткевича провели великі облави в лісах і селах Надсяння. Їх метою було зліквідувати УПА й підпілля в терені. 20 серпня поляки почали блокувати села навколо Турниці, а 21-го пішли в ліси. Але даремно. Відділи, які там були відійшли в інші райони або скрились у добре замаскованих криївках і там перечекали навалу.

У вересні 1945 року три дивізії Війська Польського направлено в села для примусового виселення українців. Першим у Перемишльському Підгір'ї, з якого почалась ця акція, було село Тисова, розташоване серед лісу поблизу шосейної дороги Перемишль-Бірча-Сянік. 21 вересня польське військо прийшло з Бірчі, оточило село і почало

виганяти людей. Хто ставив опір, того били, катували або й вбивали. Розправа була надзвичайно жорстокою. В цей день тут було вбито 24 українських селян, в т.ч. 7 чоловік віком від 70 до 92 років, спалено 180 господарств. Залишилась лише школа, церква і декілька хат, які були знищені пізніше. Кому не вдалося втекти, тих погнали пішки до кордону, там вони довго чекали на відкриті вагони і нарешті через сім тижнів прибули у Дрогобицьку область.

Рано-вранці в один з останніх днів вересня 1945 року в селі Арламів, що розташоване південно-східніше від Ямни Горішньої, люди почули гарматні вистріли зі сторони Риботич. Вони заметушилися й, узявши хто що міг з собою, втікали до лісу. А в лісі, що звався Пасіка, польське військо, яке прибуло виселяти Арламів, зустрілося з відділом УПА. Почався кількогадинний бій. Під вечір село почало обступати ВП та виганяти людей і через Макову, Новосілки, Вісько гнати до кордону. Вигнання супроводились побиттям, пограбуванням, знімали навіть чоботи і одяг з людей.

11-12 жовтня аналогічна доля спіткала село Ямну Горішню. Але поки війська наближались до села, значна частина людей втекла в ліс, а з горішнього кінця – до с. Арламів, яке вже було виселене. Після того, як польське військо закінчило виселенчу акцію, люди повернулись в село і жили в ньому до квітня 1947 року, до акції “Вісла”. Люди, які повернулись з лісу і Арламова застали свої хати знищеними, майно пограбованим, вікна побиті, двері поламані, корів поляки забрали. Прийшлося жити по декілька родин під одним дахом. Але всеж таки тут залишилось ще майже половина людей (78 родин).

Ті, що виїхали в УРСР поселились в основному в с. Звенигороді Бучацького району Тернопільської області та в селі Калинів Самбірського району Дрогобицької області.

В Ямну Долішню польське військо ввійшло ввечері 13 жовтня 1945 року. Навколо села, як зазвичай, були виставлені стійки, які швидко сповістили про наближення ворога. Значна частина чоловіків втекла в ліс, дехто із родиною. Ранком польські вояки пройшли по хатах і сповістили, щоби люди готувалися до виїзду. Батька вдома не було, перед приходом ВП в село, він пішов у ліс, як і багато інших чоловіків.

Мені тоді було 11 років. Важко було запрягти коня, підготувати воза. Мама і сестра теж не вмiли цього робити. Важко було навіть одягнути хомут коневі на шию, адже він був досить важким (шлеї у нас не використовували). Все ж я зумів запрягти коня і поїхав в ліс (за гору Діл) шукати батька. Не можу зараз пригадати, як виникло в мене таке рішення, чи погоджував його з мамою, але я поїхав і знайшов батька в молодому сосняку за г.Ділом. Їх там було троє: батько і ще двоє чоловіків, напевно його найближчі друзі Шевчик Василь і Сеньків Павло або Подола Василь. Я умовив батька їхати зі мною в село. Ми взяли з поля для вигляду якогось корму для коня та корови, сіли на віз і поїхали додому. Польське військо на цей раз вело себе досить мирно, нас ніхто не зачіпав, ми спокійно вїхали на подвір'я і почали складати найбільш необхідні речі на віз, готуватися до від'їзду. Десь під обід з горішнього кінця села вже рухалась валка людей, які з плачем, лементом покидали село. Ми включилися в цю валку. Батько йшов зліва від воза і поганяв коня, я – справа, мама і сестра вели корову і ялівку за возом. Поруч з нами йшли польські вояки. Був холодний осінній день, свято Покрови Матері Божої. Падав дрібний дощ, плакали люди, плакало село, плакала природа. Коти, собаки, кури, гуси кролики – все залишилося. Біля церкви колона зупинилася, люди зайшли до церкви, помолилися, попрощалися зі своїм храмом і знову під конвоєм продовжили свій шлях через села Трійцю, Посаду Рибо-

тицьку до містечка Риботичі на збірний пункт, куди добралися під вечір. Там зупинилися і мокрі на возах (хто їх мав) або під возами заночували. Військо нас залишило. Вночі дехто через ліс повернувся додому. Наша мама теж пішла, позакривала вікна, двері, підлила вазони, познімала образи, загорнула їх ганчір'ям і закопала над річкою в ямі, в якій зберігали картоплю, взяла дещо з одягу і до ранку повернулася на збірний пункт. Ніхто ж не знав, що ми покидаємо рідне село, рідну землю і хату назавжди. Всі думали, що скоро, через тиждень-два, повернемось. Але не так сталося, як гадалося.

На другий день евакуаційна комісія розпочала оформляти документи, записувати склад сім'ї, кількість землі і майно, що залишилося. Записи велись членами комісії зі слів виїжджаючих, дуже недбало, неграмотно. Переважно малограмотні селяни не знали тодішнього адміністративного поділу, і часто подавали такий, який існував до початку Другої світової війни або за більшовицької (1939-1941 роках) чи німецької (1941-1944 роках) окупації. При записах люди переважно намагалися подавати меншу кількість землі і всього майна, бо боялися щоб в УРСР їх не вважали куркулями і не відправили в Сибір. Дехто зменшував і вік підлітків, щоб їх не забрали до армії або на примусові роботи.

Після одержання евакуаційних листів валка возів, людей і корів рушила далше через Макову, Вісько, Новосілки до пропускнуго пункту на кордоні в с. Заболотці біля Нижанковичів. А там довго-довго, декілька тижнів під відкритим небом чекали вагонів. Десь у другій половині листопада нам подали відкриті вагони без даху і бокових стінок (пульмани для перевезення руди). Ми завантажили в них своє невелике майно, коней, корів, примістились самі, хто як міг і рушили на схід. Пройшовши кордон, значна частина наших односельчан подалась у Дрогобицьку область і поселилась в різних селах Самбі-

рського, Ходорівського та Стрийського районів. Туди ж подався і священник Чолач Іван з родиною.

Решта, 58 родин поїхали у Тернопільську область, як було вказано у евакуаційних листах. Пам'ятаю, що 21 листопада, на Михайла, ми зупинились у Львові на кри-тому вокзалі, і там стояли деякий час, палили вогнища, грілися бо був мороз, повз нас із заходу на схід, один за одним, йшли ешелони з радянськими солдатами, що поверталися з війни. 5 грудня 1945 року, тобто через сім тижнів, ми прибули на станцію Микулинці-Струсів Тернопільської області.

Вже була зима, сніг покрив землю, ми зняли свої пожитки з вагонів на сніг і люди розійшлись по навколишніх селах шукати хоч якого-небудь житла. Треба було загір-тись, помитись, виспатись. Більшість наших людей знайшли собі житло в с. Лошневі, дехто у Варваринцях та п'ять родин у Бучацькому районі. Мама знайшла малу стареньку глиняну хату в Лошневі, яка мала вікна і двері, але була заповнена соломкою (як виїхав поляк сусід ви-користовував її для своїх потреб). Ще одну ніч ми ночу-вали у якомусь напіврозваленому хліві, поки сусід забрав з хати соломку і нарешті поселились. Так закінчилась на-ша семитижнева переселенча епопея. Думали, що нена-довго, до весни, а виявилось, що назавжди.

Грудень 1945 і перша половина 1946 року, до нового врожаю, для нас були надзвичайно важкими, не було що їсти, приходилось де тільки можна було заробляти у міс-цевих людей, працювати за кусок хліба, навіть ходити за прошенням. Весною отримали кусок поля, засіяли його, посадили картоплю і городину і почали господарювати на новому місці.

Згодом почалась масова колективізація, всіх приму-шували записуватись до колгоспу. Хто не хотів вступати, того арештовували, били, до всього придирались. Хто записався давали кращу хату. Ми залишилися у старій,

але, дещо пізніше, у 1949 році, все ж таки змусили батька вступити до колгоспу. Пам'ятаю, як ми плакали, коли тато відводив нашого буланого до колгоспної конюшні: коня, який поділяв з нами всі труднощі депортації та перших років господарювання на новому місці в Лошневі. У 1950 році було оголошено переселення людей у східні області України з певними пільгами (обіцяли хату на новому місці та грошову допомогу на кожного члена сім'ї). Декілька родин наших односельчан, подались у Дніпропетровську, Донецьку, Миколаївську та Одеську області. Там вони і залишились до тепер.

Батько з другою дружиною Катериною і дочкою Вікторією та внуками Марійкою та Славцею

У 1954 р. померла моя мама. Батькові було важко у ці скрутні роки вести господарство. Через рік як овдовів, він одружився вдруге. Так в нашому домі появилася батькова дружина — Зелінська Катерина, переселенка з Холмщини. Її чоловіка під час виселення разом з усіма мужчинами зняли з поїзда польські бандити і відтоді їх доля залишилася невідомою. Не легшою була доля й тих, що залишились у Дрогобицькій області, сподіваючись швидше повернутись додому. Там ще діяла сильна УПА, людям не давали спокою часті облави, наскоки в села НКВД. За найменше підозріння у співпраці з УПА людей арештовували, саджали в тюрми або вивозили в Сибір, чи на Урал. Така доля спіткала і батькового старшого брата Василя та всю його родину.

Услід за Ямною були виселені Лімна, Бориславка, Корманичі, Княжичі, Горохівці, Даровичі та багато інших сіл. До кінця осені 1945 року більша частина українського населення з Перемишльського Підгір'я була виселена. Залишились лише поодинокі родини, яким вдалося втекти зі збірних пунктів або заховатися в лісах.

Отже, і силою зброї не вдалося вигнати всіх українців зі своїх прадідівських рідних земель до зими 1945 року, вони боролись, гинули, але не виїжджали. Тоді 14 грудня 1945 року з'являється додатковий протокол до Угоди від 9 вересня 1944 року про виселення українців з Польщі і поляків з України згідно з яким, строк виселення продовжили до 15 червня 1946 року.

Після другого етапу примусового виселення у Ямні Долішній залишилось 35 родин, а в Ямні Горішній – 78. Польська навала відійшла на інші села, в Ямні на деякий час настав спокій. Люди почали готуватися до зими. На полях ще залишилась невикопана картопля, подекуди стояли полукіпки снопів жита, вівса та ячменю. В село почали приходити вояки УПА і приносити відомості про події у навколишніх селах. У Ямні Долішній частину хат, з

яких люди виїхали в УРСР, було спалено, щоб їх не за-
няли поляки.

В цій ситуації, яка склалася на кінець жовтня, сотні
УПА, які були в Надсянні, не покидали надії припинити
процес депортації українського населення. В ніч з 22 на
23 жовтня на містечко Бірчу [41], де було найбільше ску-
пчення польського війська, здійснив наступ курінь “Пру-
та”. Гарнізон ВП розбито, у полон взято 30 польських во-
яків. Після допиту їх звільнили. Одночасно здійснили на-
ступ сотня “Громенка” і “Барона” на Кузьмину, де кварти-
рувала переселенча комісія та польське військо. Сотні
“Бурлаки” і “Ластівки” розбили переселенчі комісії і їх
охорону в селах Корінець і Воля Корінецька поблизу Бір-
чі. У цих боях ворог зазнав значних втрат, убито 130 його
вояків, 10 поранено. З боку УПА загинув командир “Ба-
рон” і важко поранено сотенного “Громенка”. Загинуло
декілька вояків сотні “Ластівки”, їх поховано в Ямні Горі-
шній, де квартирувала сотня. На жаль, ні прізвищ, ні псе-
вдо цих вояків не встановлено.

У другій половині листопада польське військо ще бі-
льше активізувало виселенчу акцію. Виселено села, які
були поблизу Перемишля: Кругель Великий і Малий, Пи-
куличі, Негрибку, Корманичі, Княжичі, Станіславчик, Лу-
чиці.

30 листопада сотня “Бурлаки” провела другу акцію на
Бірчу. Тоді спалено всі присілки Бірчі і частину міста, яка
називалася Стара Бірча [41].

Однак процес виселення не зупинився. В грудні 1945
року було виселено Рокшичі, Брлінці, Кописно, Риботи-
чі, Посаду Риботицьку, в січні 1946 року – Ляхову, Лімну,
Добру, П’яткову, Явірник Руський, Жогатин, Поруби,
Улюч, Грушівку, Військо, Голучків, Тиряву, Волю Коріне-
цьку, Пашову, Ліщаву Долішню та ін. Виселення супро-
водились терором і пограбуванням.

Уже в грудні 1945 року настала люта зима. Мороз був такий сильний, що потріскали старі буки в лісах, впав великий сніг. Сотням УПА неможливо було постійно перебувати в лісах.

3 січня 1946 року Військо Польське несподівано напало на сотню “Бурлаки”, яка квартирувала в с.Лімні. Відбувся бій. В ньому загинули 11 вояків УПА і 9 поранено. Поляків 16 вбито, 14 поранено.

Виселенчі акції ворог і надалі проводив з Бірчі. Тому командування УПА прийняло рішення остаточно знищити цей центр, не дивлячись на те, що він був сильно укріплений. За даними розвідки, сили ворога на цей час нараховували в Бірчі 960 вояків ВП, озброєних гарматами, мінометами, ескадрою кінноти та 140 міліціонерів. Була тут також рота НКВД. План операції розробив курінний “Коник”. До операції було залучено всі чотири сотні Перемишльського куреня: “Бурлаки”, “Ластівки”, “Крилача” і “Громенка”. У зв’язку з пораненням “Громенко” не міг взяти участі в операції, командування його сотнею перебрав на себе чотовий Орський. Командування всією операцією здійснював курінний “Коник”. Згідно плану, операція мала розпочатися о другій годині ночі з 6 на 7 січня 1946 року. Але в зв’язку з важкими погодними умовами, великими снігами не всі відділи УПА своєчасно зайняли свої вихідні позиції. Бій розпочався о 3-й годині. З невідомих причин вже в перші хвилини бою загинув курінний “Коник” і сотенний “Орський”, який був разом з ним. Послабилось керівництво боєм. Акція не вдалася. На полі бою загинули 23 вояки, між ними курінний “Коник” і чотовий “Орський”. Ворог втратив 70 убитими і невідому кількість ранених [6,23]. Чи не вперше не вдалось сотням забрати з поля бою своїх полеглих друзів. За даними Є. Добровольського у цьому бою загинули три вояки з сотні “Ластівки” і три зі сотні “Бурлаки”, які часто квартирували в с. Ямні Горішній, решта з сотні “Громенка”. З

Ямни Горішньої в цьому бою ймовірно загинув стрілець Вайдович Павло Федорович.

Чергове виселення у 1946-му році. “Повстанська республіка” бореться

Активні дії УПА проти поляків трохи загальмували виселення українського населення, а весною 1946 року майже повністю зупинили цю акцію. Але на початку літа вигнання українців розпочалося з новою силою. У Сяноці для цього було організовано т. зв. “батальйон смерті” під команду підполковника Михальського, який спеціалізувався на вигнанні українського населення та його пограбуванні.

3 лютого 1946 року, коли сотня “Ластівки” квартирувала в Ямні Горішній, стало відомо, “що батальйон смерці” в кількості 350 осіб прибув до Войtkови і має намір напасти на Грозьову з метою виселення населення. Командир “Ластівка” прийняв рішення, зробити засідку в лісі між Ямною і Войtkовою і не дозволити полякам здійснити цю акцію. Але засідка виявилась невдалою. Загинуло п’ять стрільців. Серед них Гораль Павло “Білий” (1927 року народження), що народився в Ямні Долішній. Всі вони поховані у спільній могилі між горішнім кінцем Грозьови і Войtkови.

Значні втрати примусили курінь на деякий час припинити бойові дії. Треба було підлікувати поранених, поповнити матеріальний стан сотень. А ворог і далі активно діяв, атакував наші села. Весь кінець зими та початок весни польське військо діяло досить активно. Наші сотні намагалися уникати боїв, постійно маневрували по своїх районах, затримуючись в селах тільки на одну ніч.

„Ластівка” часто зупинявся в хаті Данька Павла у воєнка його сотні Данька Миколи — „Вишні”. Нерідко тут він і

харчувався. Моя двоюрідна сестра Магда, якій тоді було 18 років, розповідала, що у важкі 1946-47 рр. „Ластівка” дуже сумував за своєю сім’ю, яка на той час вже була переселена в УРСР. Якось він сказав: „Мене вб’ють поляки, але я тішуся, що маю трьох синів⁴. Ми загинемо всі, а на наших кістках Україна повстане”. І він таки загинув в бою 4 червня 1947 р. неподалік містечка Бірчі. Там загинув і його молодший брат Іван.

Сотня «Бурлаки» в с. Ямна Горішня

Взимку 1946 року в Ямну Горішню і Долішню наїхало багато війська. „Бурлака” квартирував тоді в яменських лісах, мороз був сильний (понад 20°C). Бурлака вирішив виморозити поляків і вирядив кількох стрільців трохи постріляти з різних сторін села та пустити ракети. Поляки подумали, що починається атака, вибігли з хат і залягли в снігу. Довго чекали, багато з них пообморожувались і вранці відступили.

У березні 1946 року почастишали облави, несподівані наскоки на села, арешти, допити. Міліція, спецвідділи збирали дані про відділи УПА, вербували донощиків – ко-

---

⁴ Сини були віком 6, 4 і 2 роки.

го залякували, кого обіцянками, але траплялись і такі, що ставились вороже до УПА.

20 квітня 1946 року відділ більшовицьких пограничників в кількості 50 вояків прийшов через с. Арламів до Ямни Горішньої, здійснив перепис населення і відійшов. Теж саме він повторив 21 і 22 квітня і знову провів перепис населення в Ямні Горішній і Ямні Долішній, звертаючи при цьому увагу на національний склад. Мета перепису невідома [41].

Навесні та на початку літа 1946 року розгорнулося нове масове вигнання українців з усієї території Закерзоння. В умовах великої переваги польських сил над українськими, останні не могли виграти у цій боротьбі. Перемищина потерпіла найбільше з усіх земель Закерзоння. Майже $\frac{3}{4}$ українського населення насильно, часто під цівками автоматів та кулеметів, було вигнано до УРСР. 15 червня 1946 року Польща проголосила, що переселення на Україну закінчено. Однак, в Ямні Горішній та Ямні Долішній частина людей ще залишилась. Для них черговий етап виселення в УРСР відбувся 4 листопада 1946 р. Більшість переселених оселилась в околицях Львова. Після цього в Ямні Долішній все ще залишались 35 родин (94 особи), а в Ямні Горішній — 78 (337). Але боротьба тривала. Відділи УПА не тільки витримували ці удари, але в багатьох випадках переходили до наступу. По жнивах, приблизно в серпні, почалися облави по лісах, радше рейди військових частин до кількасот вояків. До обіду могли з'явитися несподівано в будь-якій частині лісу. Йшли переважно дорогами і стежками.

31 серпня 1946 року відділи УПА готувалися до відзначення традиційного Свята зброї в лісовому масиві Суха Обіч над Ямною Горішньою. Зайняли кругову оборону, вислали стежі у всіх напрямках, розставили сильні застави. Раптом десь біля полудня з півночі появилось польське військо, зав'язався запеклий бій, під вечір, за-

знавши великих втрат, поляки змушені були відступити. Після бою відділи УПА, здобувши велику перемогу і не понісши ніяких втрат, відійшли на південь в ліси Хванева.

Надходила осінь 1946 року. Людей у селах залишилось мало. З Долішньої Ямни майже всі виїхали. Ситуація у відділах ускладнювалась, не вистачало харчів, одягу, взуття, бойового спорядження, а ворог продовжував лютувати. В останні місяці 1946 року кількість військових частин почала зростати. Вояки УПА завершували будувати криївки в Турниці. Напади на Ямну Долішню були 7-го і 18-го листопада. Останній напад був з боку Бориславки. Під час цього наскоку було вбито полковників „Жара-Вістун” (Павло Сеньків), „Бажана” і одного стрільця поранено. Ось як згадує Дмитро Грицько-Цяпка в книзі “Ліс – наш батько” про обставини загибелі „Жара-Вістун”: “Вийшовши з криївки 17-го листопада, у неділю, ми зайшли до Ямної і долучили до групи полковника „Бориса”. В терені був спокій. Стежі вернулися зі всіх сторін світу, не чули і не бачили нічого підозрілого. 18-го листопада по обіді ми почули постріли від сторони Турниці. Вибігли надвір і надслухували, коли побачили, як хтось втікає в нашу сторону, а за ним біжать поляки і стріляють. Ми вибігли за хату і зайняли оборону. Поляки, бачачи, що жертва їм втекла, завернули. Перед нами впав на землю змучений стрілець з СБ, ледве вимовив: “Оба впали!” – і зомлів. Відзискавши притомність від холодної води, він нам розказав, що впали полковник „Жар-Вістун” і полковник „Бажан”, а одного стрільця бачив раненим. З його слів ми довідались, що вони квартирували на краю лісу, бо вже робивсь вечір, і думали іти в село. Раптом поляки наскочили на них і відчинили огонь. Полковники впали на місці, один стрілець впав ранений, а він почав втікати. Поляки стріляли за ним з усієї зброї, десяток бігли за ним і стріляли, що ми бачили і чули, але жодна куля його навіть не задрапала. Це була велика втрата. Не-

ма вже полковника „Жара-Вістуна”. Нема вже полковника „Бажана”. Того останнього я бачив раз чи два, не знав добре. Але „Жара-Вістуна”? Він був для мене як хтось рідний. А чи тільки для мене? Полковник „Потап” не може прийти до себе. Видно, що дуже зденерований. Полковник „Борис” його потішає. Коли стемніло, полковник „Потап” дав розпорядження для „Нечая” вислати боєвиків і принести тіла загиблих, щоби гідно їх поховати. Селяни вже копали спільну могилу на цвинтарі. Взявши сильну охорону, боєвики привезли два тіла полковників. Стрільця не було. Його забрали з собою до Бірчи. Полковники були лише в білизні, з розтрощеними грудьми, куди перейшла серія з автоматів. Розлявсь дощ, якби світ плакав над погиблими. Під зливним дощем опускаємо трумни до спільної могили з тихим співом “Коли ви вмирали, вам дзвони не грали...”, бо священника не було близько.” Нам достеменно невідомо, яке було справжнє ім’я та прізвище полковника „Бажана”, але є деякі підстави припускати, що це був близький друг Павла Сеньківа – „Жара” Шевчик Василь. Принаймні, так стверджував у розмові зі мною мешканець Ямни Горішньої Попович Михайло. Вояки, які охороняли „Жара” і „Бажана” походили з села Лімна.

Зима 1946-1947 років теж була дуже холодною і важкою для вояків УПА. Майже кожного дня приходили повідомлення про смерть стрільців, командирів, провідників. Святий вечір провідник “Потап” разом зі сотнею “Ластівки” відсвяткували в Арламові, а після вечері відправились в Турницю на місце постою сотні “Ластівки”, розпалили вогнища і грілись. Був сильний мороз, як згадує Цяпка у своїх спогадах. Всю зиму сотня Ластівки перебувала у лісі, рідко заходячи до порожніх хат.

Попович Михайло з сином Павлом і внуками. Встановлення хреста на могилі вояків УПА в Ямні Горішній (1994 р.)

Харчувались сушеним хлібом і соленим м'ясом, яке було у криївках. Поляки заблокували кожен сотню окремо. Всюди були засідки, застави. За даними Є. Добровольського [20] взимку 1947 року сотня "Ластівки" втратила половину свого складу, якщо в 1945 році в ній нараховувалось 160-170 вояків, то весною 1947-го їх залишилось всього 80 чоловік.

Почалось дезертирство, зради. 24-го січня 1947 року зрадив командир боївки другого району “Орел”. Він зголосився до польського війська в Бірчі, видав криївки з продовольством. Такого ніхто не сподівався. Двоє вояків здезертирувало з сотні “Ластівки”.

На початку березня відбувся бій сотні “Бурлаки” і “Крилача” з поляками біля Юркови. Вбито 13 вояків УПА і кількох поранено.

Не зважаючи на цю критичну ситуацію, що склалася весною 1947 року, українське підпілля боролось в міру своїх сил.

В березні-квітні поляки постійно нападали на Ямну, виловлювали і арештовували молодих хлопців і гнали пішки до Перемишля, грабували, били людей.

У щоденнику сотника “Крилача” [36] є запис, що 2 березня о 16-й годині він прибув через Бориславку в Ямну Горішну. Тут люди йому розповіли, що вранці о 5-й годині ВП вийшло з Ямної. З поляками був “Орел”, він дуже бив хлопця (Бобка Дмитра – 13 літ), щоб цей показав криївку брата, який був при відділі. Хлопець, сильно побитий, показав криївку в пустій хаті, а тоді поляки приказали йому, щоб вліз до неї і казав вийти тим, які сидять в ній. В криївці був стрілець “Бігун” з відділу “Ластівки”, який зорієнтувався, що хлопця вислали поляки. Він застрілив у криївці Дмитра Бобка за зраду, а сам вискочив з хати і хотів утікати. Поляки обстріляли його і ранили в живіт автоматною чергою. Він ще відстрілювався кілька разів, поки не відібрали йому зброї. Поляки думали, що це брат Бобка – Степан, та прийшов до нього “Орел” і звернувся: “Ти Бігун!”. Втім ранений пробудився, відвернувся від нього і простогнав: “О, Боже!”. Зрадник, зворушений виглядом свого колишнього друга по зброї, не вдержав, обізвалася в ньому совість, негайно лишив раненого і більше нічого не говорив і не питався його. Поляки допитувалися раненого, хто носив йому їсти, та цей

ані слова не відповів. Опісля його розстріляли. Після цього “Орел” привів їх до хати Савки Степана, поляки відкинули багато соломи, та нічого не знайшли [36].

Савка Степан з родиною. Фото 50-х років

4 березня 1947 року сотні “Бурлаки” і “Крилача” звели оборонний бій у лісі північніше с. Юркови, недалеко від Ямни Горішньої. Вбито 9 стрільців сотні “Крилача” і 7 поранено. Ворог втратив 58 вбитими. Обидві сотні відступили з пораненими через Грозьову та верхом між Грозьовою і Ямною до шосейної дороги Лімна-Трійця і нею до Посади Риботицької. Мороз. Сніги великі. Коні западають у сніг. Хлопці, хоч і вимучені, змушені тягнути сани з раненими самі [36].

Протягом березня-квітня поляки майже щоденно навідувались на Ямну. Били, арештовували, знущалися над людьми.

10 квітня у великодній четвер поляки здійснили черговий напад на Ямну Горішню. На цей раз йшли зі списками молодих хлопців та дівчат і арештовували. Як розповіла Данько (Малковська) Магда, моя двоюрідна сестра, зловили тоді 35 молодих людей, дуже били їх, завели всіх на фільварок і посадили у тісний підвал, звідти виводили по черзі і знову били. На другий день дали тільки по куску оселедця, ні пити, ні їсти не дали. І знову слідство. Після цього погнали до Ліська. В Ліську знову слідство, сильно били поки не втратила свідомості. Там вона бачила сильно побитих, арештованих раніше Бобка Степана, Кілочка Дмитра і Савку Степана, яких після допитів засудили на кару смерті і 22 травня 1947 р. розстріляли разом в лісі біля села Лішні в околиці Ся нока [7].

Слідство тривало п'ять тижнів. Після цього всіх дівчат вивезли до Сянока, там до них долучили інших, дали по кусочку хліба, посадили в товарний поїзд і повезли у концтабір Явожню (37 жінок, решта чоловіки, їх було багато).

11 квітня, у Великодну п'ятницю у лісі над Конюшою впав підземний шпиталик надрайону “Холодний Яр” разом з одинадцятьма пораненими, лікарем „Нехристом” (Солганом Ярославом) і фармацевткою „Богданою” (Гайдукевич Лесею) [8, 9].

Горезвісна акція “Вісла”

28 квітня 1947 року розпочався третій найжорстокіший етап примусового виселення українського населення з території, яка відійшла до Польщі, відомий під кодовою назвою акція “Вісла”. До акції було залучено шість дивізій Війська Польського, чисельністю понад 17 тисяч

вожків, а відділи НКВС СРСР і чехословацькі прикордонні війська заблокували східний і південний кордони на ділянці від Бреста над Бугом до Нового Санча на Лемківщині, щоб допомогти полякам у цій ганебній акції проти українського народу. Восьма дивізія мала ліквідувати сотню “Ластівки”, яка базувалася, в основному, в Ямні Горішній, і виселити населення з цього терену, а потім разом з 6-ю дивізією ліквідувати сотню “Крилача”. 9-а — мала ліквідувати сотню “Бурлаки” та виселити села, розташовані біля Перемишля, а 3-я дивізія — ліквідувати сотню “Громенка” і виселити села, розташовані на південний захід від Бірчі [1].

Згідно з інструкцією о 4 –й годині ранку військові відділи щільним кільцем оточували села, призначені для виселення, з метою застереження втечі людей. На світанку мешканців повідомляли про виселення. На збори і спаковування необхідних речей давалось дві години. Після цього людей виганяли з хат, формували з них колони і під конвоєм вояків ВП гнали до полкового збірною пункту. Таким пунктом, як правило, служив кусок громадського пасовища, оточений колючим дротом і посиленою охороною. Тут детально опрацьовували списки виселених родин і майна, проводили ґрунтовну селекцію людей з метою вилову “підозрілих елементів”. Запідозрюваних осіб тут же арештовували і відправляли до концентраційного табору в Явожні.

Після проведення селекції на полкових збірних пунктах виселенців поступово групами відправляли до залізничних станцій. Тут ще раз перевіряли списки виселених осіб, видавали евакуаційні листи і разом з інвентарем та худобою завантажували у товарні вагони. У вагонах ще раз проводили черговий обшук, після цього ешелон під спеціальним військовим наглядом вирушив у дорогу. Ніхто з людей не знав куди їх везуть. На етапних станціях, ешелон зупиняли на бічних коліях. Нікому не дозволяло-

ся виходити з вагонів без дозволу конвою. На початку і в кінці ешелона вартували вояки з кулеметами. Так везли наших краян на північно-західні землі аж під Щецін.

В період з 28 квітня по 25 травня 1947 року таким способом було виселено всі українські села Перемишльського повіту. Останні мешканці Ямни Долішньої та Ямни Горішньої змушені були під загрозою смерті покинути свої села 10-15 травня 1947 р. Після цього, як згадує один з лікарів УПА Пельо Іван, села повністю опустіли. В них настала тиша, яку місцями порушувало лише несамовите виття собак, що залишилися [44].

генерал-майор Моссор

В липні 1947 року операційна група “Вісла” приступила до т.з. “доочищення території” від української людності, яка уникла виселення, і знищення розпоросених сил УПА. Сформовано спеціальні контрольні групи, завданням яких була повна детальна перевірка місцевостей, охоплених переселенською акцією і виловлювання українців, які на них ще скривалися, пошуки криївок, захованих

цінностей тощо.

16 липня 1947 року генерал Моссор видав таємний наказ №010, на підставі якого особи, які повернулися до папереднього місця проживання з західних земель, підлягали арешту і відправленню до концентраційного табору в Явожні.

Поселеним на північно-західних землях українцям заборонялося змінювати місце проживання. Тут вони були позбавлені своєї церкви і школи. Їх розселили по одні дві родини в селі і повсюдно переслідували, називали бандитами, забороняли співати українські пісні, розмовляти українською мовою.

У зв'язку з ситуацією, що склалася в терені після виселення людності відділи УПА опинилися в дуже важкому становищі. Масові облави великими силами Війська Польського утруднювали рух, маневрування між ворожими відділами, щоб не вступати в затяжні бої. Не вистачало харчів. Разом із населенням поляки забрали із сіл все, що могло пригодитися воякам УПА, або просто знищували харчові продукти. Часто влаштовували засідки. Найгірше дошкуляв голод та безперервні атаки ВП. Втрачено зв'язок між сотнями.

Останній великий бій перемишльських сотень “Бурлаки”, “Крилача” і “Ластівки” з поляками відбувся 4 червня 1947 року у лісовому масиві Реберець між Ліщавою Горішною, Ліщавою Долішною та Лімною. Він тривав цілий день. Сили були нерівні. ВП наступало зі всіх сторін, заблокувало всі виходи, зверху кружляли літаки. На різних ділянках бій йшов з перемінним успіхом. Найважче становище склалося на відтинку “Ластівки”, тут ВП прорвало оборону. Зав'язався жорстокий бій, в ньому загинув сотник “Ластівка” (Янківський Григорій). Керівництво сотнею взяв на себе

Янківський Григорій

його брат чотовий “Журавель” (Янківський Іван), але і він невдовзі загинув. Вночі сотні “Бурлаки” і “Крилача” з боєм прорвалися через шосе Бірча-Кузьмина і пішли лісами в напрямку сіл Морохова та Делягови. Чота “Зимного” з сотні “Ластівки” ніби-то прорвалася на схід, але зв’язок з нею був втрачений. В сотні “Ластівки” було багато ямненських хлопців, в Ямні була його основна база (місце постою), скільки їх загинуло в цьому бою і хто конкретно, відомостей немає.

В останнє вояки сотні “Бурлаки” та “Крилача” були в Ямні Долішній 11 червня 1947 року, пройшовши після бою в Реберці десятки кілометрів лісами через околиці Дубецька, Крамарівку, Красічин, Кописно, Бориславку до Ямної Долішньої. Тут вони зустріли 11 вояків з сотні “Ластівки”, які були з чотою “Зимного”. Вони розповіли, що “Зимний” не наступав на дорогу, а повернув у Ліщавський ліс. Він тричі пробував прорватися через ворожі застави, але безуспішно. ВП три дні тримало в оточенні цей ліс і робило облаву. Чота “Зимного” розпорошена. Шістьох вояків чоти “Зимного” ті хлопці знайшли вбитими. Де подівся сам “Зимний” з рештою вояків невідомо.

З Ямни Долішньої сотні “Бурлаки” і “Крилача” пішли через Грозьову, Тростянець у напрямку села Завадки і далше до чехословацького кордону. У Завадці в одному з чергових боїв загинув командир “Крилач” [36]. Рештки його відділу злились з сотнею “Бурлаки”, яка у двадцятих числах червня 1947 року після важких боїв з Військом Польським перетнула кордон і пішла в рейд через Чехословаччину з Західну Європу [53]. Ямна, колишня столиця УПА, повністю опустіла, поля почали заростати кущами та лісом, сади дичавіти.

Підсумовуючи все вищесказане, хочу ще раз наголосити, що 40-ві роки ХХ ст. для села Ямна та його мешканців були особливо трагічними. У воєнній круговерті, в боротьбі за волю незалежної держави загинуло село, за-

гинули і розсіялись по світу сотні його мешканців. Лише у Німеччину на підневільні роботи було забрано понад 40 молодих хлопців і дівчат, більшість з них не повернулась додому — загинули або пропали без вісті. Понад 40 мужчин було мобілізовано до Червоної Армії і більшість з них не повернулося додому, загинули в боях, в полоні або стали інвалідами. Не менше 30 юнаків загинули в боях з Військом Польським, польськими збройними формуваннями та військами НКВС або були засуджені на кару смерті і страчені в тюрмах. Сім чоловік, переважно батьків і сестер вояків УПА, перенесли тяжкі муки в концтабрі Явожно.

Особливо важкі випробовування випали на долю сім'ї Грібика Михайла та Гураль Марії з Ямни Долішньої, Бобка Степана з Ямни Горішньої, Демка Павла та його дружини Юлії (Бобко), Данько Магди та інш.

Грібик Михайло (1894 р.н.) малозаможній селянин з Ямни Долішньої, наш сусід, мав двох синів-красенів Павла (1920) і Михайла (1924) та дочку Анну. Він і всі троє його дітей загинули: Михайло у 1945 р. в бою з поляками, Павло — 1947 р. був тяжко поранений польськими солдатами біля своєї хати і помер на подвір'ї. Батько з дочкою Анною у 1947 р. були ув'язнені в Явожно. Батько помер в таборі, а Анна, втративши там здоров'я, увдовзі померла після звільнення.

Бобко Іван і його девятнадцятирічний син Степан та дочка Юлія теж віддали своє життя за волю України.

Степана схопили польські солдати у 1947 р. разом з його побратимами Кілочком Дмитром і Савкою Степаном. Він переніс страшні допити на допитах в м. Ліську та Сяноці, засуджений на кару смерті і страчений 22 травня 1947 р. Його батько Іван (1887 р.н) був ув'язнений 1947 р. в Явожно, а після цього ще 15 років томився у тюрмі Гондзьондзі. Дочка Юлія загинула у криївці в с. Ступниця Дублянського району Дрогобицької області разом зі сво-

їм чоловіком Демком Павлом, залишивши грудну дитину чужим людям на виховання. Наймолодшого брата Йосипа (Юзя) поляки схопили під час однієї з облав і піддали тортурам (розтягнули за руки і ноги над вогнищем, а потім обпеченого кинули у кропиву). І всеж таки після тяжких мук і тривалого лікування хлопець вижив, був виселений під час акції «Вісла» разом з іншими селянами на північно-західні землі Польщі.

Гураль Марія в 1947 р. ув'язнена в концтаборі Явожно разом з 17-річною дочкою Юлією, а син її Павло (1927 р.н.) загинув у одному з боїв з Військом Польським.

Практично постраждала кожна сім'я, втративши сина або дочку. Надзвичайно багато горя зазнали люди під час примусового виселення у 1945-1947 рр. Гинули люди, гинула безповоротно духовна і матеріальна культура, яка створювалася віками.

ПОВЕРТАЮЧИСЬ ДО ЯМНИ...

У 2005 році моєму рідному селу Ямні Долішній сповнилось би 536 років, Ямні Горішній – 484. Та вже минає 60 років, як варвари двадцятого століття повністю зруйнували їх, стерли з лиця землі. Анна Карвинська-Байляк, одна з зв'язкових УПА, яка часто була в Ямні Долішній, квартирувала у Климківих, що жили неподалік церкви, двічі відвідала село після виселення людей – перший раз в кінці червня 1946 року і вдруге – через десять років – восени 1957. Ось її спогади: “Спершу ввійшли у Трійцю, опісля – в Ямну Долішню. Не знаходжу слів для опису руїни, яка відкрилася нашим очам. Пустир на попелищі. Хтось замучив село. Знали ми, знаменито знали, хто він – оцей злочинець. На згарищах, поміж каменями гуляв вітер. Підіймав попіл, метляв залишками шмаття, паперу. Від воріт до воріт перебігали й, углядівши нас, страшно нявчали коти. То тут, то там озивався безпритульний собака. Й сьогодні, мов на виразній картині, бачу самотню церковцю, в якій ще не так давно ми з “Орським” вінчалися. На краю вбитого села височіла вона, мов символ віри в те, що народ Господній, той народ, що її підняв до неба, ще сюди повернеться, заживе. Чи повернеться?”

Охоплена жахом і сумом, сумнівалася, що вже тільки спогадами житимуть Ямни – Долішня і Горішня. Столиця УПА, як називали оці два села наші хлопці. Називали, з подивом дивлячись на розмаїття, силу пульсації життя тутешнього народу. Де він тепер? Більшість вивезено у підневільну Україну”.

Вдруге, через десять років вона побачила колишнє село ось таким:

“Вечір наздогнав нас неподалік Ямни Долішньої. Здаля линуло виття вовка. Схилом гори сходили ми у коли-

шню столицю УПА. Тут найчастіше я квартирувала, тут писала звіти з праці.

Тепер у селі пустеля. Залишки гнилих плотів та квіти жовтої троянди значили місця, де колись стояли хати, повнилися життям людські садиби. Життя вбили тут десять років тому”.

Десь в п'ятдесятих роках розібрано дерев'яну церкву Святого Миколая, збудовану у 1905 р. і старшу за неї (з XIX ст) скелетову дзвіницю. На Ямні Горішній дерев'яну церкву бойківського типу Святого Михаїла Архангела з 1843 р. розібрано у 1956 році.

В кінці 50-х років територія колишніх сіл: Арламова, Ямни Долішньої і Горішньої, Квасенини, Трійці, Грозьови, Лімни і Крайни увійшла до так званого урядового відпочинкового осередку Ради Міністрів в Арламові, який існував тут до 1990 року. Під час його будівництва тут повністю зруйновано не лише рештки будівель, які збереглися, але й цвинтарі та інші ознаки поселення. В Ямні Горішній на цвинтарі, що знаходився біля дороги, знищили не лише надгробні пам'ятники і хрести, але й бульдозерами зрівняли всі могили. До тепер тут зберігся лише один старий могутній бук, якого не могли зняти бульдозером, та зарості барвінку, який був на могилах. У Ямні Долішній цвинтар був за 150-200 м від дороги, його обминула лопата бульдозера, зате руки нехристів зруйнували всі хрести та надгробні пам'ятники. Деякі могили чомусь розкриті, на поверхні розкидані кістки небіжчиків.

Для зручності переміщення **вельмож** збудовано асфальтову дорогу, а на горі Суха Обіч над Ямною Горішною – цілий відпочинковий комплекс з готелем, рестораном, конференц-залом, вертолітним майданчиком, казармою для охорони та спортивним комплексом. Тут відпочивали і ходили на полювання високопоставлені посадовці не лише Польщі, але й інших держав.

Туристичний комплекс на г. Суха Обіч

Тепер тут діє одна з найкращих у Польщі туристичних баз. В горішньому кінці Ямни Горішньої в долині річки Ямнянки розпочато будівництво водного басейну, що сполучається з турбазою канатною дорогою.

Територія Ямни Долішньої, Ямни Горішньої разом з навколишніми лісовими масивами (Туринця, Сташів, Ласки, Тінь, Кичера) увійшли до складу ландшафтного парку “Перемишльське Підгір’я”. Колишні поля і городи покриті лісом і чагарником. Придорожні ділянки, які ще не заросли лісом, покриті високими травами, яких ніхто не косить, не випасає на них худоби. То тут, то там, можна побачити дику звірину: вовка, оленя, лося та ін. Де-не-де ще залишились, доживаючи свій вік, окремі плодові дерева (яблуні, груші) – залишки колишніх садів.

Автор біля рідної липи. Фото 2000 р.

*Самотня липа... і не зосталось більше нічого
Від батьківщини, що вкрадена колись.*

На нашому подвір'ї залишились стара крислата липа як свідок трагічних подій середини ХХ століття. Вона стала єдиною ознакою, за якою можна віднайти місце, де я народився, де пройшло моє дитинство.

Річка чомусь дуже зменшилась, обміліла, не видно у ній гірської форелі, за якою я любив спостерігати хлопчиком.

Загальний вигляд місцевості, де було село Ямна. Фото 2002 р.

На місці колись гарної нової церкви та майдану біля неї, де збирались люди, молодь грала гаївки, звідки в серпні 1944 року відправлялась сотня молодих українських патріотів в Карпати на вишкіл, теж заріс кущами. Все змінилось до невпізнанності і продовжує заростати лісом.

А люди розбрелися по цілому світу. Спочатку вони жили менш-більш компактно. Ті, що були виселені з Ямни Долішної у 1945 році, в основному осіли в Лошневі Струсівського (тепер Теробовлянського) району Тернопільської області (58 родин), решта – у різних районах Дрогобицької (тепер Львівської) області: Дрогобицькому, Миколаївському, Самбірському та Ходорівському. Згодом, шукаючи кращої долі, частина їх перебралася у міста (Львів, Дрогобич, Самбір, Тернопіль, Новий Розділ), а деякі у 1950 році подались з сім'ями аж у Донецьку (Цеберко Павло), Дніпропетровську (Карпа Михайло) та

Одеську області. Ті, що були виселені у 1946 році, осіли в основному в околицях Львова (сс. Зимна Вода, Рясна).

Колишні мешканці Ямни Горішньої осіли, в основному, в с. Звенигороді Бучацького району Тернопільської та с. Калинові Самбірського району Львівської області.

Односельці біля могили Гамеляка Г. С.

Переїхавши на територію УРСР, окремі з ямнян долучилися до місцевого підпілля. Частина з них була згодом репресована, а дехто і загинув у нерівній борні. Серед загиблих вояк УПА Гамеляк Григорій Степанович, що 1949 р. загинув біля Бучача, Бобко Юлія з чоловіком Демком Павлом — біля Дрогобича, Гамеляк Василь в одному з боїв з НКВС в с. Карналовичі Самбірського району був тяжко поранений, схоплений та засуджений на 25 років. Після повернення з заслання жив у Бердянську, де й помер.

Ті, що були виселені у 1947 році під час акції “Вісла”, опинились на північно-західних землях Польщі. Частині з

них вдалося з великими труднощами, після 1956 року, повернутися на Перемищину (сс. Коровники, Сілець).

Старше покоління ямнян продовжувало працювати у сільському господарстві, як і колись на рідній землі. Батька обрали бригадиром рілньничої бригади. Ланкова цієї бригади Кошель стала першим Героєм соціалістичної праці післявоєнної Тернопільщини.

Молодше, друге і третє покоління, народжене в Україні, працює не лише в сільському господарстві, а й різних галузях промисловості, транспорту та культури. Багато з них здобули вищу освіту і стали вчителями, лікарями та інженерами.

Лікарі: Слюсарчик Ганна, Винарчук Михайло.

Інженерами: Леньо Йосиф, Ковальчук Ярослав, Леньо Михайло, Слюсарчик Павло, Слюсарчик Степан, Кравець Євгенія, Дуць Марія. Вчителями: Леньо Софія, Леньо (Слюсарчик) Анна, Попович Михайло,

Ковальчук Михайло. Економістами: Попович Павло, Маркар Марія, Малешко Стефанія, Слюсарчик Дмитро. Ветлікарями: Тимчишин Кароль (28 років працював головою колгоспу), Тимчишин Михайло. Цибенко Степан після закінчення Ленінградської духовної семінарії став священником.

Свинко Михайло,
бригадир колгоспу

Тимчишин Кароль

У червні 1993 р. в м. Тернополі з ініціативи голови Львівського товариства «Надсяння» п. Середи Володимира, голови тернопільського товариства «Лемківщина» п. Барни Володимира, голови Союзу українок п. Гром'як Марії та ініціативної групи в складі п. Федонюка Ярослава, Несторевича Ярослава, Сталеного Михайла та Свинка Йосипа було створено тернопільське суспільно-культурного товариство «Надсяння». Першим головою

обрано професора, доктора медичних наук Федонюка Я. Розроблено Статут товариства, який зареєстрований в управлінні юстиції Тернопільської облдержадміністрації. Однак, невдовзі у січні 1994 р. відбулися перевибори і головою було обрано автора даних рядків.

Одним з основних завдань Товариства стало налагодження систематичних творчих та культурних зв'язків з українцями в Польщі, і, зокрема, в Надсянні (Перемишльським, Ярославським, Сяніцьким гуртками Об'єднання українців в Польщі (ОУП), школами, церквами, культурно-освітніми закладами тощо).

Вперше делегація Товариства взяла участь в роботі з'їзду перемишлян та науково-практичній конференції «Перемишль і Перемишльська земля на протязі віків» (1994 р.). Один з днів роботи з'їзду співпав з вшануванням пам'яті вояків Української Народної Республіки на військовому цвинтарі в Пикуличах біля Перемишля.

Перша делегація Товариства „Надсяння” в Перемишлі (1994 р.)

Як колись наші батьки, ми поклали вінок на могилу загиблих і померлих у таборі інтернованих в 20-ті роки героїв. З цього часу поїздки членів Товариства стали традиційними. Щорічно вони поєднуються з відвідуванням могили і вшануванням пам'яті творця мелодії Державного гімну Вербицького М. в с. Млини на Ярославщині. Зазвичай, такі поїздки плануються на два-три дні, щоби члени Товариства та їх діти і внуки мали можливість відвідати свої колишні села, рідні оселі або місця, де вони колись були.

Тоді у червні 1994 року я вперше відвідав Ямну, яку під тиском польських вояків ми змушені були залишити назавжди у жовтні 1945 р., тобто 49 років тому. Перед очима відкрилася дивна картина. До цього дня мені здавалось, що я з закритими очима знайду своє обійстя, межі полів і впізнаю все довкілля. А вийшло зовсім по-іншому. Поля заросли лісом, річка Ямнянка опинилась

серед густих заростей, плодів дерева майже всі загинули, залишились доживати свій вік окремі груші та яблуні.

Покладання вінка на військовому цвинтарі в Пикуличах

З того часу я майже щорічно, при першій нагоді, намагаюсь відвідувати єдину «родичку-липу», поклонитись їй, рідній землі. Біля неї вже були моя дружина, син, дочка, невістка та їх діти. Гілка липи з цвітом є у мене в кімнаті у рамці за склом між образами св. Марії та Ісуса Христа. Світлина рідної липи розміщена на обкладинці цієї книги.

На українському меморіальному цвинтарі в Пикуличах 7 липня 2000 р. появились дві нових могили. У них перепоховані полегли в бою в ніч з 6 на 7 січня 1947 р. та страчені у Лішні біля Сянока вояки УПА і члени підпільної мережі ОУН. Серед них хлопці з Ямни: Бобко Степан (19 р.), Кілочко Дмитро (20 р.) та Савка Степан (22 р.). До їх могил ми приносимо вінки і квіти після кожних відвідин цвинтаря.

Відкриття пам'ятника Старуху Ярославу в с. Золота Слобода Козівського району. Фото 1997 р.

Члени Товариства «Надсяння» 28 вересня 1997 р. брали участь у відкритті пам'ятника Старуху Ярославу «Стягу», Крайовому Провіднику ОУН.-УПА Закерзоння у с. Золотій Слободі Козівського району Тернопільської обл. Капсулу з землею з місця загибелі героя в Польщі нами доставлено за допомогою Богуша Дмитра, колишнього вояка УПА.

Наступною подією став виїзд у с. Калинів Самбірського району Львівської області на вшанування сотника Янківського Григорія „Ластівки” та його побратимів. І знову до п’єдесталу лягли квіти від нашого Товариства.

Делегація Товариства „Надсяння” біля меморіалу сотника „Ластівки” та його побратимів. Фото 1997 р.

До 50-річчя загибелі одного з найдосвідченіших і найпопулярніших старшин УПА сотенного «Бурлаки» 18-19 вересня 1999 р. у Львові відбулося урочиста академія на тему «Боротьба ОУН.–УПА на Закарпатті». На ній з доповідями виступили останній командир УПА полковник Кук Василь, один з керівників українського підпілля на

Перемишльщині Галаса Василь та інші. Після академії у церкві Покрови Пречистої Богородиці відслужено святу літургію і панахиду за упокій душ полеглих українських патріотів і урочисто відкрито пам'ятну таблицю сотенному «Бурлаці» на стіні колишньої філії української академічної гімназії, в якій навчався герой.

Виступ Галаси Василя на відкритті меморіальної таблиці

В с. Криве Козівського району Тернопільської області 26 листопада 2000 р. за участю членів Товариства «Надсяння» відбулося свято українського героя, референта СБ Закерзонського краю Федоріва Петра. Він був заре-

штований поляками 16 вересня 1946 р. і після перенесення пекельних тортур страчений у квітні 1950 р. у Варшаві. У програмі урочистостей: Свята літургія, панахида за полеглим, освячення меморіальної дошки на батьківській хаті, урочиста академія.

Вшанування пам'яті Федоріва Петра („Дальнича”) в с. Криве Козівського району (2000 р.). В центрі Галаса Василь, зліва крайній автор книги.

З ініціативи Спілки українських політв'язнів у Польщі та її голови Мици Осипа 27 липня -1 серпня 2002 р. проводилися заходи присвячені 60-річчю УПА на Закарпатті. У них брали участь і представники тернопільського Товариства «Надсяння». Учасники заходів з чотирма священниками греко-католицької і православної церков вирушили кількома автобусами з квітами і вінками до могил борців за волю України. Пройдено шлях від південної Холмщини (с. Гільче Грубешівського повіту) до

с. Завадка Морохівська на Лемківщині. Відвідано 22 братські могили, на кожній з них відправлено панахиди, керівники груп виступали з промовами, хор тернопільського Товариства «Вертеп» співав повстанські та патріотичні пісні. Під час цієї поїздки 30 липня у Народному домі в Перемишлі відбулася урочиста академія, присвячена 60-річчю УПА. Серед учасників були українці Перемишля, які повернулися з вигнання, та делегати з України.

Мелешко (Леньо) Стефанія на Хрещатику. Зима 2004 р.

У грудні 2004 року молоді ямняни зі Львова, Тернополя і Києва брали участь у помаранчевій революції на Майдані та численних мітингах на її захист у різних містах України і світу. Мелешко (Леньо) Степанія була в Києві на майдані 6 днів з сином Андрієм та дочкою Любою. Тут же були нащадки колишніх ямнян: Макар Марія, Леньо Ганна, Леньо Галина та інші.

Демченко Володимир

ном-велосипедистом, майстром спорту міжнародного класу.

Попович Ярослав

Горжусь, що і наш вісімнадцятирічний внук Демченко Володимир, правнук одного з активістів “Просвіти” та ОУН в Ямні Долішній, мого батька Свинка Михайла, брав участь у мітингу на захист помаранчевої революції у Вашингтоні і високо ніс синьо-жовтий прапор вулицями столиці Сполучених Штатів Америки. А внук Поповича Михайла Ярослав (син Поповича Павла) став визначним спортсменом-велосипедистом,

На чемпіонаті світу у Франції у 2002 році він виборов друге місце. Зараз він є лідером команди „Діскавери”.

Життя продовжується...

Додаток №1.

Список власників землі в с. Ямні Долішній за Йосифінською метрикою (1785 р.)

Подола Васко	Макар Яцко
Подола Петро	Подола Зенко
Шафарак Федько	Юрків Васко
Юрків Іван	Цебенко Іван
Петро Макар	Волька Місько
Скрип Яцко	Леньо Андрій
Кольч Михайло	Кольч Федьо
Грабовський Зенко	Галан Тимко
Гаванова Грицьова	Циган Гриць
Циган Андрій	Тимчишин Данко
Козар Іван	Тинчин Лучка
Скрип Андрій	Гамеляк Васко
Гамеляк Іван	Дмитро Гудзяк
Циган Дмитро	Священик Заліховський Михайло
Дяк Лопушанський Іван	Бугера Федьо
Сеньків Андрій	Сеньків Яцко
Сеньків Петро	Міхнок Іван
Кольдж Василь	Круп'як Іван
Круп'як Стах	Бугера Михайло
Скрип Іван	Даниляк Василь
Жубель Васко	Іванчук Яцко
Подоляк Яким	Цебенко Тимко
Подоляк Михайло	Жучак Гриць
Скрип Яцко	Кравців Гриць
Кравців Іван	Жучак Данко
Дупчина Федьова, вдова	Цебенко Іван
Залуцький Микола	Подоляк Гриць
Даниляка Іван Яцка	Дребот Яцко

Дребот Федьо
Балуш Іван
Залуцький Петро
Грибик Олекса
Стрибик Михайло
Горун Гриць
Корчма
Грибичка, вдова
Кавенський Яцко
Жубель Федьо
Жубель Петро, малий
Стефчишин Федьо
Вороняк Бенедикт
Фільварок Яменський

Балуш Микола
Перун Андрій
Грибик Федьо
Перунова Олекси, вдова
Вороняк Михайло
Панчишин Тимко
Залуцький Данко
Фурків Лесько
Жубелик Петро
Іванчук Яцко, гіркий
Дребіт Лесько
Слюсарчик Іван і Павло
Сивак Стефка
Сивак Тимко

Додаток №2.

Список власників землі в с. Ямні Долішній за Францішканською метрикою (1820 р.)

Мельник Іван
Гребельський Гриць
Шкафар Михайло
Юрків Іван
Макар Данко
Скрип Іван
Кольч Яцко
Циган Гриць
Цебенко Данко
Димунчак Федьо
Тивинчак Іван
Скрип Гаврило
Гамеляк Лучка
Симунчак Теодор
Бугера Федьо

Макар Онуфрій
Подола Іван
Юрків Яцко
Цебенко Гриць
Цебенко Михайло
Леньо Данко
Кольч Флоріан
Гаван Федьо
Циган Павло
Козар Zenko
Скрип Яцко
Сеньків Валек
Гудзяк Микола
Плебанія
Сеньків Гриць

Сеньків Олекса
Сеньків Гаврило
Мельник Валько
Круп'як Федьо
Бугера Яцко
Жубель Василь
Цегольник Іван
Пудилік Дмитро
Женец Антон
Скрип Микита
Сегін Пазя
Позучак Лесько
Цебенко Іван
Ковальчик Гриць
Фізар Петро
Подоляк Ізидор
Дребут Іван
Балуш Єва
Залуцький Іван
Дяків Гриць
Залуцький Проць
Грибік Іван
Горон Леська
Жубель Селько
Тимчишин Гриць
Кавеньський Яцко
Шиман Гриць
Жубель Іван
Іванчук Іван
Дребут Василь
Слюсарчик Данко
Вороняк Михайло
Фільварок
Подоляк Яцко
Грибік Павло

Сеньків Яцко
Мельник Василь
Ясевич Мартин
Біллік Гриць
Даниляк Андрій
Жубель Гриць
Пудилік Мацко
Цибенко Федьо
Цебенко Данко
Кравців Гаврило
Боровський Франц
Дибка Климко
Ковальчик Андрій
Пудилік Павло
Даниляк Гриць
Подоляк Халупа
Грибік Михайло
Балуш Петро
Перун Гриць
Балуш Василь
Жубель Гриць
Вороняк Яцко
Горон Лучка
Корчма
Вороняк Олекса
Вороняк Олекса
Тимчишин Іван
Жубель Селько
Жубель Антон
Тимчишин Михайло
Слюсарчик Іван
Жубель Василь
Сивак Гриць
Процик Яким
Подоляк Федьо

Гамеляк Яцко
Шурак Дмитро

Бугера Гриць

Додаток №3.

КЕРІВНИКИ ОУН, командири УПА та працівники допоміжних служб Перемищини в 1942-1947 роках, які базувалися або часто бували в Ямні

“Аркадій” (Кривуцький Іван) референт з особливих доручень четвертого району в “Холодному Ярі”, виконував різні доручення Крайового проводу ОУН на Закерзонні. Нар. 21 жовтня 1921 р. в селі Аскманичі на Перемищині. У 1939 році закінчив гімназію в Перемишлі. З ОУН співпрацював від 1941 року. У вересні 1947 р. при переході на Захід арештований чеською поліцією і переданий більшовицькій контррозвідці. Засуджений на 25 років, покарання відбував у Норильську. Живе у Сокольниках біля Львова.

“Байда” (Петро Миколенко)

“Байда” (Миколенко Петро) - командир Перемишльського куреня УПА і заступник командира 26 ТВ “Лемко”. Родом з Полтавщини, був лейтенантом Червоної Армії. Наприкінці 1943 р. перейшов до УПА. Восени 1945 р. за

рішенням ген. Д. Грицяя (“Перебийноса”) був призначений на постійно до командування 26 ТВ УПА “Лемко”. Після смерті “Коника” П. Миколенко став курінним Перемишльського куреня, до якого входили сотні: “Громенка”, “Бурлаки”, “Крилача” і “Ластівки”. У серпні 1947 р. успішно перейшов на Захід. У 1950 р. емігрував до США.

“Береза” - заступник коменданта кур’єрської групи другого району надрайону “Холодний Яр”. Група перебувала при сотні Ластівки. Народився в Ямні Горішній. Загинув 25 травня 1947 р. в Турниці біля рідного села.

Олександра Леся Гайдукевич

медсестрою. Від літа 1945 р. стала надрайоновою фармацевткою, а в потребі опікувалася хворими в підпільних шпиталях. Загинула 11 квітня 1947 р. у підпільній шпиталі біля села Берендьовичі разом з раненими та магістром фармації Солганом Ярославом (“Нехристом”).

“Бурлака” (Щигельський Володимир) – командир сотні УПА. Народився 8 серпня 1920 р. у Львові. Навчався у філії Львівської академічної гімназії. У 1938 р. брав участь у боях проти мадярських військ на Закарпатті.

“Богдана”, “Зена”

(Гайдукевич Олександра Леся) – фармацевтка при УЧХ Перемишльського надрайону. Народилася в 1923 р. у священничій родині в містечку Риботичі. Після закінчення дівочого інституту в Перемишлі відбула дворічний фармацевтичний вишкіл (практику) в аптеці і студіювала фармацію у Львові. Восени 1944 р. відійшла до УПА, де була спочатку завідуючою магазину ліків біля с. Ляхова й

Комендант української поліції у Войткові, Кузьміні, Медиці. Від липня 1944 р. до 1 вересня 1947 р. - в УПА. Зі своєю сотнею, восени 1944 року брав участь в рейді у складі лемківського куреня під командою курінного „Рена” з Лемківщини в Чорний Ліс (Івано-Франківщину), взимку 1944-1945 рр. оперував в районі Ступосяни-Затварниця. Навесні 1945 р. перейшов на Перемищину, де від 1945 до половини 1947 р. звів ряд переможних боїв. В червні 1947 року вирушив з відділом у рейд в Західну Європу. З тяжкими боями перейшов 22-го червня польсько-словацький кордон. 1-го вересня 1947 року потрапив в руки ворога. Засуджений на кару смерті 4 січня 1949 р. в Ряшеві, страчений 7 квітня 1949 року.

“Григор” (Гук Мирослав) - окружний керівник підпільної адміністрації Перемишльсько-Лемківської округи і провідник ОУН на цій території в 1945-1947 рр. Народився у 1920 р. в с. Павлокомі. У 1930-1938 рр. навчався в українській державній чоловічій гімназії в Перемишлі, у 1938-1939 рр. – на рільничо-лісничому відділі Познанського університету, у 1942-1944 був студентом Львівської політехніки. У серпні 1944 р. разом із братами Богданом і Євгеном перейшов у підпілля. У 1945 році призначається окружним провідником ОУН Перемишльсько-Лемківської округи. У 1947 році, після антигуманної акції “Вісла”, тобто цілковитого виселення українців з споконвічних прадідівських земель, переходить на територію УРСР і призначається референтом пропаганди окружного проводу ОУН Чортківщини. З 1948 до 1951 р. очолює підпільну друкарню ОУН Подільського краю у містечку Товсте, тоді районному центрі Тернопільської області. у 1951 році був арештований енкаведистами, а в 1952 – розстріляний у Тернопільській тюрмі.

“Громенко” (Дуда Михайло) – сотенний Перемишльського куреня в 1944-1947 рр. Родом ніби-то з Тернопільщини. Успішно звів багато боїв. Влітку 1947 року

за 99 днів першим зі своєю сотнею здійснив рейд у Західну Європу. Був чотири рази поранений. Загинув 7 липня 1950 року на Станіславщині (Івано-Франківщині), доставляючи пошту і радіоапаратуру до головної команди УПА з метою продовження боротьби.

“Жар”, “Жар-Вістун” (Сеньків Павло) – кущовий провідник ОУН і організатор УПА в Ямні Долішній. Народився у 1908 р. в с. Ямній Долішній, був одним з організаторів товариства “Просвіта” і його активним діячем. У липні 1944 р. брав участь у комплектуванні сотні Лиса, яка йшла на вишкіл в Карпати. Під час виселення сім’я виїхала в УРСР, він залишився в УПА. Загинув в Турниці 18 листопада 1946 р. під час однієї з облав. Похований у братській могилі на цвинтарі в рідному селі разом з своїм другом Василем Шевчиком.

“Журавель” (Янківський Іван) – чотовий другої чоти сотні “Ластівки” Григорія Янківського, рідний брат сотника. Походив також з села Тисови. Закінчив старшинську школу УПА “Олені” в 1944 році. Загинув разом з братом “Ластівкою” у лісовому масиві Реберець 4 червня 1947 року.

“Зимний” (Качмар Степан) – чотовий першої чоти сотні “Ударники 7” під командуванням Григорія Янківського (“Ластівки”), яка базувалася в Ямні. Походив з села Тисови. Брав участь в останньому бою сотні у лісовому масиві Реберець 4 червня 1947 року, тричі проривався через ворожі застави, але безуспішно. Пропав безвісті.

“Ірка” (Павлик Володимир) – член штабу Перемишльської воєнної округи УПА у 1944 р., яка територіально відповідала Перемишльській області в структурі ОУН. Організаційний дорадник командира „Кулі”. Закінчив Перемишльську українську чоловічу гімназію. Навчався у Львівській політехніці. У 1943 р. перейшов у підпілля. Наприкінці 1944 р. арештований. Помер у в’язниці.

Кілочко (Рубаха) Марія

“Калина” (Кілочко (Рубаха) Марія) – одна із зв’язкових ОУН в с. Ямні Горішній. Переселена в Україну, живе у Львові.

Карпа (Дребут) Зося 1922 р.н. — зв’язкова, станична в Ямні Горішній. В 1945 р. переселена в Тернопільську обл. (с. Садове Монастирського району). Згодом переїхала в с. Нагірянку Чортківського району, де і померла.

Кілочко Степан Миколайович 1920 р.н. – станичний в Ямні Горішній. В 1947 р. під час акції „Вісла” переселений на північно-західні землі Польщі.

“Коник” (Гальо Михайло) - поручник, командир Перемишльського куреня УПА і заступник командира 26 Тактичного Відтинка УПА “Лемко”. Народився у 1914 р. в Посаді Хирівській Добромиського повіту. В 1924 р. закінчив семирічну школу, згодом гімназію у Перемишлі. Від 1935 р. був членом ОУН. Під час німецької окупації працював у “Маслосоюзі” в Хирові. В 1943 р. вступив у дивізію “Галичина”, в 1944 р. перейшов до УПА. Був командиром вишкільної сотні в старшинській школі УПА “Олені”. При розподілі старшинського складу школи приділений до VI Воєнної Округи, де спочатку був організаційно-мобілізаційним офіцером при надрайоні ОУН “Холодний Яр”, а від початку листопада 1945 року – заступником командира ТВ “Лемко”. У різдвяну ніч 1946 р. в Бірчі Перемишльського повіту в бою з загонами Війська Польського командував повстанськими сотнями. Коман-

дував востаннє. Похований на військовому цвинтарі в Пикуличах біля Перемишля.

“Криlach” (Коцьолок Ярослав) - чотовий сотні Громенка, командир сотні “Ударники” 6. Родом з села Пикуличі біля Перемишля. Закінчив середню школу в Перемишлі. Під час німецької окупації служив в українській поліції, з липня 1944 - в УПА. Спочатку був рядовим, згодом чотовим, сотником. Загинув 13 червня 1947 р. в лісі біля с.Завадки Ліського повіту.

“Куля”, “Мушка” (Чорній Яків) – перший командир Перемишльської воєнної округи УПА в 1944 р. Під його керівництвом формувалися перші сотні УПА на Перемищині та Лемківщині. Загинув 23 грудня 1944 р. в Турницькому лісі під час наскоку більшовиків.

“Ластівка”(Янківський Григорій) – сотник УПА. Народився в селі Тисова Перемишльського повіту в 1914 р. Служив у польському війську. За німецької окупації був комендантом української допоміжної поліції у Вільшанах Перемишльського повіту. У 1944 р. вступив до УПА, де спочатку був ройовим, чотовим, а восени 1945 р. перебрав командування сотнею “Ударники 7”. Сотня базувалася в с. Ямна. Загинув у червні 1947 р. у лісовому масиві Реберець біля с. Ліщави.

“Летун”(Мандрик Іван) – керівник СБ Перемишльської округи. Народився у 1920 р. у передмісті Перемишля (Вовча) У 1938 р. закінчив гімназію в Перемишлі. У 1940 р. був арештований НКВД за приналежність до ОУН. 26 червня 1941 року під час розстрілу в’язнів чудом уник загибелі. 9-11 травня 1945 р. керував вишколом усіх референтів і комендантів охоронних відділів в с.Ямні Долішній. Тут також відбувся військовий вишкіл, яким керував командир “Хрін”. Загинув у травні 1946 р. біля с.Олешичі на Любачівщині.

“Лис” (Прізвище невідоме) – командир сотні тимчасово. Вів сотню новоборанців з с. Ямни Долішньої в Кар-

пати на вишкіл 2 серпня 1944 р. В Карпатах передав свою сотню Бурлаці. Подальша доля невідома.

Ольга Мороз-Турик

“Малуша” (Мороз Ольга) – зв’язкова УЧХ, походила з Жовківщини біля Львова. За німців відвідувала хемічну школу у Львові. Вступила до юнацтва ОУН, там пройшла розвідчий вишкіл, після чого організація направила її в Перемишльську область. В кінці липня 1944 р. прибула в Ямну до відділу „Черника”. У 1944-1947 роках працювала в УЧХ, а потім у рефературі пропаганди на Закерзонні. Заарештована в Польщі у 1947 р., засуджена у Львові на 25 років, відсиділа 10. Живе в Моршині.

“Марічка” (Савчин Марія) – зв’язкова ОУН, дружина „Орлана” (Василя Галаси). Родом з с. Задвір’я на Львівщині. Навчалася у Львові, Перемишлі. З 1944 до літа 1953 р. - у підпіллі. 11 липня 1953 р. арештована спецгрупою МГБ, ув’язнена. Згодом її вдалося вирватися до США, де написала книгу спогадів “Тисяча доріг”.

“Нехрист”, “Магістр”, “Дар” (Солган Ярослав) - окружний керівник фармацевтичного відділу УЧХ, яке в цій окрузі мало назву служби здоров’я (СЗ), а після осені 1946 р. він став окружним УЧХ, яким керував до своєї смерті. Загинув з медсестрою Богданою і раненими у підземній шпитальці 11 квітня 1947 р. в лісі біля села Берендьовичі.

“Оксана” (Ріпецька Марія) – районова УЧХ на Перемищині, медсестра і зв’язкова, родом із Коломийщини. У 1944 р. пройшла підпільний медсестринський курс у Кня-

жполі біля Добромилля. Після того була призначена районною УЧХ у Перемишльському повіті. У 1945-1948 рр. вона була зв'язковою між округами та на всій території Польщі. Проживає у США.

„Орач” (Гарабач Василь) – референт СБ першого району в Перемишльському надрайоні Холодний Яр, родом з Пикулич, рідний брат Івана Гарабача (‘‘Старого’’). У 1947 р. перейшов в Україну, очолив надрайонну референтуру Тернопільщини. Загинув у бою з опергрупою.

„Орлан”, „Зенон”, „Назар” (Галаса Василь) – обласний провідник ОУН у Перемищині (1943-1945), заступник крайового провідника Закерзонського краю (1945-1947), автор низки статей і брошур. Народився 12 листопада 1920 року в с. Білокриниця Підгаєцького повіту Тернопільського воєводства в сім’ї селянина-бідняка. Член ОУН з 1937 р. Провідник ОУН Тернопільського повіту, провідник юнацтва ОУН Тернопільської округи. У вересні 1947 року перейшов в Україну. 11.07.1953 р. захоплений спецгрупою МГБ. В’язень тюрми МГБ (1953-1960). Помер 5 жовтня 2002 р. в Києві.

„Орський” (Дмитро Карванський) – хорунжий, командир сотні УПА ‘‘Ударники 2’’. Народився 10 жовтня 1913 р. в Станіславчику Перемишльського повіту. В 1934 р. закінчив Перемишльську гімназію, згодом працював як культурно-освітній інструктор ‘‘Просвіти’’ і ‘‘Сільського господаря’’ у селах Перемищини. Від 1943 до літа 1944 р. служив у дивізії ‘‘Галичина’’. В липні 1944 р. перейшов до підпільної праці в УПА. 5 серпня 1945 р. одружився з Анною Байляк в Ямні Долішній. В останньому його бою у Бірчі командував сотнею ‘‘Ударники 2’’ на місце пораненого командира ‘‘Громенка’’. Похований в Пикуличах біля Перемишля.

„Павук” (Прізвище невідоме) - член штабу Перемишльської воєнної округи УПА, шеф організаційно-мобілізаційного відділу. Вояки називали його ‘‘курінним’’.

Восени 1947 р. проводив демобілізацію вояків УПА разом з ройовим „Ластівкою”, що пізніше став сотенним.

„Потап” (Цап’як Василь) – керівник СБ у Перемишльському надрайоні “Холодний Яр” в 1945-1947 рр. Походив з с.Макови. Там проживала дружина з дитиною. Після акції “Вісла” перейшов в УРСР. У 1948 р. боївка на чолі з „Потапом” прийшла через кордон з України і розбила станицю міліції в Ліщаві. В цьому бою він загинув.

„Пугач” (Качор Володимир) – командир ПЖ у курені М. Мізерного в 1944 р. Заступник надрайонового референта СБ у Перемишльському надрайоні. Після акції „Вісла” потрапив у руки НКВД, покарання відбував у Мордовських таборах. Подальша доля невідома.

„Рен” (Мізерний Мартин) – командир куреня на Буковому Берді в 1944 р., у 1945-1947 рр. був командиром перемишльсько-лемківського 26 Тактичного Відтинку УПА, у 1948-1949 - член штабу УПА-Захід. Народився в 1910 р. в селянській родині в с.Вербів Підгаєцького повіту. Навчався в Рогатинській гімназії. Був політичним в’язнем польських і німецьких тюрем за діяльність в ОУН. Служив у польській армії. У 1939 р. був чотовим у Карпатській Січі і брав участь в боях за незалежність Карпатської України. За німецької окупації з доручення ОУН вступив до української допомогової поліції, пройшов старшинський вишкіл і був повітовим комендантом поліції в Сяноці. За діяльність в ОУН був арештований гестапо. 27 липня 1944 р. утік з тюрми і вступив до УПА, де був назначений курінним. Очолював вишкіл вояків УПА на горі Букове Бердо у серпні-вересні 1944 р. Його курінь нараховував близько 2000 вояків. З цим загоном М.Мізерний відбув карпатський рейд, щоб перейти і заплля радянської армії. В листопаді 1944 р. він повернувся з частиною загону (куренем) на Лемківщину. У 1946 р. був назначений командиром 26 ТВ УПА, що складався з двох куренів і безпосередньо командував лемківським

куреном. Восени 1947 р. відійшов в Українську РСР. Загинув у бою з військами НКВС в селі Либохора Турківського району Дрогобицької області 24 серпня 1949 р. Перепохований у братській могилі на цвинтарі в селі Яблунів Турківського району.

«Рогніда» (Лемеха Віра, 1923-2001) — учасниця похідних груп, обласний референт УЧХ Перемищини. На весні 1945 р. відійшла в Україну. Заарештована 29.09. 1948 р. у Львові, засуджена до розстрілу із заміною на 25 років ув'язнення. Звільнена у 1956 р. Померла у Львові.

„Рома”, „Лісова”, „Наталка” (Карванськка-Байляк Анна) народилася в с.Буховичі неподалік Мостиська. Член ОУН від 1943 року. До грудня 1944 р. працювала в тереновій сітці УЧХ в Мостиському повіті. Опісля була переведена в Перемишльський повіт, де працювала районою референткою УЧХ до 1946 р. 5 серпня 1945 р. вийшла заміж за Дмитра Карванського в Ямні Долішній. У вересні 1946 р. приділена до зв'язкових завдань в Польщі, арештована в Кракові в травні 1947 року. Була засуджена на 14 років в'язниці, звільнена за амністією у 1954 році. Проживає в США.

„Святослава” (справжнє ім'я Ганна) - зв'язкова, народилася у 1924 р. в Сокалі. Згодом за станом здоров'я і у зв'язку з особистими стосунками вона стала секретаркою окружного провідника Перемищини „Тараса”. Одружилися 27 травня 1945 р.

„Скала” (Гук Богдан) – студент медицини. Відійшов до УПА восени 1944 р., де був спочатку організатором медичних курсів, згодом - від квітня 1945 р. - районним керівником УЧХ, від осені 1946 р. надрайоновим і від квітня 1947 р. окружним УЧХ Перемишльської округи. У червні 1947 р. відійшов у рейд на Захід у відділі під командуванням Володимира Щегельського (“Бурлаки”). Фах лікаря задокументував у США. Працював лікарем у різних штатах. Був членом Головної Управи Товариства колиш-

ніх вояків УПА у США. Помер 12 липня 1981 року, похований на українському цвинтарі у Йонкерсі, штат Нью-Йорк.

Слюсарчик Павліна Павлівна – одна із зв'язкових УПА в Ямні Долішній в 1944-1945 рр. Нар. в 1923 р. в с. Ямні Долішній. У 1945 р. переселена на Тернопільщину, проживає в с. Петрики Тернопільського району.

„Соловей” - комендант кур'єрської групи другого району надрайону “Холодний Яр”. Група перебувала при сотні „Ластівки”.

„Соловій” (Дудка Микола) - референт СБ Перемишльської області у 1943-1944 рр.

Станько Стефанія „Софія”

„Софія” (Станько Стефа) - зв'язкова, нар. у 1919 р. в с. Коровники біля Перемишля. У 1940 р. арештована НКВД за приналежність до ОУН, перебувала у Дрогобицькій тюрмі до початку війни, пережила жахіття перших днів війни, коли енкаведисти вимордовували в'язнів.

„Старий” (Гарабач Іван) – керівник СБ у Перемишльсько-Лемківській підпільній окрузі в 1945-1947 рр. Родом з Пикулич.

„Степова” – зв'язкова, пропагандистка і виховниця при надрайоні “Бескид”, родом з Полтавщини, мала середню освіту, разом з матір'ю і братом „Черемош” пробивались на Захід і опинились в УПА. Восени 1944 р. брат загинув у одному з боїв біля Тисови. Загинула у березні 1947 року в лемківському селі Святкова.

„Тарас” (Кавула Петро) – надрайоновий провідник ОУН і керівник підпільної адміністрації Перемишльського надрайону “Холодний Яр” в 1944-1947 рр. Загинув у квітні 1948 р. в бою з прикордонниками.

„Тісо”, „Білий”, „Бойчук” (Ходай Дмитро) – районний провідник другого району надрайону “Холодний Яр” в 1944-1945 рр. Подальша доля невідома.

„Хома”- командир сотні, яка у липні 1944 р. прибула на Перемищину в лісовий масив Турницю зі Станіславщини, з Чорного Лісу. Загинув 24 жовтня 1944 року в бою під Ліщавою Горішньою, через рік його останки перенесено на кладовище в селі Лімна.

„Хрін” (Свинко Михайло) - станичний в с. Ямна Долішня в 1944-1945 р. Народився 18 жовтня 1903 р. в Ямні Долішній. Помер 17 лютого 1984 р. в с. Лошневі Тербовлянського району Тернопільської області.

„Хрін” (Стебельський Степан) – чотовий, згодом сотенний Лемківського куреня УПА під командою Рена. Народився 18 жовтня 1914 р. в с. Голинь Калуського повіту, за професією – вчитель, в’язень гестапо за підпільну діяльність в ОУН. У 1947 р. – командир 24 ТВ УПА “Маківка”. Загинув 9 вересня 1944 р. на території ЧСР.

„Цяпка” (Грицько Дмитро) – стрілець, старший вістун, вояк боївки СБ, зв’язковий провідників Закерзонського краю. Народився 29 жовтня 1921 р. в с. Вапівці на Перемищині і селянській сім’ї. Служив в українській поліції, став членом ОУН в липні 1944 р. перейшов в УПА, пройшов вишкіл в Карпатах на г. Букове Бердо. Часто бував в Ямні Долішній, звідси відходив в Карпати і повертався після вишколу та рейду. У 1947 р. схоплений поляками і засуджений на кару смерті, яку замінено довічним ув’язненням, у 1956 р. амністований. Переїхав до сестри в Австралію, став провідним діячем української громади в цій країні. Він – постійний голова Австралійської Ста-

ниці Братства УПА. Видав спогади „Ліс горить”, „Ліс – наш батько” та збірки віршів.

„Черник” (Марущак Михайло) - командир сотні “Дружинники” ВО 4 у 1944 р. На Перемищину сотня прибула із Станіславщини, з Чорного Лісу і зупинилась у лісовому масиві Турниця біля Ямни. Влітку 1944 р. за порушення статутних вимог його звільнено від командування сотнею. Командування сотнею доручено його заступникові Хомі. Цієї ж осені його переведено у Станіславську область командиром нової сотні. Подальша доля його невідома.

„Чорний” - районний військовий командир в Ямні Долішній у 1944 році. До цього – комендант української поліції в Добромилі. Разом з „Іркою” відправляв з Ямни Долішньої сотню „Лиса” в Карпати на вишкіл. Військовий референт усього терену (не плутати з командиром сотні „Чорним” з куреня „Черника”). Загинув в бою з військом НКВД восени 1944 р.

„Чорний” - командир сотні. Ймовірно походив з села Слав'ятин Бережанського району. Військовий вишкіл здобув у польському війську. У 1939 році перейшов за Сян. Пізніше був в легіоні „Соловей”. У 1942 році вернувся додому. Свою

сотню організував восени 1943 року На Перемищину прибув з сотнею в липні 1944 р. зі Станіславщини, з Чорного Лісу за наказом Головного Командування УПА. Сотня базувалася в лісовому масиві Турниця разом з сотнею „Черника”, брала участь в бою з військами НКВД в Ліщаві

Лужецький Євген

Горішній разом з сотнею „Хоми” і чотою „Хріна”. Після бою сотня перейшла в Україну.

„Шувар” (Лужецький Євген) – лікар при командуванні Перемишльського куреня. Походив з с. Вербів Підгаєцького повіту, абсолювент ветеринарії у Львові. У 1944 р. відійшов до УПА в Карпати, де викладав на санітарних курсах і вишколював санітарів. У 1946 р. перейшов у Перемищину, де виконував обов’язки курінного лікаря. В червні 1947 р. вирушив із сотнею „Громенка” в рейд на Захід. Проте, 11 червня був тяжко поранений у бою з ВП у лісах г. Хрещатої на Лемківщині і дострілив себе власним пістолетом на очах вояків сотні.

Додаток № 4.

С П И С О К мешканців села Ямна, вивезених до Німеччини на примусові роботи

№ П. П.	Прізвище, ім'я та по батькові	Рік народження	Подальша доля
1	2	3	4

с. ЯМНА ДОЛІШНЯ

1.	Ковальчик Вікторія		
2.	Ковальчик Марія Миколаївна		
3.	Попович Марія		
4.	Попович Вікторія Олексіївна		
5.	Сеньків Марія		
6.	Грабовська Катерина Степанівна		
7.	Фізар Василь		Повернувся, помер в с. Лошневі
8.	Грабовський Михайло Степанович		Не повернувся
9.	Карпа Михайло Панькович	1902	Повернувся, виїхав у Дніпропетровську область, помер
10.	Карпа Варвара Василівна (дружина)	1896	Повернулася, виїхала у Дніпропетровську область, померла
11.	Карпа Володимир Михайлович (син)	1935	Повернувся, живе у Дніпропетровській області
12.	Леньо Василь		Одружився в Німеччині, не повернувся
13.	Слюсарчик Йосип		Не повернувся
14.	Тимчишин Михайло		Повернувся, виїхав у Дніпропетровську область, помер
15.	Шмілік Анастасія Дмитрівна	1914	Не повернулася
16.	Леньо Йосиф Павлович	1919	Не повернувся
17.	Леньо Павло Павлович	1922	Не повернувся
18.	Гамеляк Микола		

с. ЯМНА ГОРИШНЯ

1.	Савка Анна Степанівна	1921	Переїхала до США, померла у 1997 р.
2.	Кілочко Марія Степанівна	1922	Не повернулася. Працювала медсестрою у Відні. Там померла.
3.	Мацьків Степан Федорович	1909	Повернувся, проживав в Калинові, помер у 1971 р.
4.	Грабельський Степан Йосипович		
5.	Савка Катерина Григорівна	1901	У 1946 р. повернулася в с.Калинів
6.	Попович Катерина Матвіївна		Повернулася, проживала в м.Літині Вінницької області
7.	Винарчик Марія Михайлівна	1923	Повернулася у 1945 р., проживала в с. Ступниці Дрогобицького району
8.	Винарчик Софія Михайлівна	1921	Повернулася у 1945 р., проживала у с.Ступниці Дрогобицького району, померла у 1995 р.
9.	Куліковський Павло Йосипович	1921	Був заарештований у Червону Армію, брав участь у війні з Японією, пропав безвісті
10.	Куліковський Йосип Йосипович	1925	Повернувся у 1945р., вступив в УПА, був засуджений
11.	Леньо Марія		
12.	Леньо Іван		
13.	Грабовська Катерина		
14.	Грабовська Матрона		
15.	Дребіт Катерина		
16.	Процик Павло		
17.	Сеньків Михайло		
18.	Сеньків Кароль		
19.	Сеньків Текля		
20.	Сеньків Анастасія		
21.	Грибік Іван Михайлович	1923	

Додаток №5.

С П И С О К мешканців села Ямна, мобілізованих до Червоної Армії або арештованих НКВС влітку і восени 1944 року

п.п.	Прізвище, ім'я та по батькові	Рік нар.	Подальша доля після мобілізації
	2	3	4

с. ЯМНА ДОЛІШНЯ

1	Бучковський Йосип Миколайович	1926	Повернувся з пораненням, служив в УПА кулеметником, страчений у Рюшеві
2	Бучковський Володимир Миколайович	1920	Пропав безвісті
3.	Вайдович Павло Федорович	1920	Пропав безвісті
4.	Винарчик Йосип Михайлович	1919	Потрапив у полон, проживав в Румунії
5.	Грибик Павло Михайлович		Повернувся з пораненням, переїхав до Лошнева
6.	Гамеляк Павло Дмитрович	1920	Повернувся, служив в УПА, пропав безвісті
7.	Гамеляк Михайло Дмитрович	1926	Повернувся, служив в УПА, пропав безвісті
8.	Жук Михайло Дмитрович	1924	Загинув 24.09.1944 року в с.Довжиці Ліського повіту
9.	Дуць Володимир	1915	Потрапив у полон, помер в Німеччині
10.	Тимчишин Павло Михайлович		Був у Німеччині
11.	Слюсарчик Михайло Павлович	1926	Загинув на фронті 2.05.2945 р.
12.	Слюсарчик Степан Михайлович	1924	Загинув на фронті
13.	Шевчик Пилип Андрійович	1918	Пропав безвісті
14.	Шевчик Михайло Андрійович	1922	Пропав безвісті
15.	Леньо Василь Павлович	1927	Повернувся у 1945 р., служив в УПА, пропав безвісті
16	Подола Лука Михайлович	1918	
17	Сеньків Василь Васильович	1915	Арештований НКВД, відправлений в Доброміль, пропав безвісті

с. ЯМНА ГОРИШНА

1	2	3	4
18	Бобко Василь		Повернувся інвалідом
19	Борис Григорій Іванович		Повернувся з фронту
20.	Василишин Михайло Павлович	1922	Повернувся інвалідом, помер у 1988 році
21	Василишин Микола	1918	Повернувся інвалідом, помер
22	Василишин Дмитро	1921	Повернувся з фронту
23.	Василишин Йосип	1916	Повернувся з фронту, проживав у східних областях України
. 24	Гомеляк Василь Іванович		Повернувся з фронту
25.	Грабовський Володимир Йосипович		Не повернувся з війни
26.	Добрянський Іван Дмитрович		Загинув в Чехії
27.	Кілочко Павло Миколайович	1913	Повернувся, проживав у Польщі
28.	Кілочко Степан Миколайович		Повернувся, проживав у Польщі
29.	Кілочко Степан Іванович		Не повернувся
30.	Кілочко Микола Степанович		Повернувся, проживав у Польщі
31	Кілочко Іван Павлович		Повернувся інвалідом, помер у 1986 році
32.	Процик Дмитро		Не повернувся
33.	Процик Степан		Не повернувся
34.	Савка Степан Степанович		Повернувся, служив в УПА, загинув в Бірчі
35.	Сташишин Михайло Данилович	1920	Загинув у німецькому полоні
36	Хабурський Микола		Повернувся, проживає в Польщі
37	Хархан Дмитро Іванович		Не повернувся
.38	Шмілик Дмитро Степанович		Загинув у німецькому полоні
39	Шмілик Йосип		Не відомо

Записано зі слів Войнар Пауліни Степанівни, 1925 р.н., померла у 2001 р. та Кілочка Володимира Михайловича, 1922 р.н., жителя с.Калинів Самбірського району Львівської області.

Додаток № 6.

С П И С О К вояків УПА з с. Ямна, які загинули в боях з Військом Польським, польськими формуваннями та службами НКВД

1. Гураль Павло (“Білий”) стрілець сотні Ластівки, нар. 1927 р. в Ямні Долішній, загинув в с. Грозьові 4 лютого 1946 р., похований у спільній могилі між горішнім кінцем Грозьови і Войткови.

2. Демко Михайло (“Калина”) кулеметник сотні Ластівки, 1913 р.н. в Ямні Долішній, загинув 19 квітня 1946 р. в с. Конюші біля Перемишля, похований у спільній могилі біля церкви в с. Конюші.

3. Мельнічик Василь Дмитрович, нар. 1927 або 1928 р. в Ямні Долішній, загинув в с. Грозьові у 1946 р., похований в Ямні Долішній.

4. Вайдович Павло, нар. в Ямні Долішній, загинув у 1946 або 1947 р. в бою з ВП.

5. Грибик Михайло, нар. у 1924 р. в Ямні Долішній, загинув у 1945 р. біля Бірчі.

6. Грибик Павло (“Шугай”) нар. 1920 р. в Ямні Долішній, служив в польовій жандармерії, у 1946 або 1947 р. був тяжко поранений біля своєї хати і помер.

7. Сеньків Дмитро (син лісника) вбитий взимку 1945 р. пограничниками біля Жубільчиної хати.

Савка Михайло (“Зозуля”) нар. в Ямні Горішній, стрілець сотні Ягоди, загинув 2 червня 1944 р. в с. Діброва Грубешівського повіту, похований у с. Угринів на Сокальщині.

9. Бобко Степан Панькович, нар. в Ямні Горішній, загинув у криївці в с. Ступниця Дрогобицького району.

10. Демко Павло Іванович, нар. в Ямні Горішній, загинув у криївці в с. Ступниця Дрогобицького району.

11. Бобко Юлія Іванівна (дружина Демка Павла), нар. в Ямні Горішній, загинула у криївці в с.Ступниця Дрогобицького району.

12. Гамеляк Григорій Степанович, нар. у 1925 р. в Ямні Горішній. У 1947 р. вступив в УПА. Загинув у 1949 р. біля села Підзамочок Бучацького району Тернопільської області.

13. Макар Йосиф Степанович. Загинув під час однієї з облав.

14. Адам'як Іван.

15. Цебенко Йосиф.

16. Гамеляк Павло.

17. Гамеляк Михайло.

18. Попович Степан (Матвіїв) вбитий під час однієї з облав.

Додаток №7.

С П И С О К вояків УПА з с. Ямна, засуджених на смертну кару, страчених і померлих у в'язницях Польщі

1. Бобко Степан, псевд. “Ягода”, син Івана і Анни, нар. 11 жовтня 1928 р. в Ямні Горішній Добромисьького повіту (після 1944 р. - Перемишльський), засуджений на смертну кару 19 травня 1947 р. в Сяноці, страчений 22 травня 1947 р.

2. Бочковський Йосиф, син Василя і Анни, нар. 26 липня 1926 р. (за іншим джерелом - 8 липня 1926 р.) в Ямні Долішній Перемишльського повіту, засуджений на смертну кару 27 вересня 1948 р. в Ряшеві, страчений 23 листопада 1948 р.

3. Горонь Михайло, псевд. “Верба” син Теодора і Марії, нар. 26 жовтня 1927 р. в Ямні Долішній Добромисьького повіту (після 1944 р. – Перемишльський), засуджений на смертну кару 15 вересня 1948 р. в Ряшеві, страчений 18 жовтня 1948 р. у Перемишлі.

4. Кілочко Дмитро, псевд. “Голуб” син Степана й Анни, нар. 1 жовтня 1927 р. в Ямні Горішній Добромисьького повіту (після 1944 – Перемишльський), засуджений на смертну кару 19 травня 1947 р. в Сяноці, страчений 22 травня 1947 р.

5. Савка Степан, псевд. “Джміль”, син Степана і Катерини, нар. 21 листопада 1925 р. в Ямні Горішній Добромисьького повіту (після 1944 – Перемишльський), засуджений на смертну кару 19 травня 1947 р. в Сяноці, страчений 22 травня 1947 р.

Додаток №8.

С П И С О К мешканців с. Ямна, ув'язнених в концтаборі в Явожно

1.Грибік Михайло, нар. у 1894 р. в с. Ямна Долішня, арештований у 1947 р., помер в концтаборі.

2.Грибік Ганна (дочка Михайла), арештована у 1947 р., захворіла у концтаборі туберкульозом, після звільнення померла.

3.Цегольник Петро Іванович, нар. у 1900 р. в Ямні Долішній, ув'язнений у 1947 р.

4.Бобко Іван, нар. у 1887 р. в Ямні Горішній, ув'язнений у 1947 р.

5.Данько Магда, нар. у 1925 р. в с. Ямна Горішна, ув'язнена у 1947 р., звільнена хворою у 1948 р.

6.Гураль Марія (мати Гуралья Павла), нар.в Ямні Долішній, ув'язнена у 1947 р.

7.Гураль Юлія (дочка 17 років), ув'язнена у 1947 р.

Додаток №9.

СЕЛО ЯМНА У СПОГАДАХ ПОВСТАНЦІВ

Спакувавши наплечники, я з Роксоляною подалася зв'язковою лінією в підгірське село Ямна Долішня. За його спиною простягавсь темною стіною Турницький бір, де перебували відділи УПА. В Ямну вже поз'їжджалось чимало підпільниць: Сіра, Зоя, Христя, Степова, Святослава і Малуша. Мене, wraz із кількома дівчатами, приділено до сотні к-ра Черника. Сотня була не місцева, з наказу Головного Командування УПА, вона цього літа прибула сюди зі Станіславівщини, з Чорного Лісу. Вояки були вже загартовані в боях проти німців.

Марія Савчин ("Марічка")

Тисяча доріг. Літопис УПА, т.28. - С. 61.

Перша ніч в лісі. Що за казкова ніч! Земля нам здавалась пухом, на який ми клались спати, видавалась сном - бо хоч вже не раз я спав в лісі, та це не було те саме. Соснові і смерекові столітні дерева здавались мені велетнями. А долина з селом Ямна Горішна, над котрою ми стелили собі ліжка, видавалась казкою. Через ню вилась сільська річка і перетинала кілька разів село. То тут, то там було видно через ню кладку. Хати під стріхою, лише де-не-де блищались до заходячого сонця бляха. В темній глибині лісу обвіяного таємницею, розмістилась наша валка, виставляючи лише стійки, щоби не бути заскоченими.

Дмитро Грицько-Цяпка. Ліс - наш батько. - Львів, 1996. - С.10.

Села довкола Ямни були українські, люди свідомі. Великі ліси, які розтяглись довкола них, хоронили їх від ока ворожого, а найбільшим лісом була Турниця, і Ямну вкоротці поляки назвали “українською столицею”.

Ту насправду кипіло підпільне життя. Хлопці всі були під зброєю, дівчата на услугах зв'язкових, жінки дбали за військо, нетреба було полевих кухонь.

Дмитро Грицько-Цяпка. Ліс - наш батько. - Львів, 1996. - С.12.

То лісом, то попід лісом, а то й полем - все ближче те село, яке маємо позначене на мапі - Ямна Горішня.

Вже видніються біленькі, невеличкі, під соломою, наче писаночки, наші українські хатки.

Евстахій Добровольський. Крутими стежками. Спогади та роздуми. - Тернопіль: Збруч, 1999. - С.31.

Серед загиблих знаходилися хлопці із усіх сотень, кількості убитих не пам'ятаю. Наша сотня своїх поховала у Горішній Ямні.

*Евстахій Добровольський.
Там само. - С.44.*

Так закінчилася підстаршинська школа. Усім видали посвідчення і мені в тому числі (яке десь лежить за стріхою у селі Хлопи (Переможне) Комарнівського р-ну. Ми ж, заховавши трофеї, подалися до Ямної Гор. (наше найнайприємніше село). Таких людей, як у Ямні Горішній, навіть на усій Україні (яка тішиться добрими людьми) немає!

Ми приходили до них дуже часто, навіть забагато та завжди приносили їм весь бруд, набутий у лісі, чи у великих переходах, завдавали їм великих турбот та неспокою. Найбільше діставалося горішньому кінцю і особливо дівчатам. Бо ж треба було все те лахміття випрати, по-

латати, випрасувати. Уявіть собі нас після двох місяців перебування у лісі при вогні. Задимлені, мов ковбаса!

Евстахій Добровольський. Крутими стежками. Спогади та роздуми. -Тернопіль: Збруч, 1999. - С.55.

Найближча з моїх доріг вела у напрямку Ямни Долішньої, села в ІІ-му Районі Надраяну “Холодний Яр”, де провідником був “Тарас”. Найосновніше, себто моє завдання, “Марічка” виявила мені щойно наприкінці розмови. Отож, у цей район в Перемишльському повіті командування посилало мене з призначенням скріпити, а коли треба - організувати тут жіночу підпільну сітку. Моєю безпосередньою зверхницею стала від тепер “Марічка”. Її буду звітувати про свою працю і події в терені.

Анна Карванська-Байляк. Во ім'я Твое (Мережане життям). - Варшава: Вид-во “Український Архів”, 1999. – С.87.

Село Ямна Долішня розкинулося між двома горами, чи пак між двома гірськими хребтами. Здавалося, що гори стоять на сторожі, бережуть людські оселі. А було кого оберігати, бо Ямна простягалася на кілька довгих кілометрів. Селом пливла річка. Не могла я надивуватися, що аж така безліч риби у ній водиться. Була це в основному гірська форель, чи як дехто з місцевих казав - пструг або петруш. Вона то виблискувала, гралася у залитій сонячним промінням воді, то ховалася між річковим камінням. Наші стрільці ловили її руками.

Там само. - С.95.

...Отож протягом дня ознайомлювалася з околицею. Вона просто причаровувала. Кожного, хто лиш попав сюди, притягала, зв'язувала силою незвичайної чарівності. Не дивно мені, що діти цієї землі, а пізнала я їх чимало, не знали визволу від гірського тяжіння.

Там само. - С.94.

Спершу ввійшли ми у Трійцю, опісля - в Ямну Долішню. Не знаходжу слів для опису руїни, яка відкрилася нашим очам. Пустир на попелищі. Хтось замучив село. Знали ми, знаменито знали, хто він - оцей злочинець. На згарищах, поміж коминами гуляв вітер, підіймав попіл, метляв залишками шмаття, паперу. Від воріт до воріт перебігали й, угледивши нас, страшно нявчали коти. То тут, то там озивався безпритульний собака. Й сьогодні, мов на виразній картині, бачу самотню церковцю, в якій ще не так давно ми з "Орським" вінчалися. На краю вбитого села височіла вона, мов символ віри в те, що народ Господній, той народ, що її підняв до неба, ще сюди повернеться, заживе. Чи повернеться?

Охоплена жахом і сумом, сумнівалася я в реальності надії. Була переконана, що вже тільки спогадом житимуть Ямни – Долішня й Горішня. Столиця УПА, як називали оці два села наші хлопці. Називали, з подивом дивлячись на розмаїття, силу пульсації життя тутешнього народу. Де він тепер? Більшість вивезено у підневільну Україну.

Анна Карванська-Байляк. Во ім'я Твоє (Мережане життям). - Варшава: Вид-во Український Архів, 1999. - С. 162.

12-го липня 1946 року ....., маршуючи небезпечними теренами, ...одного вечора зайшли ми в село Ямна, яке виглядало неначе мертве, бо ще в 1945-му році селян насильно вивезли до УРСР, залишилось тільки кільканадцять хат, в яких жили люди. Вбогі селяни щедро нас прийняли, дали повечеряти.

"Залізник" – чотовий сотні Громенка. В рядах УПА (Збірник споминів колишніх вояків УПА з терену Лемківщини і Перемищини). –Нью-Йорк, 1999. –С.365.

Вечір наздогнав нас неподалік Ямни Долішньої. Здала линуло виття вовка. Схилом гори сходили ми у колишню столицю УПА. Тут найчастіше я квартирувала, тут писала звіти з праці.

Тепер у селі пустеля. Залишки гнилих плотів та квіти жовтої троянди значили місця, де колись стояли хати, повнилися життям людські садиби. Життя вбили тут десять років тому.

Анна Карванська-Бойляк. Во ім'я твоє (Мережане життям). –Варшава: Вид-во Український Архів, 1999. - С. 340.

Іменний покажчик

- Адам'як Михайло, 66, 68, 69,
73
Андрец Марією, 43
Байляк Анни, 108
Балка Теофіль (Філько), 47
Балко Василь, 49
Балко Володимир, 66
Барни Володимира, 143
Бахурський Микола, 70
Бобка Дмитра, 127
Бобка Степана, 129
Богуша Дмитра, 146
Бугера Адам, 69
Бугера Ефрузіна, 69
Вайдович Павло Федорович,
121, 171
Василишин Миколай, 71
Вербицького М., 144
Винарчик Вікторію, 70
Винарчик Вікторія, 69
Винарчук Михайло, 142
Гайдукевич Леся, 104
Гайдукевич Олександра Леся,
156
Галаса Василь, 82, 83, 84, 148,
162, 186
Гальо Михайло, 107, 109, 159
Галя Михайла, 103
Гамеляк Григорій Степанович,
141, 174
Гамеляк Дмитро, 71
Гамеляк Іван, 71
Гандяк Михайло, 49
Гарабач Василь, 162
Гарабач Іван, 165
Голіян Іван, 49
Гораль Іосиф, 71
Гораль Павло, 122
Горалю Іосифа, 71
Горбачевський Іван, 65, 79
Гребельський Дмитро, 71
Грибік Микола, 83
Грицько Дмитро, 166
Грібик Анастасія, 43
Грібик Степан, 40
Гром'як Марії, 143
Гук Богдан, 164
Гук Мирослав, 157
Гутей Павло, 9
Гутей Стефан, 71
Данька Павла, 41
Данько (Малковська) Магда,
129
Данько (Маяковська) Магда, 8
Демченко Володимир, 151
Дибенко Степан, 142
Дребіт Михайло, 75
Дребот Іосиф, 69, 71
Дуда Михайло, 157
Дудка Микола, 165
Дуць Володимир, 68, 80, 171
Дуць Марія, 142
Дуць Стефанія, 97
Дуця Володимира, 64, 70, 97
Жубелик Василь, 66, 68
Жубелик Ярослав, 8
Жубеля, 64
Жук Михайло Дмитрович, 92,
171
Заліховський Михайло, 45, 64

Залуцький Гриць, 40
Залуцький Данко, 39
Залуцький Іван, 39, 154
Залуцький Микола, 39, 152
Залуцький Петро, 39, 153
Залуцький Степан, 66
Зарічного, 64
Зелінська Катерина, 118
Іванчук (Свинко) Вікторія, 8
Іванчука Йосипа, 43
Кілочко Павло, 71
Кілочко Стефан, 71
Кавула Петро, 166
Калужнянський Лев, 48, 49
Карванськка-Байляк Анна, 164
Карванського Дмитра, 108
Карпа Михайло, 68, 140, 169
Карпу Михайла, 70
Каспер Юлія, 80
Качмар Степан, 158
Качор Володимир, 163
Кілочка Дмитра, 129
Кілочко (Рубаха) Марія, 159
Кілочко Дмитро, 71, 146, 175
Кілочко Павло, 70, 71, 172
Кілочко Степан, 70, 159, 172
Ковальчук Михайло, 142
Ковальчук Ярослав, 142
Козар Євгенія, 92
Комаровської Я. М., 47
Копистянського, 100
Коростенський Северин, 49
Котвіцький, 101
Коцьолок Ярослав, 160
Кравець Євгенія, 142
Кривуцький Іван, 155
Круліковський, 100
Кук Василь, 147
Куліковського Степана, 97
Левицький Михайло, 63
Леньо (Слюсарчик) Ганна, 8
Леньо (Слюсарчук) Анна, 142
Леньо Галина, 150
Леньо Ганна, 150
Леньо Йосиф, 142, 169
Леньо Михайло, 66, 68, 69, 142
Леньо Павла, 70
Леньо Павло, 68, 170
Леньо Софія, 142
Леня Павла, 97
Ліскевич Микола, 49
Лопушанський Іван, 45
Лужецький Євген, 168
Людкевич Йосиф, 48
Магунік, 74
Макар Марія, 142, 150
Малешко Стефанія, 142
Малковського Стефана, 41
Мандрик Іван, 160
Марущак Михайло, 167
Мацьків Михайло, 71
Межик Василь, 49
Мелешко (Леньо) Степанія, 150
Мельничука Осипа, 81
Мешко (Леньо) Стефанія, 8
Миколенко Петро, 155
Михальського, 121
Мізерний Василь, 88
Мізерний Мартин, 163
Мізерного Мартина, 103
Могильницький Іван, 64
Мороз Ольга, 161
Моссор, 131
Несторовича Ярослава, 143
Онишкевича Мирослава, 102

Павлик Володимир, 158
Пельо Іван, 131, 189
Підляшевський Василь, 48, 64
Подола Василь, 69, 114
Подола Йосиф, 69
Подолу Василя, 70
Подолу Осипа, 70
Подоляка Осипа, 69
Попович Іван, 65, 71
Попович Михайло, 71, 142
Попович Павло, 8
Попович Степан, 70, 174
Поповича Михайла, 151
Поповича Павла, 151
Процик Іван, 70, 71
Процик Микола, 8
Процик Павло, 71, 170
Процик Степан, 65, 172
Раткевича, 112
Ріпецька Марія, 161
Ростович Михайло, 49
Рубаха (Кілочко) Марія, 8
Савка Степан, 146, 172, 175
Савки Степана, 128
Савку Степана, 129
Савчин Марія, 84, 161
Свинка Йосипа, 143
Свинка Михайла, 151
Свинко Михайло, 43, 64, 68,
105, 166
Свинко Михайло Олексович,
64
Свинко Олекса, 39
Сеньків Дмитро, 98, 173
Сеньків Павло, 69, 114, 158
Сеньківа Василя, 69, 96
Сеньківа Павла, 69
Середі Володимира, 143
Синишина, 100
Скрип Іван, 66, 68, 69
Скрипа Івана, 70
Слюсара Федя, 70
Слюсарчик Ганна, 142
Слюсарчик Павліна Павлівна,
165
Слюсарчика Павла, 97
Слюсарчики Павліна і Дмитро,
8
Слюсарчук Дмитро, 142
Слюсарчук Павло, 142
Слюсарчук Степан, 142
Снігурський Іван, 63
Совган Ярослав, 106
Солган Ярослав, 161
Солганом Ярославом, 129, 156
Сталеного Михайла, 143
Станько Стефа, 165
Стасишин Стефан, 71
Стебельський Степан, 166
Тарнавський Іван, 48
Тимчишин Кароль, 142
Тимчишин Михайло, 69, 142,
169
Тимчишина Степана, 97
Тишковський Павло, 35
Труш Сильвестр, 81
Турчинський Володимир, 65
Тустанович Петро, 49
Федонюка Я., 143
Федонюка Ярослава, 143
Фізяр Василь, 80, 169
Хамрик Павло, 65, 80
Хархан Іван, 71
Ходай Дмитро, 166
Цап'як Василь, 163
Цебенька Василя, 70

Цебенько Павло, 66
Цеберко Павло, 140
Чолач Іван, 48, 49, 65, 68, 69,
71, 79, 109
Чолача Івана, 69
Чорній Яків, 160
Шевчик Василь, 66, 68, 69, 80,
114
Шевчик Павло, 66

Шмілик Василь, 71
Шмілик Михайло, 65, 71
Шмілик Онуфрій, 46
Шмілика Василя, 71
Щигельський Володимир, 156
Янківський Григорій, 132, 160
Янківський Іван, 133, 158
Янківського Григорія, 147
Ясевича, 64

Список скорочень

- АБН — Антибольшевицький блок народів
АК — Армія Крайова
ВІН — Вольнощц і незавіслощц (Воля і незалежність)
ВО — воєнна округа
ВП — Військо Польське
ГВШ УПА — Головний військовий штаб УПА
КПЗУ — Комуністична партія Західної України
МВС — Міністерство внутрішніх справ
МГБ — Міністерство государственной безпеки
н.р.м. — над рівнем моря
НКВС — Народний комісаріат внутрішніх справ
ОУН. — Організація українських націоналістів
СБ — Служба Безпеки
СКВ — Самооборонні кущові відділи
СУЗ — Східноукраїнські землі
США — Сполучені Штати Америки
т.зв. — так звані
ТВ — тактичний відтинок
ТЗ — технічне звено
УБ — Ужонд безпеченьства
УГВР — Українська Головна визвольна рада
УПА — Українська Повстанська армія
УРСР — Українська радянська соціалістична республіка
УЧХ — Український червоний хрест

Література

1. Акція “Вісла”. Документи. Впорядкування і редакція Євгена Місила. – Львів-Нью-Йорк, 1997. – 563 с.
2. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. т.1. – Київ: Либідь, 1994. – 426 с.
3. Блажевський Д. Історичний шематизм Перемишльської Єпархії з включенням Апостольської адміністрації Лемківщини (1828-1939). – Львів: Каменяр, 1995.
4. Борець Юрій. З Найкращими. – Київ: Наукова Думка, 1992. - 296 с.
5. Борець Юрій. У вирі боротьби. Спогади учасника повстанської боротьби (1941-1948). – Київ: Наукова думка, 1993.
6. Бурий Тарас – “Буркун”. Бірча – в рядах УПА. Збірка спогадів колишніх вояків УПА з терену Лемківщини й Перемищини. Т.2. – Нью-Йорк, 1999. – С.26-29.
7. Відкрита могила УПА в Лішній біля Сянока // Перемиські Дзвони, №10-12. — 1992. — С.21-22.
8. В рядах УПА. Т.2. Збірка споминів колишніх вояків УПА з терену Лемківщини й Перемищини. – Нью-Йорк: Накладом товариства вояків УПА в США і Канаді, 1999. – 604 с.
9. Галаса Василь. Наше життя і боротьба. Спогади. – Львів: Мс., 2005. – 272 с.
10. Гошко Ю. Звичаєве право населення Українських Карпат та Прикарпаття XIV-XIX ст. — Львів: Інститут українознавства, 1999. – 334 с.
11. Голубець М. Перемишль. – Львів, 1995. – 32 с.
12. Грицько-Цяпка Дмитро. Ліс горить! Спомини колишнього вояка УПА. – Лондон: Українська видавнича спілка, 1975. – 394 с.

13. Грицько-Цяпка. Ліс – наш батько. – Львів, 1996. – 295 с.
14. Грицько-Цяпка Д. Партизанськими стежками Закерзоння. – Львів: Логос, 2000. – 283 с.
15. Грушевський М. Історія України-Руси. — К, 1991.
16. Депортації. Документи, матеріали, спогади. Т.1. – Львів: ІУ, 1996. – 750 с.
17. Депортації. Документи, матеріали, спогади. Т.2. – Львів: ІУ, 1998. – 548 с.
18. Депортації. Т.3. Спогади. – Львів: ІУ, 2002. – 401 с.
19. Дмитрик Іван. Записки українського повстанця (в лісах Лемківщини). — Львів: Червона Калина, 1992. – 160 с.
20. Добровольський Є. Крутими стежками. Спогади та роздуми. – Тернопіль: Збруч, 1999. – 144 с.
21. Закерзоння. Спогади вояків Української Повстанської Армії. Т.1. – Варшава: Український архів, 1994. – 440 с.
22. “Залізник” – чотовий сотні Громенка. В рядах УПА. (Збірник споминів колишніх вояків УПА з терену Лемківщини і Перемищини). – Нью-Йорк, 1999. – 365 с.
23. Ісаєвич Я. Перемишль і Перемишльська Земля: перші сторінки історії // Перемишль і Перемишльська Земля протягом віків. Зб. наук. праць і матеріалів Між народ. наук. конференції 24-25 червня 1994 року в Перемишлі. Під. ред. Заброварного. – Перемишль. - Львів: ІУ, 1996. – С.6-15.
24. Йовик Іван – “Соколенко”. Нескорена Армія. – Київ: МП “Леся”, 1995. – 313 с.
25. Карванська-Байляк Анна. Во ім’я Твоє. За ред. Романа Галана. – Варшава: Український Архів, 2000. – 440 с.

26. Копчак С. І. Населення українського Прикарпаття (історико-демографічний нарис). – Львів: “Вища школа”, 1974. – 186 с.
27. Кривуцький І. “Де срібнолентий Сян пливе...”. Видання третє, доповнене. – Львів: Логос, 2003. – 376 с.
28. Крип’якевич І. Галицько-Волинське князівство. – Київ: Наукова думка, 1984. – 174 с.
29. Кубійович В. Географія України й суміжних країв.— Краків-Львів: Українське видавництво, 1943.
30. Кубійович В. Етнічні групи південно-західної України (Галичини) на 1.1.1939. Національна статистика Галичини. – Otto Harrassowitz – Wisbaden, 1983. – 175 с.
31. Лебедович І. Бірчанщина – страждальна земля (Відбитка з щоденника Філадельфія, ПА, 1964, “Америка”).
32. Литвин М.Р., Луцький О.І., Науменко К.Є. 1939. Західні землі України. – Львів, 1999. – 152 с.
33. Літопис УПА. Т.4. Чорний ліс. Видання друге. – Торонто, 1989.
34. Літопис УПА. Т.12.Третя подільська воєнна округа УПА Лисоня. (Документи й матеріали.) - Торонто-Літопис УПА, 1989. – 352 с.
35. Літопис УПА. Т.13. Перемищина: Перемишльський курінь УПА. Книга перша. Денники відділу “Бурлаки”. –Торонто: Літопис УПА, 1986. – 340 с.
36. Літопис УПА. Т.14.Перемищина: Перемишльський курінь УПА. Книга друга. Денники сотні “Крилача”. –Торонто: Літопис УПА, 1987. – 262 с.
37. Літопис УПА. Т.23. Медична опіка в УПА. – Торонто-Львів, 1992. – 477 с.
38. Літопис УПА. Т.28. Марія Савчин (“Марічка”). Тисяча доріг (спогади). –Львів: Літопис УПА, 1995. –598 с.

39. Літопис УПА. Т.29. Іван Герасимів (“Палій”). З юнацьких мрій – у ряди УПА (Спогади рядового УПА). – Торонто-Львів: Літопис УПА, 1999. – 332 с.
40. Літопис УПА. Т.30. Степан Стебельський (“Хрін”). Крізь сміх заліза. – Торонто-Львів: Літопис УПА, 2000. – 552 с.
41. Літопис УПА. Т.33. Тактичний відтинок УПА 20-ий “Лемко”: Лемківщина і Перемищина. — Торонто-Львів: Літопис УПА, 2001. – 900 с.
42. Матійцьо І. (“Гонта”). Закерзоння. Т.2. (Спомини вояків УПА). – Варшава, 1996. – С.69-104.
43. Пастернак Ярослав. Княжий город Перемишль // Збірник матеріалів з історії Перемишля і Перемиської землі згаданий колегією під пров. проф.. Б. Загайкевича. — Нью-Йорк – Філадельфія, 1961.
44. Пельо Іван – “Тарас”. Холодноярські спогади. Закерзоння. Т.2. Спомин вояків УПА. – Варшава, 1996. – С.127-198.
45. Перемишль західний бастион України. Збірник матеріалів до історії Перемишля і Перемишльської землі, згаданий колегією під проводом проф. Б. Загайкевича. Нью-Йорк – Філадельфія: Перемишльський видавничий комітет, 1961.
46. Петегрич В. Ярослав Пастернак дослідник княжої доби Перемишльської Землі //Перемишль і Перемишльська Земля протягом віків. Т.2. – Перемишль-Львів: І.У., 2001. – С.168-164.
47. Повстанські могили. Т.1. – Варшава-Торонто: Літопис УПА, 1995. – 408 с.
48. Потічний П. Українське підпілля в Перемищині //Перемишль і Перемишльська Земля протягом віків. Зб. наук. праць і матеріалів Між народ. наук. конференції 24-25 червня 1994 року в Перемишлі. Під. ред. Заброварного. – Перемишль-Львів: І.У., 1996. – С.195-206.

49. Пропам'ятна книга. 1947. – Варшава: Тирса. – 648с.
50. Рудий В. Перемишльська земля (IX – середина XIV ст.) – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. – 206 с.
51. Свинко Й., Лановик Б. Межовий край у вогні. – Тернопіль: Воля, 2004. – 240 с.
52. Сергійчук В. Трагедія українців Польщі. – Тернопіль, 1997. – 440 с.
53. Сотенний “Бурлака”. Головний редактор та упорядник Володимир В'ятрович. – Львів: Літопис, 2000. – 133 с.
54. Содоль П. Українська Повстанча Армія 1943-49. Довідник. – Нью-Йорк: Пролог, 1994. – 199 с.
55. Содоль П. Українська Повстанча Армія 1943-49. Довідник II. – Нью-Йорк: Пролог, 1996. – 215 с.
56. Хрін Степан. Крізь сміх заліза. Спогади – хроніка 1944/45. – Мюнхен: До зброї, 1952. – 160 с.
57. ЦДІА у Львові. Бібліотека. №39703.
58. ЦДІА у Львові. Фонд №19, опис №XV, справа № 330.
59. ЦДІА у Львові. Фонд №20, опис №XV, справа № 271.
60. ЦДІА у Львові. Фонд 348, опис 1, од. зб. 6188.
61. ЦДІА у Львові. Фонд № 348, опис 1, од. зб. 6189.
62. Шинкавський Л. Дії УПА і українського збройного підпілля на терені Перемищини 1944-1947 рр. // Перемишль західний бастион України. Збірник матеріалів до історії Перемишля і Перемишльської землі, злагоджений колегією під проводом проф. Б. Загайкевича. Нью-Йорк – Філадельфія: Перемишльський видавничий комітет, 1961.
63. Czajkowski J. Historyczne zasiedlenie Zachodniej Wojkowszczyzny. Wojkowszczyzna Plaj Z.6. — Warszawa, 1993. — S.12-24.

64. Kryciński S. Pogórze Przemyskie. Słownik krajoznawczo-historyczny. – Warszawa, 1992. – 172 s.
65. Lustracja wojewódstwa Ruskiego 1661-1665. – Wrocław-Warszawa-Kraków, 1970
66. Pamiątki i zabytki kultury ukraińskiej w Polsce. Zebrał, opracował i do druku podał Andrzej Sałdiak. – Burehard Edition, Warszawa, 1993. – 511 s.
67. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T.III. - Warszawa, 1882. – S. 391.
68. Wolski K. Osadnictwo dorzecza górnego Wiaru w XV wieku // Annales universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio B, t. XI, nr.1. – Lublin, 1956. – S.1-42.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
Природні умови	10
ІСТОРІЯ СЕЛА Й НАВКОЛИШНІХ ТЕРЕНІВ (1469-1939).....	19
Село Ямна на тлі історичних подій.....	19
Виникнення села та його мешканці	34
Зміна кількісного складу людності в селах парафії села Трійці за період з 1785 по 1939 рр.[55,26,28]	36
ДУХОВНИЙ СВІТ ЯМНЯН	45
Церква і пастори.....	45
Свята й звичаї	50
Різдвяні свята.....	50
Зустріч Нового року.....	52
Щедрий вечір і Йордан.....	53
Великдень	54
Зелені свята.....	58
Івана Купала	60
Відпуст на Кальварії	61
Школа.....	63
Читальня “Просвіти”	66
Село під час Другої світової війни (1939-1945 рр.)	73
Прихід перших «совітів».....	73
У вирі німецької окупації.....	75
Утворення самооборонних кушових відділів (СКВ). Перші сотні УПА. Ямна – “Повстанська столиця”	81
Тривожна осінь та зима 1944-1945 року. Боротьба продовжується! .	93
Боротьба продовжується!	105
РАДЯНСЬКО-ПОЛЬСЬКЕ ТАКТИЧНЕ ЗНИЩЕННЯ ЯМНИ.....	111
Примусове виселення 13-14 жовтня 1945 р. Скорботний шлях в УРСР	111
Чергове виселення у 1946-му році. “Повстанська республіка” бореться.	122
Горезвісна акція “Вісла”.....	130
ПОВЕРТАЮЧИСЬ ДО ЯМНИ.....	137
Додаток №1.	153
Список власників землі в с.Ямні Долішній за Йосифінською метрикою (1785 р.).....	153
Додаток №2.	154

Список власників землі в с.Ямні Долішній за Францішканською метрикою (1820 р.)	154
Додаток №3	156
КЕРІВНИКИ ОУН, командири УПА та працівники допоміжних служб Перемищини в 1942-1947 роках, які базувалися або часто бували в Ямні.....	156
Додаток № 4.....	170
С П И С О К мешканців села Ямна, вивезених до Німеччини на примусові роботи.....	170
Додаток №5	172
С П И С О К мешканців села Ямна, мобілізованих до Червоної Армії або арештованих НКВС влітку і восени 1944 року	172
Додаток № 6.....	174
С П И С О К вояків УПА з с. Ямна, які загинули в боях з Військом Польським, польськими формуваннями та службами НКВД	174
Додаток №7.....	176
С П И С О К вояків УПА з с. Ямна, засуджених на смертну кару, страчених і померлих у в'язницях Польщі.....	176
Додаток №8	177
С П И С О К мешканців с. Ямна, ув'язнених в концтаборі в Явожно	177
Додаток №9.....	178
СЕЛО ЯМНА У СПОГАДАХ ПОВСТАНЦІВ.....	178
Іменний покажчик	183
Література	187
ЗМІСТ.....	194

На с.4 обкладинки (скоротити) **Біографічна довідка**

Свинко Йосип Михайлович. Народився 2 жовтня 1934 року в селі Ямна Долішня Перемишльського повіту (Польща). У жовтні 1945 року переселений в УРСР село Лошнів Теремовлянського району Тернопільської області. у 1953 році закінчив Лошнівську середню школу, у 1958 – геологічний факультет Львівського державного університету імені Ів. Франка. кандидат геолого-мінералогічних наук, професор, академік Української Екологічної Академії наук, завідувач кафедри фізичної географії Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка.

Автор понад 300 наукових праць, в тому числі двох підручників для вищих навчальних закладів, декількох посібників, двох монографій, трьох навчальних програм.

Почесний член Українського Товариства Охорони Природи, почесний член Українського Географічного Товариства, член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, лауреат всеукраїнської премії імені С. Подолинського.

Голова Тернопільського обласного суспільно-культурного товариства “Надсяння”, яке об’єднує українців, примусово виселених у 1945-1946 роках зі своїх прадідівських земель, що після Другої світової війни відійшли до Польщі.